

DEKOLONISEREN:
EEN OPROEP TOT
HERSTEL EN SYSTEEM-
VERANDERING

DOSSIER

Mei 2024

Inhoud

Inleiding

1. De Europese kolonisatie: een historische schets

1. Economische kolonisatie
2. Politieke kolonisatie
3. Culturele kolonisatie
4. Verzet tegen de kolonisatie

De opstand van de Pende van Kwango

De Haïtiaanse revolutie (1791 – 1804)

2. Wat dit vandaag betekent: van neokolonialisme naar herstel

1. Herstel: ombouwen, niet gewoon repareren
2. Van economische ongelijkheid naar economische rechtvaardigheid
  1. Economische uitbuiting, geworteld in kolonialisme, werkt tot op vandaag door
  2. Economische rechtvaardigheid: welke hefboomen?
3. Van ecologische destructie naar ecologische rechtvaardigheid
  1. Meervoudige ecologische crisis, geworteld in kolonisatie, werkt tot op vandaag door
  2. Ecologische rechtvaardigheid: welke hefboomen?
4. Van ongelijke mobiliteit naar migratierechtvaardigheid
  1. Ongelijke mobiliteit: een koloniale erfenis
  2. Migratiebeleid vandaag: papieren en fysieke grenzen
  3. Rechtvaardige migratie: welke hefboomen?
5. Van superioriteitsdenken naar universele rechtvaardigheid
  1. Koloniale superioriteit leeft tot vandaag door
  2. Universele rechtvaardigheid: welke hefboomen?

3. Gedekoloniseerde internationale solidariteit: een aanzet

1. Shift the power: ga voor gelijkwaardige internationale samenwerking
2. Herverdeel de middelen
3. Naar een globaal beheer van globale uitdagingen en de rechtvaardige financiering ervan

4. Samenvattend: Dekoloniseren, een oproep tot herstel en systeemverandering

Colofon

Coördinatie: Griet Ysewyn

Met bijdragen van: Christil Asamoah, Eva Demaré, Femmy Thewissen, Flor Didden, Griet Ysewyn, Jana Van Braeckel, Kiki Berkens, Koen Bogaert, Kris Vanslambrouck, Marc Maes, Naima Charkaoui, Paco Sanogo, Tracy Bibo Tansia en Wiske Jult.

Met dank voor feedback aan: Eva Demaré, Fay Vastenhoud, Freya Rondelez, Jan Orbie, Josfien Fraeyman, Koen Bogaert, Paco Sanogo, Tracy Bibo Tansia en lidorganisaties van 11.11.11.

Met dank aan ondersteuning bij de redactie: Isa Van Dorsselaer - Mei 2024

Dekoloniseren moet óók gaan over de relaties in de wereld

In het publieke debat over dekolonisering vandaag ligt de focus vaak en terecht op maatschappelijke verandering in België of Europa. Straatnamen en standbeelden, beeldvorming, structureel racisme in onze samenleving. Maar dekolonisering als interne strijd schiet haar doel voorbij als de noodzaak aan verandering van de relaties met de rest van de wereld geen deel uitmaakt van deze agenda. Het ene bestaat niet zonder het andere. Kolonisering was van wereldwijde omvang, dekolonisering moet dat ook zijn. Hier ligt een opdracht voor 11.11.11, juist omdat wij vertrekken vanuit die blik op de wereld.

Dekoloniseren van die internationale relaties betekent voor ons dan ook zowel (1) het erkennen en veroordelen van de uitbuiting van mens en natuur gebaseerd op machtsstructuren en dominante ideeën uit de Europese koloniale periode, als (2) de ontmanteling van reëel bestaande structuren van ongelijkheid die tot vandaag, als erfenis van de koloniale periode, doorwerken. Alleen dat stelt ons in staat om tot een meer rechtvaardige wereld te komen. Er lag voor 11.11.11 werk op de plank om de impact van de Europese koloniale periode meer/beter te erkennen en expliciet te veroordelen. Dit doen we kort in deel I van deze paper.

Maar dekolonisering is meer dan in het reine komen met het verleden. Dekolonisering is ook de ontmanteling van reëel bestaande structuren van ongelijkheid. In deel II hernemen we daarom het historische koloniale kader vanuit de verschillende thematische invalshoeken waar we met 11.11.11 rond werken. Per invalshoek maken we duidelijk dat de huidige ongelijkheden en de onrechtvaardige verdeling van middelen en macht niet uit de lucht zijn komen vallen. We ontmantelen een neokoloniale continuïteit in de verhouding tussen Westerse landen en de voormalige gekoloniseerde wereld en in de verhouding tussen mensen en natuur.

Dit leunt trouwens dicht aan bij de missie en visie van 11.11.11: ons streven naar een meer rechtvaardige wereld. Reeds in ons politiek handvest van 1971 wezen we iedere vorm van imperialisme af, net als discriminatie en racisme. “De noodzaak van de herstructureren van internationale economische verhoudingen en het feit dat ontwikkelingshulp geen alibi mag zijn om de historisch gegroeide structuren in stand te houden”. Deze diepgewortelde ongelijkheden aankaarten en oplossingen aanreiken, is onze dagelijkse opdracht. Hefbomen die binnen het dekoloniseringsdebat worden aangereikt, zoals eerlijke handel en rechtvaardige fiscaliteit, behoren tot de core business van 11.11.11.

Tot slot geven we in een derde en laatste deel een aanzet van wat gedekoloniseerde internationale solidariteit kan betekenen en wie welke verantwoordelijkheid moet nemen in de creatie van een meer rechtvaardige wereld.

Moet dekoloniseren dan ook niet over onszelf gaan?

Uiteraard. We moeten als organisatie en als gehele sector van internationale solidariteit erkennen dat we zelf deel uitmaken van bepaalde machtsverhoudingen, structuren en ideeën die voortkomen uit die Europese koloniale periode. Ngo's hebben een eigen dekoloniseringsopdracht, waaronder het bewustzijn en de erkenning van de eigen koloniale erfenis, correcte beeldvorming en communicatie, een kritische blik op partnerwerking, financiering, besluitvorming, machtsverhoudingen, personeelsbeleid en ga zo maar door. We zijn hier als sector dan ook sinds een paar jaar expliciet mee bezig. Voorzichtig, met kleine stappen: de werkgroep “dekoloniseren, evenwaardige partnerschappen & ontkokering” samen

met NGO-federatie¹, een klankbordgroep van experts bij 11.11.11, een shift the power traject dat we samen met onze partners lopen etc.

Dat werk gebeurt en is uiterst belangrijk. Toch is het niet de opzet van deze paper. We zijn er immers van overtuigd dat 11.11.11 ook een dekoloniserende rol te spelen in een veel breder proces van maatschappelijke verandering. We hebben als organisatie ook de verantwoordelijkheid om een ander verhaal te vertellen dan dat wat nog te vaak verteld wordt. Wat Saïd Bouamama beschrijft als “de strijd tegen de koloniale mentale ruimte”² of was Jason Hickel “*repair of the broken story we tell ourselves*”³ noemt. Niet omdat we verdeeldheid willen zaaien, het Westen willen afkraken, of zouden vinden dat iedereen door het stof moet of zich schuldig moet voelen – wie beweert dit overigens wel? Wel omdat we willen aantonen dat het hier om een gezamenlijke strijd gaat, over de grenzen van gender, klasse en (zogenoemd) ras heen. Dat is verbindend, niet verdelend. Het gaat om de systemische strijd voor een meer rechtvaardige wereld. In Burkina Faso spreekt het plaatselijke middenveld niet voor niets over “la lutte” in plaats van over dekoloniseren.⁴

Maar het is wel belangrijk te beseffen dat we in dit debat geen neutrale positie innemen. We erkennen dat onze rol ter discussie wordt gesteld, dat we als sector wortels hebben in de koloniale geschiedenis en dat we als individuele medewerkers in deze sector vaak vanuit een geprivilegieerde positie spreken. Maar juist daarom vinden we dat we deze paper moeten schrijven. We willen onze verantwoordelijkheid nemen.

Juist omdat we bewust zijn van de eigen positie, hebben we ons bij het schrijven van deze paper gebaseerd op kennis en expertise die ons door de jaren heen geïnspireerd hebben (gedekoloniseerde en internationale bronnen, seminars met uiteenlopende sprekers, gesprekken met onze partners, ...). De meest gebruikte boeken en artikels hebben we opgenomen in bronnenlijst, die achteraan deze paper te vinden is.

Ook al beperkt dekoloniseren zich niet tot taal, taal bepaalt wel mee ons wereldbeeld. Als sector gaan we daarom steeds bewuster om met terminologie (zie “Woordenlijst met termen over dekolonisatie”⁵). Wanneer ‘oude’ terminologie gebruikt wordt in deze paper, voor de duidelijkheid of om het contrast met het verleden te benadrukken, zetten we deze tussen aanhalingstekens.⁶ We proberen steeds bewuster om geladen woorden als ‘ontwikkeling’ of ‘hulp’ te vermijden. Het blijft evenwel een reflectieproces waar we als sector nog aan het begin staan, en waar we nog verder vooruitgang in moeten boeken.

Tot slot benadrukken we dat deze paper geen vastgelegd stand- of eindpunt is. Het is een stap in een voortdurende dialoog en strijd om verandering om te komen tot een meer rechtvaardige wereld. We hebben niet de ambitie exhaustief te zijn. Integendeel. We beseffen dat we bepaalde facetten niet aankaarten of maar terloops. In samenwerking met andere organisaties en experts wereldwijd willen we blijvend het debat aangaan en ons ook in de toekomst over vormen van dekoloniseren buigen die in deze paper nog geen of onvoldoende plaats kregen.⁷

---

¹ <https://11.be/sites/default/files/2021-11/20210915-NL-inspiratiegids-dekoloniseren-nu.pdf>

² S. Bouamama, L'espace mental colonial comme matrice du racisme contemporain, <https://reperes-antiracistes.fr/article-dossier-algerie-l-espace-mental-colonial-comme-matrice-du-racisme-contemporain-said-bouamama-113044765.html>

³ J. Hickel, The case for Reparations, <https://www.jasonhickel.org/blog/2018/10/13/the-case-for-reparations>

⁴ Fondation Africavenir International (2024), Etude pour une implémentation du colonial dans le secteur de la solidarité internationale, Burkina Faso <https://broederlijkdelen.be/nl/over-ons/broederlijk-delen-dekoloniseert>

⁵ <https://11.be/sites/default/files/2021-06/210628-Lexicon-Inspiratiegids.pdf>

⁶ Of zoals Sibio Rugwiza Kanobana terecht zegt dat het terminologie soms ook moet schuren (bv bij blank en wit), want als je het ene label door het andere label vervangt dan heb je het raciale denken nog niet vervangen. Sibio Rugwiza Kanobana (2024) Witte orde. Over ras, klasse en witheid, 224p.

⁷ Vrede en conflict (de zogenaamde ‘peacebuilding’) om maar één voorbeeld te geven.

1. DE EUROPESE KOLONISATIE: EEN KORTE HISTORISCHE SCHETS

De nieuwe wereld die de Europese kolonisatie met landroof creëerde, was er een van uitbuiting en onderdrukking. Alle dimensies van het samenleven – economie, politiek, cultuur – waren doordrongen van deze logica. Het resultaat was een fundamenteel onrechtvaardig systeem op alle niveaus, met een verwoestende impact op mensen, samenlevingen en op de natuur. De structurele ongelijkheid die in deze wereld ingebakken zat, laat zich tot op vandaag voelen.

De Europese kolonisatie is niet de enige kolonisatiebeweging die de wereld ooit gekend heeft. Maar voor een organisatie als 11.11.11, uit een land met een pijnlijke koloniale geschiedenis, is ze wel degene waarvoor ons deel van de wereld een zeer grote historische verantwoordelijkheid draagt. Bovendien drukt deze kolonisatie nog steeds een zware stempel op de wereld van vandaag. Ze is daarom de focus van deze paper. Deze kolonisatie bestrijkt een periode van meer dan vijfhonderd jaar – grofweg vanaf de verovering van de Amerika's – en strekt zich uit over alle continenten.

Hoewel de verschijningsvorm van het Europese kolonialisme verschilt naargelang de kolonisator, de regio en het tijdvak, zijn er toch een aantal terugkerende kenmerken die zich ook vandaag nog laten voelen. De formele nationale onafhankelijkheid van de meeste voormalige kolonies in de tweede helft van de 20ste eeuw maakte dus niet automatisch een einde aan de dynamieken die we hieronder schetsen.

1.1 ECONOMISCHE KOLONISATIE

Het kolonialisme werd van bij het begin voortgedreven door **economische motieven**: de zoektocht naar arbeidskrachten en naar goud, specerijen, suiker en andere grondstoffen. Hoe goedkoper deze arbeidskrachten en deze grondstoffen, hoe hoger de winst. Kolonistoren legden beslag op **land**, niet alleen om er de eigen vlag te planten, maar vooral om het te exploiteren. Een typische exploitatievorm was de plantage.

Door deze landroof verloor de plaatselijke bevolking de toegang tot de opbrengst van haar land, als collectief – als 'volk' –, en als gemeenschap. Om te overleven zagen mensen zich genoodzaakt om tegen bodemlonen te gaan werken. Op haar scherpst toonde deze **uitbuiting** zich in het inzetten van mensen die tot **slaaf** werden gemaakt. Deze gedwongen arbeidskrachten werden op grote schaal aangevoerd via de trans-Atlantische slavenhandel.

Ook de **natuur werd uitgewrongen**. De bestaande landbouw, die de plaatselijke bevolking had gebouwd voor duurzame opbrengst, werd getransformeerd in een model dat op korte termijn maximaal moest opbrengen, ten koste van de natuur. Op veel plaatsen introduceerden de kolonistoren monoculturen. Zo moesten bossen plaatsruimen voor plantages.

Enkele grote **bedrijven** waren de drijvende krachten achter deze kolonisatie, waaronder de Verenigde Oost-Indische Compagnie, de Britse East India Company en de Royal African Company. Privékapitaal financierde deze koloniale expansie en een handvol bedrijven en hun aandeelhouders boekten monsterwinsten. Politieke machthebbers en later nationale overheden hadden een belangrijke ondersteunende rol. Ze gaven 'hun' bedrijven verregaande economische, politieke en militaire bevoegdheden. Ze sprongen financieel bij wanneer nodig. 'Too big to fail', het bestond toen al.

De gevolgen voor de plaatselijke bevolking waren rampzalig. Dat er vandaag schrijnende armoede bestaat in India, is algemeen bekend. Minder bekend is dat die grotendeels van Europese makelij is, met

‘dank’ aan de East India Company (EIC). Voor de Britten hun kolonisatie van het subcontinent begonnen was India volgens Adam Smith een van de welvarendste regio's ter wereld, met een grote export van textiel naar Europa.⁸

De East India Company (EIC), een beursgenoteerd bedrijf dat al eind 16de eeuw het licht zag, kreeg van de Britse Kroon het privilege om belastingen te innen, een leger op te richten en mee te besturen. De export van textiel werd vanaf de 18de eeuw niet langer betaald met Europees goud, maar met belastingen opgelegd aan het welvarende Bengalen. Ook in tijden van voedselschaarste bleef de EIC graan exporteren naar Engeland om daar de voedselprijzen onder controle te houden en de eigen winst niet in het gedrang te brengen. Het gevolg was een verwoestende hongersnood in India zelf. Onderzoekers hebben berekend dat de uitbuiting tussen 1881 tot 1920 heeft geleid tot een oversterfte van 100 miljoen Indiërs.

De textielhandel werd bovendien de grond ingedreven door goedkoop Brits textiel dat de markt overspoelde omdat het zonder heffingen India binnenkwam, terwijl de export van Indisch textiel zwaar belast werd. In de 17de eeuw produceerde het toenmalige India een kwart van het textiel wereldwijd. In 1947 was zijn aandeel in de wereldmarkt gekrompen tot 2%. De oneerlijke handelspraktijken degradeerden het land tot een exporteur van grondstoffen zoals katoen, granen, indigo en thee.

Via het kolonialisme werd het economisch systeem van het kapitalisme, gebaseerd op voortdurend streven naar groei en winstmaximalisatie, mogelijk gemaakt en vanuit Europa over de hele wereld verspreid. In sommige kolonies werd openbare infrastructuur aangelegd, zoals spoorwegen, maar de inkomsten daarvan vloeiden terug naar buitenlandse (staats)bedrijven.

Deze verregaande uitbuiting van mens en natuur had niet alleen een verwoestende impact op de gekoloniseerde gebieden, ook in Europa plukte lang niet iedereen de vruchten van de kolonisatie. De winst kwam vooral ten goede aan de bedrijven en hun aandeelhouders, en aan Europese overheden die dankzij de opbrengst uit de kolonies konden investeren in prestigeprojecten.

1.2 POLITIEKE KOLONISATIE

Het economisch systeem dat we hierboven beschrijven kon enkel ontstaan en blijven bestaan door de sterke verstrengeling met een systeem van politieke uitbuiting en onderdrukking. De Europese kolonisering speelde niet alleen een cruciale rol in de expansie van het kapitalisme als wereldeconomisch systeem, maar ook in de verspreiding van de natiestaat als bijhorend bestuurlijk model. Koloniale bedrijven speelden waar mogelijk in op bestaande machtsongelijkheid door allianties aan te gaan met plaatselijke elites of door de verdeel-en-heersstrategie toe te passen.

Maar vooral de steun van Europese overheden voor de verregaande bevoegdheden van bedrijven was doorslaggevend. Deze overheden kwamen ook zelf tussenbeide wanneer ze dat nodig vonden. Toen de VOC failliet ging, werd het bedrijf genationaliseerd en werd het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden in 1816 eigenaar van wat vanaf dan “Nederlands-Indië” ging noemen. Vanaf de 19de eeuw werden **staten** steeds meer de directe kolonisator. Congo-Vrijstaat – tot dan een privé-initiatief van de Belgische koning – werd in 1908 officieel een kolonie van de Belgische staat. Ook in deze constellatie bleven bedrijven evenwel een grote invloed uitoefenen in de kolonies.

---

⁸ G. Goris, *India in vijf regels*, in: MO* 1 oktober 2013, <https://www.mo.be/artikel/india-vijf-regels> en G. Goris, *Als het imperium een onderneming is, vecht het leger voor de aandeelhouders*, in: MO* 9 april 2020, <https://www.mo.be/recensie/als-het-imperium-een-onderneming-vecht-het-leger-voor-de-aandeelhouders>

De kolonisator oefende zijn **macht** direct en indirect uit. Mensen uit het Europese moederland hadden de leiding over de koloniale exploitatie, al dan niet met lokale onderaannemers. De plaatselijke bevolking had geen inspraak in de beslissingen over hen en hun land. Bestaande systemen voor **rechtspraak** en conflictoplossing werden ontmanteld of ondergeschikt gemaakt aan het koloniaal juridisch systeem. De koloniale macht beperkte vaak de mogelijkheden van mensen om zich van de ene naar de andere regio te **verplaatsen**.

In de koloniale periode kwamen ook de huidige interstatelijke grenzen tot stand, op een manier die geen rekening hield met de plaatselijke realiteit en met traditionele stamverbanden of etnische verwantschappen. In Afrika bijvoorbeeld werden de **grenzen** bepaald door de Europese kolonisatoren en hun belangen en machtsverhoudingen, verward als ze waren in een onderlinge race om zoveel mogelijk land als het hunne te claimen en zo grondstoffen en handelsroutes veilig te stellen. Bedenklijk hoogtepunt van deze 'Scramble for Africa'⁹ was de Conferentie van Berlijn van 1884-1885, waar dertien Europese landen en de Verenigde Staten het Afrikaanse continent onder elkaar verdeelden. De erfenis van uitbuiting en culturele, sociaaleconomische en politieke ontwrichting bepalen vandaag nog steeds de realiteit van Afrika. En veel van de grenzen zijn nog dezelfde van toen.

Kolonies werden een speelbal in de internationale relaties, met eerst Europa en nadien meer en meer de Verenigde Staten als machtscentrum. Ze werden meegesleurd in de Eerste en de Tweede Wereldoorlog. Ook na hun formele onafhankelijkheid halverwege de 20ste eeuw bleven oud-kolonies vaak het strijdtoneel van conflicten tussen grootmachten.

1.3 CULTURELE KOLONISATIE

Het economisch systeem en het politiek systeem achter de kolonisatie zijn op hun beurt verstrengeld met een systeem van culturele uitbuiting en kennisproductie. Dit culturele systeem is een manier om het koloniale project te **legitimeren**.

Wetenschappelijke evoluties maakten het bijvoorbeeld mogelijk om vanuit Europa nieuwe zeeroutes te ontwikkelen naar gekende gebieden zoals India en naar 'nieuwe' gebieden zoals Amerika. Militaire innovaties hielpen de koloniale onderdrukking mogelijk te maken. Meer zelfs, kolonies werden gebruikt als labo's voor nieuwe technologieën. Zo werd de toepassing van vingerafdrukken eerst getest in koloniale gebieden.¹⁰

Wetenschappers waren van bij het begin betrokken bij het koloniale project. Ze beschouwden het als een unieke kans om de wereld beter in kaart te brengen – letterlijk, in de vorm van land- en zeekaarten, en door fauna en flora én plaatselijke bevolkingen te bestuderen. Veel planten die al eeuwenlang lokaal bekend waren, dragen vandaag nog officieel de namen van Europese onderzoekers.

Naast de drang om nieuwe werelden te '**ontdekken**' – tot op vandaag spreken schoolboeken over 'de ontdekking van Amerika' – was ook het idee van een **beschavingsmissie** een dominant paradigma om de koloniale exploitatie te legitimeren. Plaatselijke bevolkingen werden voorgesteld als primitief, het

---

⁹ Hull, W. (1993). The Scramble for Africa: White Man's Conquest of the Dark Continent from 1876-1912. *The Historian*, 55(4), 809-811.

Michalopoulos, S., & Papaioannou, E. (2016). The long-run effects of the scramble for Africa. *American Economic Review*, 106(7), 1802-1848.

Duthie, S. R. (2011). *The curse of Berlin: Africa after the cold war*. University of Cape Town.

Heath, E. (2010). Berlin Conference of 1884-1885 Meeting at which the major European powers negotiated and formalized claims to territory in Africa; also called the Berlin West Africa Conference. *Gates, Jr. HL & Appiah, KA (Ed.)*.

¹⁰ Connor Woodman, 'The imperial boomerang : how colonial methods of repression migrate back to the metropolis', in : V Verso blog post 9 juni 2020

koloniaal systeem als een manier om hen tot een hoger 'ontwikkelingsniveau' te brengen. Het christelijke geloof, verkocht als 'het enige juiste', werd ingezet voor de koloniale expansie.

Onder druk van deze idee van Europese culturele en religieuze superioriteit werden **lokale kennis en lokale culturele, spirituele en religieuze tradities op grote schaal uitgewist**. Ook al heeft hiertegen ook altijd verzet bestaan (zie verder). Tegelijk koesterden de Europese kolonisatoren een fascinatie voor diezelfde tradities. Heel wat voorwerpen met een diepe culturele en/of spirituele waarde werden geroofd om in Europese instellingen geanalyseerd en tentoongesteld te worden.

De beschavings- en bekeringsmissie hulde zich in de vlag van **liefdadigheid**, in projecten voor onderwijs, gezondheid of opvang van weeskinderen van de missies bijvoorbeeld. Sommige Europeanen die daarvoor naar de kolonies trokken, wilden ongetwijfeld de leefomstandigheden van mensen verbeteren. Maar dit neemt niet weg dat deze initiatieven samengingen met het uitwissen van andere vormen van kennis en de cultuur.

Bovendien stonden ook deze missies – de voorloper van de huidige sector van de 'ontwikkelingssamenwerking' – in de eerste plaats in functie van de belangen van de kolonisator en/of van de Kerk. Dit systeem was net als de andere dimensies van de kolonisatie doordrenkt van superioriteitsdenken, een vijgenblad ook voor talloze praktijken van misbruik, zoals seksueel geweld of verplichte adoptie.

Dit **superioriteitsdenken** was van bij het begin van de kolonisatie aanwezig, maar in de 19de eeuw gingen wetenschappers ook theorieën ontwikkelen over verschillende menselijke 'rassen' met een verschillende 'waarde'. De wetenschap heeft ondertussen duidelijk aangetoond dat er genetisch geen rassen bestaan, maar het rot van **racisme** zat al langer veel dieper.

Lang voor er sprake was van deze theorieën, werd de trans-Atlantische slavenhandel al gelegitimeerd met de foute ideeën dat zwarte mensen geschikt waren voor zware arbeid, en dat het moreel aanvaardbaar was om hen tot slaaf te maken, omdat ze minder waard zouden zijn dan Europeanen en hun afstammelingen.

Racisme vermomde zich ook als **stereotypering** en **exotisme**. Mensen uit verschillende continenten werden tentoongesteld als attracties in zogeheten 'human zoos' in Europa en Noord-Amerika – uitgebuit, vernederd en herleid tot objecten. Racisme nam een andere vorm aan naargelang de herkomst, met verschillende stereotypen over inheemse bevolkingen uit het Amerikaanse continent of over gemeenschappen uit het Afrikaanse continent.

Deze racistische ideeën waren ingebed in een breder kennissysteem, in de overtuiging dat de **Europese kennis** en de manier van kennis verwerven superieur zijn aan alle andere – een erfenis van het koloniale verleden die vandaag nog doorwerkt.¹¹ De economische, militaire en politieke dominantie die Europa (en later ook de Verenigde Staten) wereldwijd verwierf, sterkte de kolonisatoren in die overtuiging. Die is een deel geworden van de Europese identiteit, waarbij vaak verwezen wordt naar de idealen van de Verlichting als voorbeeld voor de rest van de wereld.

In de categorie goede bedoelingen vinden we daardoor, ook in de zogenaamde 'ontwikkelingssamenwerking', veel projecten die een kritiekloze kennisoverdracht van het 'ontwikkelde Noorden' naar het 'te ontwikkelen Zuiden' beoogden. De in het verleden vaak gehanteerde slagzin 'we moeten mensen geen

---

¹¹ We pleiten voor een epistemologische breuk met een bepaald koloniaal "pensée unique". Dit betekent echter niet dat we elke vorm van Westerse kennis onderuit halen.

vissen geven, maar hun leren vissen' illustreert dit. Het is goedbedoelde liefdadigheid die de lokale kennis volkomen negeert. Deze kritiekloze kennisoverdracht bestaat helaas vandaag nog steeds.

Dit kennissysteem, dat mede door de kolonisatie over de hele wereld dominant werd, ging bovendien uit van een scherpe **tweedeling tussen mens en natuur**, waarbij de mens superieur is en het recht heeft om de natuur maximaal te exploiteren, met vernietigende gevolgen voor de natuur en de leefomgeving van bepaalde gemeenschappen.

Deze manier van denken was vreemd aan vele andere kennissystemen zoals de inheemse Australische en Amerindiaanse. In heel wat gekoloniseerde landen heeft men echter deze tweedeling niet zomaar willen aanvaarden. Meer nog, in Ecuador zijn de rechten van natuur in de 21ste eeuw opgenomen in de grondwet waardoor ze zich expliciet afzetten tegen het antropocentrische denken.¹² Deze manier van denken is intussen ook wetenschappelijk achterhaald: de mens wordt nu gezien als een deel van het bredere ecosysteem en is er dus ook afhankelijk van, al blijven de uitlopers van de oude overtuigingen hardnekkig. Meer nog, in de westerse samenleving blijft de overtuiging dat de mens boven de natuur staat heel dominant.

Ook op het vlak van **gender** hanteerde het Westen een binaire visie die bovendien stelde dat mannen superieur zijn aan vrouwen. Dit betekent niet dat elders en eerder mannen geen dominantie claimden tegenover vrouwen, al kenden verschillende prekoloniale gemeenschappen een veel minder binaire benadering van gender.¹³ Door de kolonisatie werd deze binaire manier van denken verankerd in het kennissysteem dat overal dominant is geworden.

1.4 VERZET TEGEN DE KOLONISATIE

De plaatselijke bevolking onderging dit verweven systeem van economische uitbuiting, politieke onderdrukking en culturele vernietiging niet lijdzaam. Van de oorspronkelijke bewoners in de 'ontdekte' gebieden tot de onafhankelijkheidsstrijders in de 20ste eeuw, van tot slaaf gemaakte mensen tot uitgebuite arbeiders, er is altijd verzet geweest, in alle periodes, in verschillende vormen.

Het Westen steekt bijvoorbeeld graag de pluim op de eigen hoed wanneer het gaat over de afschaffing van de slavernij.¹⁴ In dit eurocentrische verhaal lijkt het alsof buiten Europa geen vrijheidswens bestaat, of dat er buiten Europa niet ook een strijd is gevoerd tussen voor- en tegenstanders van slavernij. De afschaffing van de slavernij verspreidde zich niet simpelweg als een olievlek vanuit Europa over de rest van de wereld. De Britten die zich op de borst kloppen voor de afschaffing van slavernij 'vergeten' dat de pro-slavernijbeweging bij hen even actief was. Het verhuult bovendien hoe belangrijk Afro-Atlantische verzetsdaden en ideeën waren. Kijk naar het eiland Saint-Domingue, nu Haïti (zie kader).

Maar ook alternatieven als de rechten van de natuur, zoals verankerd in 2008 in de grondwet in Ecuador, zijn symbolisch voor het afzetten tegen denkpatronen uit de koloniale periode door voormalig gekoloniseerde landen. Het antwoord van de koloniale overheersers – bedrijven en overheden – op elke vorm van verzet was geweld. Ook postkoloniale regimes hebben meermaals tegenbewegingen in bloed gesmoord, maar de koloniale staat toonde zich systematisch van haar brutaalste kant en sloeg elk verzet

---

¹² <https://pdba.georgetown.edu/Constitutions/Ecuador/english08.html>

¹³ Christine Saidi (2020), Women in precolonial Africa

¹⁴ Karwan Fatah-Black, Het dominante verhaal over slavernij is nog pijnlijk koloniaaal terwijl een eerlijker verhaal al lang voor het rapen ligt, in: De Correspondent 2 december 2021, <https://decorrespondent.nl/12932/het-dominante-verhaal-over-slavernij-is-nog-pijnlijk-koloniaaal-terwijl-een-eerlijker-verhaal-al-lang-voor-het-oprapen-ligt/4bd8c41c-9f00-0e67-1b5d-b47734ce7f33#:~:text=In%20dit%20eurocentrische%20verhaal%20lijkt,de%20rest%20van%20de%20wereld>

neer met bruto geweld. Dat was zo toen de Congolezen zich verzetten in 1931 in Kwango, staakten in Katanga in 1941 of betoogden in Leopoldville in 1959 (zie kader). De inzet van extreem geweld was onmisbaar om het koloniale systeem te installeren en in stand te houden.

Dekoloniseren is niet begonnen op het moment dat Europese geesten beseften dat de relaties scheefgetrokken waren. De geest en de strijd van de dekoloniseren leven al sinds dag 1 van de kolonisatie bij wie onder het juk van 'verlicht' Europa moest leven.

DE OPSTAND VAN DE PENDE VAN KWANGO – 1931, BELGISCH CONGO

De perceptie dat Congolezen passieve slachtoffers waren, is een onderdeel van de koloniale propaganda. Verzet is er altijd geweest. De opstand van de Pende van Kwango is een voorbeeld van verzet dat bloedig is onderdrukt door de Belgische kolonisator. De opstand vond plaats tussen eind mei en midden september 1931 in de Kwango (territorium van Kikwit en Kandale). De oorzaken ten gronde houden verband met het systemisch geweld en de onderdrukking die de kolonisatie betekende. Het koloniale bestuur in deze regio was bijzonder brutaal. De economische crisis van de jaren twintig, en de zware belastingen die werden opgelegd, zetten de plaatselijke bevolking zwaar onder druk. De Pende werden bovendien gedwongen om te werken op de palmolieplantages van de gigant Unilever. Vrouwen, ouderen en kinderen werden gegijzeld en misbruikt tot de mannen zich 'meldden' als arbeider.

De directe aanleiding voor de opstand was de onthoofding van Maximilien Balot, de Belgische administratieve beheerder, in juni 1931, na een confrontatie met Pende-chefs die weigerden meer belastingen te betalen en nog gedwongen op de plantages te werken. Het was het begin van een maandenlange rebellie en een brutale en bloedige repressie door de Belgische koloniale overheid. De Belgische administratie startte een zoektocht naar het lichaam van Balot en voerde razzia's uit in de dorpen. Wie vluchtte werd vermoord. Duizenden Pende kwamen daarbij om het leven.

De opstand haalde de debatten in het Belgisch parlement. Er volgden sancties voor de corrupte Belgische koloniale administratie, maar ook voor de chefs coutumiers die lichaamsdelen van Balot hadden verborgen. De Pende leiders werden gedood. De spirituele inspiratie voor de opstand – beelden van voorouders – werden verboden. Een aantal van die beelden werd later teruggevonden in westerse musea.

Tekst van Tracy Bibo Tansia¹⁵

---

¹⁵ Tracy Bibo Tansia behaalde een master internationale politiek aan de universiteit van Gent. Tijdens haar studies werd ze politiek actief in haar gemeente Liedekerke. Ze ging aan de slag als parlementair medewerker in het Brussels parlement waar ze de thema's gelijke kansen, gender en internationale betrekkingen heeft opgevolgd. Na haar politieke carrière was ze werkzaam bij het Minderhedenforum. In 2019 verhuisde ze naar Congo, Bukavu waar ze werkte voor een Belgische organisatie die slachtoffers van seksueel geweld ondersteunde. Nu werkt ze voor 11.11.11. in Kinshasa. Los van haar werkervaring is ze opiniemaker rond de thema's racisme, kolonisatie/dekolonisatie, gender,.... Zo was ze getuige in de reeks Kinderen van de kolonie (Canvas).

Dit stuk van Tracy Bibo Tansia is gebaseerd op volgende bronnen:

Charles Sikitele-Gize, the revolt, Part 1, <https://www.humanactivities.org/en/balot-videos/>

Cedart Tamasala & Mathieu Kasiama, <https://news.artnet.com/opinion/decolonizing-museums-plantation-workers-congo-nfts-2129550>

Charles Sikitele-Gize, La révolte Pende (mai septembre 1931)?

https://books.google.cd/books/about/La_r%C3%A9volte_Pende_mai_septembre_1931.html?id=gxLiGwAACAAJ&redir_esc=y

Louis-François Vanderstraeten, La répression de la révolte des Pende du Kwango en 1931

DE HAÏTIAANSE REVOLUTIE (1791-1804)

In augustus 1791, twee jaar na het uitbreken van de Franse Revolutie, kwamen tot slaaf gemaakte mensen op het Caraïbische eiland Saint-Domingue massaal in opstand tegen hun Franse koloniale meesters. Het was het startschot voor een onafhankelijkheidsoorlog die meer dan twaalf jaar duurde en meerdere Europese koloniale grootmachten meesleurde in een strijd die de wereld voorgoed zou veranderen. Zwarte voormalige tot slaaf gemaakte revolutionairen versloegen achtereenvolgens de Fransen, de Spanjaarden, de Britten en opnieuw de Fransen (nu onder leiding van Napoleon Bonaparte) in een guerrillaoorlog onder leiding van charismatische leiders zoals Toussaint Louverture, Jean-Jacques Dessalines en Henri Christophe. In 1804 werd Haïti de tweede moderne onafhankelijke staat van de zogenaamde 'Nieuwe Wereld' (na de Verenigde Staten).

1804 was de apotheose van een revolutionaire strijd die als een schokgolf doorheen Europa en de Atlantische koloniale wereld raasde. Het Caraïbische koloniale plantagesysteem vormde op dat moment een van de economische centra van de wereld en een cruciaal onderdeel van de Europese koloniale macht. Saint-Domingue was de rijkste kolonie van allemaal. De achtduizend plantages op het eiland waren goed voor een derde van de Franse buitenlandse handel. Ze produceerden samen 30% van de suiker op de wereldmarkt, 50% van de koffie en er werd meer katoen geproduceerd dan op alle Britse Caraïbische eilanden samen. Tegen het einde van de 18de eeuw werkten er zo'n half miljoen tot slaaf gemaakte mensen op het eiland in erbarmelijke omstandigheden. Aan de vooravond van de Haïtiaanse Revolutie werden veertigduizend nieuwe gevangenen per jaar ingevoerd. Zij waren voorbestemd voor een leven van uitbuiting, geweld en gehoorzaamheid. Maar tot slaaf gemaakten hebben zich ook altijd verzet tegen deze onderdrukking, met de Haïtiaanse revolutie als scharniermoment in de wereldgeschiedenis.

De revolutie was niet enkel een project van nationale bevrijding. Het project Haïti stond symbool voor een fundamenteel veranderende wereld. Samen met de Amerikaanse en de Franse revolutie veranderde de Haïtiaanse revolutie voorgoed het verdere verloop van de moderne geschiedenis. Maar in tegenstelling tot die twee andere grote revoluties, zal de impact en betekenis van de Haïtiaanse revolutie al snel uit de (Westerse) geschiedenisboeken verdwijnen. En dat is op zijn minst opmerkelijk. Want de impact van de revolutie reikte ver buiten de grenzen van de nieuwe staat. Ze lag mee aan de basis van een radicale ommekeer in het denken over slavernij, het plantagekapitalisme, mensenrechten en vrijheid. Toen de slavenhandel en later de slavernij uiteindelijk werden afgeschaft, was er in het officiële verhaal geen plaats voor tot slaaf gemaakte mensen die zichzelf hadden bevrijd. De Europese en Amerikaanse koloniale elites vreesden bovendien voor een domino-effect. In navolging van de gebeurtenissen op het eiland braken in veel andere plantagekolonies eveneens opstanden uit en Haïti werd een blijvende bron van inspiratie voor de emancipatie van gekoloniseerde en onderdrukte mensen over de hele wereld, zelfs in Europa. Het plantagesysteem daverde op zijn grondvesten en de revolutie betekende het begin van het einde voor dit moorddadig economische systeem en de lucratieve mensenhandel.

De idealen van de revolutie gingen in vele opzichten ook een stuk verder dan deze die werden uitgedragen door de Franse of de Amerikaanse revoluties. Heel wat historici zien de Haïtiaanse Revolutie als veruit de meest radicale en progressieve van de drie. Enkel de Haïtiaanse dreef het universele karakter van vrijheid en mensenrechten tot het uiterste door de slavernij omver te werpen. In tegenstelling tot de Amerikaanse of de Franse Revolutie, leidde de Haïtiaanse in 1805 tot een nieuwe grondwet die de slavernij expliciet verbood, evenals discriminatie op basis van huidskleur. Zo legde de Haïtiaanse revolutie de grote contradictie bloot van de Westerse Verlichting en haar revoluties. Op het moment dat Westerse denkers van leer trokken tegen de metaforische slavernij die hun werd opgelegd door de gevestigde aristocratische en religieuze orde, kende de reële slavernij op de Amerikaanse en Europese plantages net haar hoogtepunt. Weinig Westerse verlichte geesten waren er toen van overtuigd dat hun revolutionaire ideeën van toepassing waren op alle mensen in de wereld.

Als we het vandaag vanzelfsprekend vinden om op te komen voor fundamentele democratische waarden en normen, universele mensenrechten, vrijheid en emancipatie, gelijkheid tussen mensen ongeacht wie ze zijn en hoe ze eruitzien, dan hebben we dat in grote mate te danken aan de Haïtiaanse revolutionairen en aan de Haïtiaanse intellectuelen die met hun strijd en hun denken de algemene opvattingen over de moderne wereld aan het einde van de 18de eeuw volledig op hun kop hebben gezet.

Dit is misschien een van de belangrijkste lessen die we kunnen trekken uit de Haïtiaanse revolutie: dat we de geschiedenis van de ideeën die nog steeds vormgeven aan onze moderne wereld, onze universele waarden en normen, in de eerste plaats moeten begrijpen als een mondiale geschiedenis. Een geschiedenis, bovendien, die niet los staat van de reële strijd die onderdrukte mensen hebben gevoerd voor hun eigen vrijheid en emancipatie. Of zoals de bekende Frans-Martinikaanse dichter Aimé Césaire het verwoordde: 'Saint-Domingue [of Haïti] bestuderen staat gelijk aan het bestuderen van een van de oorsprongen, een van de bronnen, van de hedendaagse westerse beschaving.'

Tekst van Koen Bogaert¹⁶

---

¹⁶ Koen Bogaert is docent aan de vakgroep Conflict- en Ontwikkelingsstudies van de Universiteit Gent en lid van de Middle East and North African Research Group (MENARG). Hij doet onderzoek naar de verbanden tussen globalisering, sociale ongelijkheid en verzet, meer specifiek in Noord-Afrika. Hij doceert over de koloniale geschiedenis en dekoloniaal verzet. Zijn laatste boek 'In het Spoor van Fanon. Orde, wanorde, dekolonisering' verscheen in 2023 bij EPO Uitgeverij.

2. WAT DIT VANDAAG BETEKENT: VAN NEOKOLONIALISME TOT HERSTEL

De huidige internationale onrechtvaardigheid heeft haar wortels in het kolonialisme. Met die erfenis afrekenen en het onrecht uit het verleden herstellen betekent daarom radicaal kiezen voor systeemverandering. In dit deel schetsen we via welke domeinen we die meer rechtvaardige wereld tot stand moeten brengen, en welke hefboomen we daarvoor hebben.

2.1. HERSTEL: OMBOUWEN, NIET GEWOON REPAREREN

Op het eind van de 19de eeuw vierde het 'nieuwe imperialisme' hoogtij. De Europese mogendheden hadden de wereld onder elkaar verdeeld. In 1914 stond nominaal 84% van het landoppervlak in de wereld onder de politieke, economische en sociale controle van Europese landen, tegenover 35% in 1800. Een halve eeuw later, met de onafhankelijkheidsgolf van voormalige koloniën in de jaren zestig van de 20ste eeuw, werd het koloniale juk (grotendeels) afgeworpen. Maar de indirecte controle, op sociaaleconomisch en politiek vlak, en inzake kennis, verdween niet. Om deze blijvende 'koloniale' machtsverhoudingen aan te geven, spreken we van **neokolonialisme**.

De oorzaken van de huidige internationale ongelijkheden worden vandaag vaak gelegd bij binnenlandse kwesties in lage-inkomenslanden. Het lukt deze landen niet om welvarend te worden, omdat ze slecht bestuurd zouden worden, omdat de corruptie er welig zou tieren, omdat ze hervormingen niet goed zouden doorduwen. Dat lagere-inkomenslanden het moeilijk hebben, terwijl er welvaart heerst in de economisch rijke landen: het zijn in dit discours twee aparte realiteiten die niets met elkaar te maken hebben. Rijke landen zouden hun welvaart gewoon te danken hebben aan eigen innovatie en inspanningen, terwijl 'anderen' nog een 'inhaalbeweging' moeten maken.

We vertellen echter slechts een **half verhaal** wanneer we onze verontwaardiging over de kolonisatie tot het verleden beperken. De huidige internationale ongelijkheden hebben hun wortels in de koloniale periode. Deze eeuwenlange geschiedenis blijft een grote stempel drukken op hoe relaties in de wereld er vandaag eruitzien, tussen en binnen landen.

Kolonialisme is niet de enige factor die de huidige ongelijkheden verklaart. Binnenlandse factoren spelen mee, net als regionale dynamieken. Maar het economisch systeem van vandaag, waarvan de blauwdruk eeuwen geleden is getekend, soupeert nog altijd te veel natuurlijke rijkdommen op dan goed is voor onze planeet, het vernietigt het klimaat en teert op goedkope arbeid en land, met mens en natuur, overal ter wereld, als de dupe. Economisch rijke landen beschikken vandaag nog steeds over onrechtmatig veel macht en bepalen de beslissingen rond de internationale onderhandelingstafels. Zo hebben de Verenigde Staten 15% van de macht binnen het IMF tegenover 6,47% voor het hele Afrikaanse continent. Ook nieuwe machtscentra en elites opereren in een wereld die door het koloniale project is gecreëerd.

Dekoloniseren gaat daarom niet zozeer om de historische schuldvraag, maar het verwijst naar een veel bredere en complexere transformatie om recht te trekken wat in deze wereld scheef zit. Om zoals de economische antropoloog Jason Hickel schrijft, *“het koloniale instinct te vernietigen wanneer het zijn lelijke kop opsteekt, zoals het vandaag doet in de vorm van landroof, illegale financiële extractie en oneerlijke handelsovereenkomsten”*.¹⁷ Of zoals politicoloog Olivia Rutazibwa stelt: *“Vanuit het Westen moet antiekoloniale solidariteit per definitie over herstel gaan. Dat betekent een schuld inlossen, macht*

---

¹⁷ J. Hickel, *Let's talk reparations*, in: The Guardian 27 november 2015, <https://www.theguardian.com/global-development-professionals-network/2015/nov/27/enough-of-aid-lets-talk-reparations>

afstaan, en meewerken aan een rechtvaardiger systeem".¹⁸ Dit gaat voor Rutazibwa en vele anderen ook samen met het dekoloniseren van kennis (epistemologie).¹⁹ Wie heeft toegang tot kennis? Wie bepaalt de agenda? En wie valideert kennis?

Voor de Filipijnse activiste Lidy Nacpil gaat het om 'restorative justice', met een focus op herstel van de integriteit van mens en milieu en niet een louter financiële compensatie. Net als voor de Kameroense filosoof en politicoloog Achille Mbembe, die de symbiose van mens en milieu benadrukt en stelt dat herstel de plicht tot solidariteit bevestigt.²⁰ Ook filosoof Olúfemi Táíwò, auteur van *Reconsidering Reparations*, gebruikt het begrip herstel in functie van wat nog moet gebeuren. "*Reparations is a political project to create tomorrow's just world and justly distribute the costs of that creation in the light of yesterday's injustice*". De klemtoon ligt op constructie, eerder dan op reparatie (herstel); op herverdelen eerder dan terugbetalen.

11.11.11 schaart zich achter deze brede invulling van herstel: een toekomstgericht handelen in een gezamenlijk project om tot een meer rechtvaardige wereld te komen²¹. Voorbij de zogenaamde 'Noord-Zuidverhoudingen' en binnen de grenzen van de natuur. Vanuit de erkenning van een historische en dus gedifferentieerde verantwoordelijkheid. Die verantwoordelijkheid opnemen betekent voor 11.11.11 inzetten op internationale solidariteit, het herverdelen van middelen en macht. Dit bevat ook een epistemologische component. Aangezien koloniseren een manier van denken en omgaan met kennis met zich meebracht, moeten we tot de kern van ons denken en onze kennis gaan om te kunnen dekoloniseren. Het is met andere woorden een allesomvattende visie op herstel die het status quo uitdaagt.²²

Het ontmantelen van die neokoloniale continuïteit en zoeken naar een meer rechtvaardige invulling is op zich geen nieuw idee. Deze kritiek is eigen aan veel activisten en denkers. Sommigen grijpen terug naar het dependencia-denken van de jaren 1950 en 1960. Anderen vinden inspiratie in het post-ontwikkelingsdenken met alternatieve paradigma's.²³ Er bestaat een enorme diversiteit aan dergelijke paradigma's, maar allen hebben ze gemeen dat ze ons uitdagen met een kritische analyse van het klassieke ontwikkelingsdenken via alternatieven uit uiteenlopende referentiekaders. In deze paper hebben we ons alvast laten inspireren door een aantal van deze alternatieven. Eerder schoven we in de publicatie "Van liefdadig naar rechtvaardig" 11 stemmen van over de hele wereld naar voor met hun eigen kijk op de wereld.²⁴

HOE 11.11.11 NAAR HERSTEL KIJKT

We scharen ons, net als vele dekoloniale denkers, achter een brede invulling van herstel: een toekomstgericht handelen in een gezamenlijk project om tot een meer rechtvaardige wereld te komen.

Voorbij de zogenaamde 'Noord-Zuidverhoudingen' en binnen de grenzen van de natuur. Vanuit de erkenning van een historische en dus gedifferentieerde verantwoordelijkheid. Met belang van internationale solidariteit: het herverdelen van middelen en macht. Met een epistemologische component.

Het is met andere woorden een allesomvattende visie op herstel die het status quo uitdaagt.

¹⁸ Rutazibwa Olivia, *Als passagier in plaats van chauffeur*, in: De Groene Amsterdammer 8 juli 2020, <https://www.groene.nl/artikel/als-passagier-in-plaats-van-chauffeur>

¹⁹ Rutazibwa Olivia (2018), Understanding epistemic diversity. Decoloniality as research strategy, <https://oliviarutazibwa.wordpress.com/2018/07/04/understanding-epistemic-diversity-decoloniality-as-research-strategy/>

²⁰ Gouzer Malka, Achille Mbembe "Verser le sang d'un noir est un acte banal", in: Geneva Solutions 7 augustus 2020, <https://genevasolutions.news/global-news/achille-mbembe-verser-le-sang-d-un-noir-est-un-acte-banal>

²¹ Het belang van toekomstgerichte invulling werd ook benadrukt in de gesprekken die we voerden met experts en de 11.11.11 partners uit de Grote meren, net als de discussies met onze leden.

²² Ook filosofe Martha Claeys beschrijft dekoloniseren in een interview met De Standaard in termen van serieus te worden genomen als gesprekspartner om je plaats in een rechtvaardige wereld te kunnen opnemen. Zie: https://www.standaard.be/cnt/dmf20230330_96117450

²³ Ashish Kothari, Ariel Salleh, Arturo Escobar, Federico Demaria, and Alberto Acosta (2019), *Pluriverse. A post-development dictionary*, Colombia University Press

²⁴ HERTOGEN Els (2021), *Van liefdadig naar rechtvaardig*, uitgeverij Lannoo.

2.2. VAN ECONOMISCHE ONGELIJKHEID NAAR ECONOMISCHE RECHTVAARDIGHEID

2.2.1. Economische uitbuiting, geworteld in het kolonialisme, werkt tot op vandaag door

De erfenis van de kolonisatie is springlevend. Tussen 1980 en 2012 stroomde er 16.300 miljard dollar meer weg uit lage-inkomenslanden dan dat er binnenrolde. In 2012 kregen lage- en midden-inkomenslanden 1.300 miljard dollar per jaar uit het buitenland, onder de vorm van ODA (Official Development Aid), investeringen en inkomsten. Maar datzelfde jaar vloeiende 3.300 miljard dollar weg uit diezelfde landen, in de vorm van illicit financial flows, 'legale' belastingontwijking en intresten op schulden. Een omgekeerde herverdeling, van arm naar rijk, die de ongelijke machtsverhoudingen weerspiegelt die de wereld bepalen sinds de koloniale periode.²⁵

Deze netto negatieve financiële uitstroom voor het mondiale Zuiden is rechtstreeks het gevolg van de historische rol die het opgelegd kreeg: 1) als de plek waar de geïndustrialiseerde wereld goedkope grondstoffen kan verkrijgen; 2) waar industriële output uit het Globale Noorden kan worden gedumpt op een grote consumentenmarkt; 3) voor goedkope toeristische bestemmingen; en 4) voor het uitbesteden van verouderde technologieën en lage-tech, goedkope assemblageproductie, allemaal onder het mom van "ontwikkeling" en "samenwerking", wat ervoor zorgt dat het mondiale Zuiden vast blijft zitten onderaan de mondiale waardeketen.²⁶

Ook na de kolonisatieperiode droeg de opgebouwde gestolen rijkdom verder bij aan de industrialisering van de Europese landen, terwijl die van de voormalige kolonies verhinderd werd. De kolonisatie creëerde de geschikte voorwaarden voor de expansie van het kapitalisme tot het dominante model dat het vandaag wereldwijd is. In dit model zijn de opbrengsten uit grondstoffen, de handelsverhoudingen en de waardeketens nog altijd scheefgetrokken in het nadeel van lage-inkomenslanden.

Het economische keurslijf waarin de Europese mogendheden de rest van de wereld tussen de 16de en de 20ste eeuw duwden en dat ook vandaag nog standhoudt, wordt vaak voorgesteld als een natuurwet. Maar de globalisering kwam niet op een organische manier tot stand, ze is gebaseerd op een lange geschiedenis van menselijke keuzes, van macht en geweld.²⁷

Grondstoffen: eenzijdige exploitatie voortgezet

Veel landen in het mondiale Zuiden zijn nog steeds afhankelijk van dezelfde grondstoffen als die waar koloniale machten op gebrand waren. Is de ontginning daarvan geen weg uit de armoede? Het is wat westerse regeringen en internationale instellingen als de Wereldbank deze landen voorhouden. In de praktijk vergroot een 'ontwikkelingsstrategie' gebaseerd op grondstoffenontginning de ongelijkheid. Landen met een rijke bodem zouden ten prooi vallen aan de zogenaamde grondstoffenvloek: ze zijn minder economisch ontwikkeld, autoritairder, gevoeliger voor corruptie en conflict, en instabieler dan grondstof-arme landen.

Wat schuilt er achter die grondstoffenvloek? In dergelijke economieën betalen grote (buitenlandse) bedrijven in de grondstoffensector, vaak met een hoofdzetel in de geïndustrialiseerde economieën, doorgaans heel weinig belastingen. De winsten van de grondstoffenexploitatie vloeien grotendeels naar een kleine politieke en economische elite of naar het buitenland. Volgens UNCTAD, de VN-conferentie voor handel en investeringen, is de grondstoffensector de grootste schuldige voor de uitstroom van middelen

---

²⁵ Hickel, Jason. "Aid in Reverse: How Poor Countries Develop Rich Countries | Jason Hickel." The Guardian, 6 Oct. 2017, www.theguardian.com/global-development-professionals-network/2017/jan/14/aid-in-reverse-how-poor-countries-develop-rich-countries.

²⁶ Kaboub, Fadhel. "Decolonising the Global Economic Architecture: The Prerequisite for a Just Transition." Bretton Woods Project, 13 Dec. 2023, www.brettonwoodsproject.org/2023/12/decolonising-the-global-economic-architecture-the-prerequisite-for-a-just-transition/. Accessed 14 Dec. 2023.

²⁷ KOEN BOGAERT (2023), In het spoor van Fanon.

uit Afrika.²⁸ Daarnaast mag je uiteraard de impact van sommige plaatselijke elites en politiek niet minimaliseren. Ook zij zetten vaak een politiek voort die stoelt op extractivisme (zie hoofdstuk 'ecologische rechtvaardigheid') waartegen plaatselijke bevolkingsgroepen zich dan ook verzetten.

Er wordt bovendien amper geïnvesteerd in de verwerking van deze grondstoffen ter plaatse; dat proces nemen de industrielanden voor hun rekening. De opbrengst is dus voor het globale Noorden die de grondstoffen gebruiken voor eindproducten bestemd voor goedkoop gebruik in hun landen. Daarbovenop dragen de lokale gemeenschappen de ecologische en gezondheidskosten en schendingen van arbeids- en mensenrechten van extractie (zie hoofdstuk 'ecologische rechtvaardigheid'). De Europese Unie verbiedt ondertussen grondstoffenexporterende landen exportbeperkingen en exporttaksen te gebruiken om de lokale verwerking aan te moedigen. Met handelsakkoorden betonneert de Europese Unie zo de verhoudingen die gegroeid waren tijdens de koloniale periode.

Vele lagere-inkomenslanden zitten dus in een kwetsbare positie die nog versterkt wordt in tijden van crisis, zoals we zagen bij de COVID-19 pandemie. Inkomsten voor deze landen vallen dan vaak weg, kapitaal neemt de vlucht, deviezen komen onder druk te staan en de invoer van producten wordt duurder. Grondstoffenexporterende landen moeten daardoor steeds meer grondstoffen verhandelen om eenzelfde pakket afgewerkte producten te kunnen kopen die in eigen land niet vervaardigd worden. Een vicieuze cirkel.²⁹

Handelsverhoudingen: ongelijkheid bestendigd in neokoloniale akkoorden

Sinds de akkoorden van Lomé in 1975 maken de Europese landen van hun handelsakkoorden gebruik om de economische macht in eigen handen te concentreren. Grondstoffen uit de oud-kolonies mogen taksvrij en quotavrij Europa in, afgewerkte producten niet. De Europese Unie zet deze 'tariefescalatie' nog altijd in als drukingsmiddel om landen tot verregaande handelsakkoorden te bewegen en de eigen industrie te beschermen.

Tegelijk maakt de EU er een punt van dat grondstoffenlanden zelf geen belemmeringen mogen opleggen aan de uitvoer van ruwe grondstoffen – al beginnen sommige landen zich te ontworstelen aan deze wurggreep. De industrielanden boksen ook op andere vlakken boven hun geografische gewicht. Ze zijn in de minderheid in de Wereldhandelsorganisatie (WTO), in 1995 opgericht om bindende handelsakkoorden af te sluiten, toe te zien op de naleving ervan en afdwingbare beslissingen te nemen bij geschillen. Voor beslissingen is echter unanimiteit vereist. Ze hebben ook meer analyse- en onderhandelingscapaciteit en ze zijn sterker vertegenwoordigd in de technische werkgroepen.

Toch hebben de industrielanden de WTO niet helemaal naar hun hand kunnen zetten. De landen uit het mondiale Zuiden staan samen te sterk. Dus veranderden de industrielanden de regels van het spel. Ze schudden in 2017 het multilateralisme en de unanimiteit van zich af en gingen voor 'plurilateralisme', met de medewerking overigens van het WTO-secretariaat. De rijke landen maken sindsdien akkoorden onder elkaar en met landen die ze meekrijgen. De rest staat voor voldongen feiten en kan bijna niet anders dan zich op termijn te schikken naar die afspraken.

De Europese handelsakkoorden dringen bovendien diep door in het binnenlands beleid en in de samenleving van de lage-inkomenslanden. Ze zijn zeer uitgebreid en diepgaand, en bevatten

---

²⁸ Akiwumi Paul, *How to beat the lack of data on illicit outflows draining Africa of capital and tax*, 29 september 2020, <https://unctad.org/fr/isar/news/how-beat-lack-data-illicit-outflows-draining-africa-capital-and-tax>

²⁹ Kamer van Volksvertegenwoordigers, Bijzonder Commissie belast met het onderzoek over Congo-Vrijstaat (1885-1908) en het Belgisch koloniaal verleden in Congo (1908-1960), Rwanda en Burundi (1919-1962), de impact hiervan en de gevolgen die hier aan dienen gegeven te worden. Verslag van de deskundigen, <https://www.dekamer.be/FLWB/PDF/55/1462/55K1462003.pdf> p 205

gedetailleerde regels over alles van productnormen en douaneformaliteiten, over technische en sanitaire normen, tot de handel in diensten zoals onderwijs of toerisme, intellectuele eigendomsrechten en overheidsaanbestedingen.

De besluitvorming hierover, in de EU en de lidstaten, is echter weinig transparant. Europese handelsakkoorden laten zich bovendien weinig gelegen aan hun sociale en milieu-impact. Onder druk van het middenveld heeft de EU gaandeweg een hoofdstuk 'duurzame ontwikkeling' toegevoegd. Maar handelsafspraken worden niet bijgestuurd wanneer ze een negatieve sociale impact hebben, en Europese landen riskeren zelden gevolgen wanneer ze afspraken niet naleven. De ware kostprijs van deze handelsakkoorden wordt betaald door gemeenschappen en overheden in het mondiale Zuiden.

Mondiale waardeketens: landen tegen elkaar uitspelen

De afgelopen twintig jaar hebben bedrijven massaal mondiale waardeketens uitgebouwd. De productie in het 'Noorden' is opgedeeld in kleinere taken. Die worden uitbesteed aan landen in het mondiale Zuiden die deze taken goedkoper uitvoeren omdat de lonen, de belastingen en de milieunormen er lager zijn, en de grondstoffen voorradig. Bedrijven hebben zo'n complexe puzzel gemaakt van hun waardeketens dat het nog moeilijk te achterhalen is waar en hoe hun producten gemaakt worden. Zelf gebruiken ze dit als excuus om geen verantwoordelijkheid te hoeven nemen. Consumenten weten niet of ze nu wel of niet een ethisch product kopen.

Het is vaker niet dan wel. Naar schatting 50 miljoen mensen zijn vandaag het slachtoffer van moderne slavernij. Wereldwijd werken er 160 miljoen kinderen illegaal, van wie 79 miljoen in gevaarlijke omstandigheden.³⁰ Ook het milieu ziet af: bij het telen van producten als palmolie, cacao en koffie, het lozen van schadelijke producten in levensbelangrijke rivieren... Tal van bedrijven ontlopen iedere verantwoordelijkheid, ook al zijn deze schendingen vaak gelinkt aan de aankooppraktijken van de opdrachtgevers.

Bedrijven wassen niet alleen de handen in onschuld, ze gebruiken hun opgeknipte waardeketens ook om taken snel te kunnen verhuizen naar andere landen als hen dat beter uitkomt. Dat zet landen in het mondiale Zuiden onder druk om gunstige investeringsvoorwaarden en belastingvoordelen te bieden, bang als ze zijn om banen en investeringen te verliezen. Bedrijven uit Noord-Amerika, Europa en Noord-oost-Azië, bepalen zo wie wat waar produceert, waar de winsten worden geboekt en zo ook in grote mate welke lokale regels en voorwaarden er gelden. Ze kunnen dat alleen omdat de machtsverhoudingen, zoals die de afgelopen eeuwen gegroeid zijn, dit toelaten. Zo kan het dat de Europese Commissie haar handelspartners via handelsakkoorden verplicht om Europese investeerders toe te laten, ze minstens op gelijke voet te behandelen als lokale bedrijven en toegang te geven tot de binnenlandse consultatiemechanismen, waarmee ze de lokale regels verder naar hun hand kunnen zetten.

Tegelijk wordt de dreiging met verplaatsing of "delokalisering" van productieactiviteiten naar landen met slechtere arbeids- en milieuomstandigheden of – wetgeving gebruikt om de onderhandelingspositie van werknemers te ondermijnen en dit zowel in het mondiale Noorden als Zuiden.

---

³⁰ ILO, https://www.ilo.org/brussels/information-resources/news/WCMS_855415/lang--nl/index.htm%20:%20https://www.unicef.nl/ons-werk/kinderarbeid#:~:text=Toelichting%20op%20de%20cijfers,en%20hun%20recht%20op%20scholing.

Het resultaat? Ongelijkheid

De Europese kolonisatoren transformeerden koloniale economieën met als doel de industriële groei van Europa te voeden. Ze werden omgevormd tot extractieve economieën ten voordele van het moederland en tot exportgerichte economieën van primaire grondstoffen. Daardoor kwam de verwerkende industrie er vaak niet van de grond. De economieën van de betreffende landen werden, omwille van de afhankelijkheid van grondstoffen, erg gevoelig voor externe schokken.

Het geeft aan hoe de ongelijkheid tussen mensen en landen in het globale Noorden en Zuiden een erfenis is van “de zeer ongelijke organisatie van de wereldproductie tussen het midden van de 19de en het midden van de 20ste eeuw”.³¹ In relatieve termen nam de ongelijkheid dan wel af, voornamelijk door economische groei in Azië. Maar de absolute verschillen tussen landen in het globale Noorden en Zuiden blijven nog steeds erg groot. Het gemiddeld inkomen van mensen in de EU was in 2020 11 keer hoger dan dat van mensen in Sub-Sahara Afrika; dat van inwoners in Noord-Amerika was zelf 16 keer hoger.³²

Op het vlak van mondiale ongelijkheid tussen mensen concentreren inkomen en rijkdom zich steeds meer aan de top. De meeste miljardairs wonen nog steeds in Noord-Amerika of Europa, ondanks de recente toename van het aantal miljardairs in Oost-Azië.³³ Aan de andere kant van de mondiale inkomensverdeling lijkt de ongelijkheid “vandaag de dag ongeveer net zo groot als op het hoogtepunt van het westerse imperialisme in het begin van de 20ste eeuw”.³⁴ Door de ongelijke organisatie van de wereldproductie is “het aandeel van het inkomen dat momenteel naar de armste helft van de wereldbevolking gaat, ongeveer de helft van wat het was in 1820, vóór de grote kloof tussen westerse landen en hun koloniën” (zie figuur).³⁵

De mondiale 99% heeft geen schijn van kans om een inkomen te verwerven dat vergelijkbaar is met dat van de 1% van de wereld. Specifieke groepen voelen die ongelijkheid disproportioneel. Zo ook vrouwen. Over het geheel genomen bedroeg het aandeel van vrouwen in het totale inkomen uit arbeid in 1990 bijna 30%, vandaag is dat nog steeds minder dan 35% (figuur). In 30 jaar is de vooruitgang op mondiaal niveau zeer traag geweest.

---

³¹ WID.world, The world inequality report 2022, <https://wir2022.wid.world/executive-summary/>

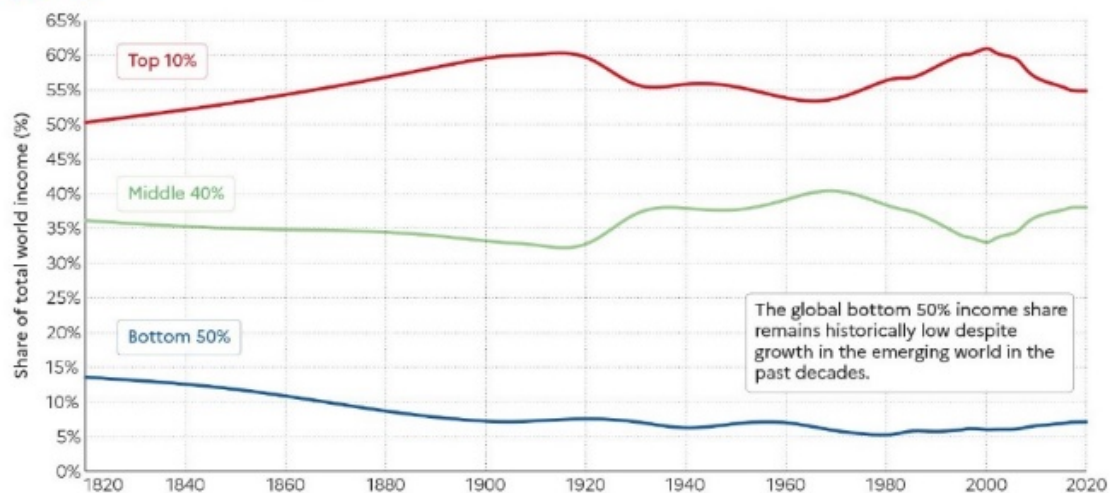
³² Department of Economic and Social Affairs. World Social Report 2020: INEQUALITY in a RAPIDLY CHANGING WORLD. United Nations, 2020, <https://desapublications.un.org/file/558/download> p. 21

³³ OXFAM. *Survival of the Richest How We Must Tax the Super-Rich Now to Fight Inequality International*. 2023. <https://oxfamlibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/621477/bp-survival-of-the-richest-160123-en.pdf;jsessionid=87219120A109CCECE1AF21EBEC928746?sequence=7>

³⁴ WID.world, The world inequality report 2022, <https://wir2022.wid.world/executive-summary/>

³⁵ WID.world, The world inequality report 2022, <https://wir2022.wid.world/executive-summary/>

Figure 7 Global income inequality, 1820-2020

Interpretation: The share of global income going to top 10% highest incomes at the world level has fluctuated around 50-60% between 1820 and 2020 (50% in 1820, 60% in 1910, 56% in 1980, 61% in 2000, 55% in 2020), while the share going to the bottom 50% lowest incomes has generally been around or below 10% (14% in 1820, 7% in 1910, 5% in 1980, 6% in 2000, 7% in 2020). Global inequality has always been very large. It rose between 1820 and 1910 and shows little long-run trend between 1910 and 2020. **Sources and series:** see wir2022.wid.world/methodology and *Chancel and Piketty (2021)*.

Bron: <https://wir2022.wid.world/executive-summary/>

Dat de allerrijksten hun vermogen ongestoord verder kunnen uitbouwen, heeft veel te maken met de belastingen die ze niet betalen. En dat huidige internationale belastingstelsel is een voortzetting van de koloniale erfenis van uitbuiting. Belastingparadijzen, landen die buitenlandse investeringen proberen aan te trekken via lage belastingen, consolideren dit systeem. Belastingparadijzen verzeen in belangrijke mate in de koloniale desinvesteringperiode in de jaren 1950 en 1960,³⁶ toen kolonisten na de onafhankelijkheid van hun voormalige kolonies de rijkdom die ze daar vergaard hadden niet wilden verliezen.

Uit het werk van de Congocommissie in de Kamer van Volksvertegenwoordigers blijkt bijvoorbeeld hoe het Belgisch parlement in 1960, twee weken voor de Congolese onafhankelijkheid, een wet stemde waarmee Belgisch-Congolese productiebedrijven gesplitst werden in een Belgische financieringsmaatschappij – met alle winstgevendende activiteiten – en een Congolese subsidiaire maatschappij die alleen fixed assets zoals concessies en goedkope arbeidskrachten in de boeken had. Zo wilden ze vermijden dat de Congolese overheid de winst kon belasten. Sommige bedrijven die hun wortels hebben in koloniale exploitatie zijn vandaag (nog steeds) actief als multinationals.³⁷

De kolonisten in België en in andere oud-koloniale machten brachten hun eigendomstitels ook onder in landen met we vandaag belastingparadijzen noemen.³⁸ Het vroegere Britse Rijk slaagde erin om zijn voormalige koloniale machtspositie te behouden via de creatie van belastingparadijzen in afhankelijke

³⁶ Ogle, Vanessa. "Tax Havens: Legal Recoding of Colonial Plunder." *LPE Project*, 10 Nov. 2020. lpeproject.org/blog/tax-havens-legal-recoding-of-colonial-plunder/. Accessed 7 Dec. 2023.

³⁷ Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers (2021), BIJZONDERE COMMISSIE BELAST MET HET ONDERZOEK OVER CONGO-VRIJSTAAT (1885-1908) EN HET BELGISCH KOLONIAAL VERLEDEN IN CONGO (1908-1960), RWANDA EN BURUNDI (1919-1962), DE IMPACT HIERVAN EN DE GEVOLGEN DIE HIERAAN DIENEN GEGEVEN TE WORDEN 26 oktober 2021, <https://www.dekamer.be/FLWB/PDF/55/1462/55K1462003.pdf>

³⁸ Hughes, Madelyn. "International Tax Law and the Legacy of Colonialism." *Michigan Journal of Race & Law*, 17 Feb. 2022, mjrll.org/2022/02/17/international-tax-law-and-the-legacy-of-colonialism/

overzeese gebieden van de 'Commonwealth', met de City of London als spin in een web van 'offshore jurisdictions'. Getuige de vele leaks en papers in kaart.

Dat lagere-inkomenslanden systematisch aan het kortste eind trekken is echter ouder dan de kapitaalvlucht na de onafhankelijkheidsperiode. De belangrijke bouwstenen van het internationale belastingstelsel werden immers gelegd tussen de twee Wereldoorlogen, toen een regeling werd uitgedacht om belastingrechten tussen landen te verdelen. Deze regeling scheidde belastingrechten volgens de lijnen van kapitaalexporterende (in het Noorden) en kapitaalimporterende (in het Zuiden) landen. Ze weerspiegelde de machtsverhoudingen in die tijd, met het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten als toonaangevende kapitaalexporteurs. Het internationaal belastingstelsel werkt daardoor systematisch in het nadeel van lagere-inkomenslanden. De 'thuislanden', waar bedrijven overwegend gevestigd zijn (voornamelijk in het Noorden) worden bevoordeeld ten opzichte van de 'bronlanden', waar die bedrijven investeren en actief zijn (voornamelijk in het Zuiden).

Het systeem werkt via bilaterale belastingverdragen die over het algemeen gebaseerd zijn op een modelbelastingverdrag van de OESO, een organisatie van voornamelijk rijke landen. Dit OESO-model bemoeilijkt het innen van belastingen voor bronlanden en helpt multinationale bedrijven hun belastingen te beperken. Lagere-inkomenslanden hebben zo tal van verdragen afgesloten met voor hen ongunstige voorwaarden. Tegelijkertijd zitten ze vast in een wereldwijde 'race naar de bodem', omdat ze met elkaar concurreren om buitenlandse investeringen met belastingvoordelen en lage vennootschapsbelastingtarieven.³⁹

En de ongelijke vertegenwoordiging van lagere-inkomenslanden in besluitvormingscentra over globale fiscale hervormingen duurt voort. De afgelopen jaren onderhandelden 140 landen op internationaal niveau over een globale belastingdeal die onder andere een minimumbelasting bevat. Die onderhandelingen vonden plaats binnen het zogeheten 'inclusieve kader' van de OESO tegen belastingontduiking. Van de zogenaamd 'minst ontwikkelde landen' maakt meer dan twee derde geen deel uit van dat *Inclusive Framework*.

Ook op inhoudelijk vlak is de globale taksdeal erg problematisch. Niet alle overheden zullen kunnen meegenieten van de beperkte belastinginkomsten die de minimumbelasting moet opleveren. Een recente studie verwacht dat belastingparadijzen de grote winnaar zullen zijn (89% van de totale meeropbrengst zal bij hen terechtkomen), dat hogere-inkomenslanden een klein stuk van de taart mee-eten (9%) en lage- en middeninkomenslanden nauwelijks iets winnen.⁴⁰

Met andere woorden "wat we in de nasleep van de onafhankelijkheid van ex-kolonies zien is een nieuwe stormloop op Afrika, die doet denken aan de Conferentie van Berlijn, waarbij multinationale bedrijven elkaar beconcurreren om toegang te krijgen tot lagere belastingen."⁴¹

---

³⁹ Iyer, M. (2020) Towards a Just International Tax Order: Giving Content to Article 28 of the Universal Declaration of Human Rights through the Global Tax System, in: Tax Justice and Global Inequality. Practical Solutions to Protect Developing Country Revenues, pp. 278-298.

⁴⁰ Reitz, F. "Revenue Effects of the OECD Corporate Tax Reform - An Updated Impact Assessment of Pillar Two", IFF-HSG Working Paper No. 2023-17, July 2023, p. 39. Available from <https://ile.unisg.ch/wp-content/uploads/2023/07/17-WPRReitz.pdf>.

⁴¹ Hughes, Madelyn. "International Tax Law and the Legacy of Colonialism." *Michigan Journal of Race & Law*, 17 Feb. 2022, mjrll.org/2022/02/17/international-tax-law-and-the-legacy-of-colonialism/.
<https://mjrll.org/2022/02/17/international-tax-law-and-the-legacy-of-colonialism/>

Schulden: ongelijkheid als spiraal

Door hun afhankelijkheid van de export van grondstoffen in een wereldeconomie waarin de regels voor handel, belastingen en financiën vooral de belangen van het globale Noorden dienen, zagen landen na hun onafhankelijkheid vaak geen andere optie dan leningen aangaan om het gebrek aan inkomsten te compenseren. Hoe moesten ze anders hun openbare dienstverlening financieren?

Sommige landen in het mondiale Zuiden hebben bovendien lang een schuldenlast getorst die ze geërfd hadden van hun voormalige kolonisatoren. Haïti, het flagrantste voorbeeld, betaalde na zijn onafhankelijkheid meer dan een halve eeuw lang jaarlijks 4% van zijn nationaal inkomen aan Frankrijk.⁴² DR Congo werd belast met schulden die tijdens het koloniale tijdperk waren aangegaan en de belangen van België hadden gediend. Pas in 2010 schold België praktisch alle schulden van Congo kwijt.

Regeringen, banken en instellingen in het globale Noorden waren er post-onafhankelijkheid als de kippen bij om leningen te verstrekken aan landen in het Zuiden, onder het mom van het ondersteunen van groei en armoedebestrijding. In werkelijkheid zijn deze kredieten, sinds de onafhankelijkheid, een nieuwe manier geworden voor rijke landen om controle uit te oefenen over voormalige koloniën en om hun eigen belangen te beschermen.⁴³

Ook vandaag geldt nog dat wie dringend geld nodig heeft, niet kieskeurig kan zijn. Het internationale financiële systeem waar overheden leningen aangaan zit vol structurele ongelijkheden: private schuldeisers die woekerrentes kunnen innen op leningen aan lagere-inkomenslanden, de afhankelijkheid van armere debiteurlanden van het monetair beleid van rijke landen die over munten beschikken die erkend worden als internationaal betaalmiddel zoals de dollar, de Chinese yuan en de euro, en de Bretton-Woodsinstellingen die voorwaarden koppel(d)en aan hun leningen.

Er speelt een mattheüseffect in het internationaal financieel systeem: wie al heeft, krijgt makkelijker geld omdat er meer kans is dat een rijk land de lening terugbetaalt. Arme landen betalen een hogere rente – lees: een “*risicopremie*”.⁴⁴ Landen in Afrika lenen vandaag gemiddeld tegen tarieven die vier keer hoger zijn dan die van de Verenigde Staten en zelfs acht keer hoger dan die van Duitsland (zie figuur).⁴⁵ Lagere-inkomenslanden hebben sinds 1982 als geheel naar schatting 4.200 miljard dollar aan interestbetalingen overgemaakt aan schuldeisers uit het Noorden, veel meer dan de hulpstromen en concessionele leningen in dezelfde periode.⁴⁶

---

⁴² Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers (2022), VERSLAG BIJZONDERE COMMISSIE BELAST MET HET ONDERZOEK OVER CONGO-VRIJSTAAT (1885-1908) EN HET BELGISCH KOLONIAAL VERLEDEN IN CONGO (1908-1960), RWANDA EN BURUNDI (1919-1962), DE IMPACT HIERVAN EN DE GEVOLGEN DIE HIERAAN DIENEN GEGEVEN TE WORDEN van maandag 20 juni 2022, https://www.dekamer.be/kvvcr/pdf_sections/pril/congo/2022%2006%2020_rol%20ondernemingen.pdf

⁴³ Debt Justice. *Colonialism and Debt*. 2022. <https://debtjustice.org.uk/wp-content/uploads/2022/08/Colonialism-and-Debt-briefing.pdf>

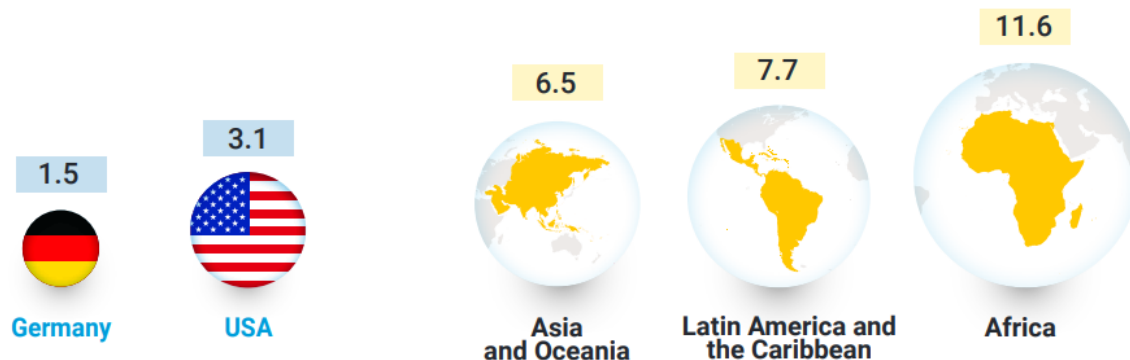
⁴⁴ Vandaele, John. “Leidt “Onrechtvaardige” Geldwereld Opnieuw Tot Schuldencrisis van Lage Inkomenslanden?” *MO**, 13 July 2022, www.mo.be/commentaar/leidt-onrechtvaardige-geldwereld-opnieuw-tot-schuldencrisis-van-lage-inkomenslanden. Accessed 7 Dec. 2023.

⁴⁵ UN GLOBAL CRISIS RESPONSE GROUP. *A World of Debt*. July 2023. https://unctad.org/system/files/official-document/osgmisc_2023d4_en.pdf

⁴⁶ Bhumika, Muchhala, and María José Romero. “The Grand Narrative of Private Finance: Over-Reliance on Attracting Investment Is Undermining Change at World Bank.” *Inter Press Service*, 6 July 2023, www.ipsnews.net/2023/07/grand-narrative-private-finance-reliance-attracting-investment-undermining-change-world-bank/. Accessed 7 Dec. 2023.

Figure 7: Developing countries pay much more for their borrowing

Bond yields (2022-2023)

Source: UN Global Crisis Response Group calculations based on IMF World Economic Outlook (April 2023).

Note: Illustrative comparison of the average JPM EMBI Global Diversified USD bond yields per region with the 10-year bond yields of Germany, and the United States from January 2022 to May 2023.

Lage-inkomenslanden kunnen voor gunstiger tarieven aankloppen bij instanties als het Internationaal Muntfonds (IMF) en de Wereldbank. Maar die koppelen forse economische en politieke voorwaarden aan hun leningen. In reactie op de schulden crisis van de jaren '80 bijvoorbeeld verstrekten het IMF en de Wereldbank noodleningen gekoppeld aan structural adjustment programs. Lage-inkomenslanden moesten fors knippen in de overheidsuitgaven. Ook op het vlak van handel werden voorwaarden gesteld. Zo moesten landen die een noodlening kregen met die middelen ook goederen importeren uit de donorlanden.

Deze ingrepen worden onderbouwd door een neoliberale logica, die de herverdelende rol van de overheid inperkt, en winst tot een doel op zich maakt, ten koste van al de rest. De – optimistische – redenering erachter is dat het 'stimuleren' van privékapitaal zelf zal zorgen voor economische groei en (meer recent) voor financiering voor uitdagingen als klimaat. De markt heeft altijd gelijk. In de praktijk is dit optimisme zelden gegrond.⁴⁷ Het betekent immers dat financiële barrières, zoals gebruikersvergoedingen die de gelijke toegang tot publieke diensten ondermijnen, worden ingevoerd en dat private actoren de risico's outsourcen aan de overheid.

Lage-inkomenslanden dragen nog steeds de gevolgen van bijna veertig jaar structureel aanpassingsbeleid, voornamelijk op het vlak van publieke dienstverlening zoals gezondheidszorg en onderwijs. Het IMF stuurde ondertussen wel zijn retoriek bij, maar de leningen blijven gekoppeld aan problematische voorwaarden. Net voor de COVID-19 crisis maakten 113 landen, op aansturen van het IMF, plannen voor bezuinigingsmaatregelen. En 85% van de leningen die tijdens de coronacrisis werden toegekend aan overheden in het mondiale Zuiden bevat gelijkaardige economische hervormingen.⁴⁸

Deze landen geraken zo verstrikt in een schuldenberg die niet slinkt. Op dit moment kijken tal van lagere-inkomenslanden opnieuw aan tegen een torenhoge schuldenberg, terwijl de negatieve

⁴⁷ Bhumika, Muchhala, and María José Romero. "The Grand Narrative of Private Finance: Over-Reliance on Attracting Investment Is Undermining Change at World Bank." *Inter Press Service*, 6 July 2023, www.ipsnews.net/2023/07/grand-narrative-private-finance-reliance-attracting-investment-undermining-change-world-bank/. Accessed 7 Dec. 2023.

⁴⁸ Tamale, Nona. "Adding Fuel to Fire: How IMF Demands for Austerity Will Drive up Inequality Worldwide." *Oxfam Policy & Practice*, 7 Aug. 2020, policy-practice.oxfam.org/resources/adding-fuel-to-fire-how-imf-demands-for-austerity-will-drive-up-inequality-worldwide-621210/#:~:text=The%20findings%20in%20this%20briefing. Accessed 7 Dec. 2023.

economische gevolgen van de zich opeenstapelende crisissen hun tol eisen. Er is nog altijd geen gecoördineerd en systematisch mechanisme waarmee landen hun uitstaande schulden kunnen herstructureren op een omvattende manier.

Ad-hoc oplossingen zijn “vooral ingegeven door de behoeften en de belangen van schuldeisers” in “on-doorzichtige, informele fora van crediteurs”⁴⁹ zoals de Club van Parijs. Ook bij het herstructureren of verlichten van schulden werkt de machtsongelijkheid door. “*Het kwijtschelden van schulden is obsceen. Want opnieuw bepalen degenen die zélf een schuld hebben [door de lange geschiedenis van de exploitatie en de handel van grondstoffen en mensen] de voorwaarden*”, stelt academica Olivia Rutazibwa.⁵⁰

De grootste slachtoffers van deze schulden crisissen zijn burgers en dan vooral degenen in de meest kwetsbare situaties. De schulden crisis in lagere- en middeninkomenslanden begin jaren ‘80 leidde tot zo’n omvangrijke besparing op de publieke dienstverlening, dat nog altijd gesproken wordt over de ‘*lost decade of development*’ voor lagere-inkomenslanden. De structurele aanpassingsprogramma’s leidden tot “*toenemende armoede, ongelijkheid en onveiligheid globaal*”.⁵¹ Ook vandaag, nu er een nieuwe golf van schulden crisissen is voor armere landen, zien we de effecten ervan op het leven van burgers. In Sri Lanka, dat in juli 2022 failliet ging, kunnen miljoenen mensen geen voedsel of medicatie meer betalen.

2.2.2. Economische rechtvaardigheid: welke hefboomen

Om de herverdeling van arm naar rijk te stoppen, volstaat het niet om te morrelen aan de voorwaarden voor de toegang tot dit systeem. Het hele economische systeem dat verslaafd is aan groei en dat vooruitgang alleen meet met enge economische parameters, moet veranderen. Samen met de machtsverdeling die dit systeem onderbouwt.

Het huidige economische systeem heeft aanzienlijke sociale en ecologische kosten, met name in lagere-inkomenslanden, en zet koloniale ongelijkheden gewoon voort. We moeten naar een ander economisch model dat de focus verschuift van economische groei naar het bevorderen van mensenrechten, sociale rechtvaardigheid en milieubescherming, inclusief de aanpak van de klimaatcrisis. Dit gebeurt onder meer in paradigma’s als postgroei of de Donut Economie van de Britse econome Kate Raworth. 11.11.11 ondersteunt dit streven naar anders en beter groeien, waarbij de organisatie van onze economie en samenleving is ingebed binnen de 9 planetaire grenzen.⁵²

Om de planetaire grenzen te respecteren moeten we de productie en de consumptie verminderen die ecologische schade veroorzaken, bijvoorbeeld via circulaire economieën die het absolute grondstoffenverbruik in de rijke landen terugschroeven. Deze circulaire strategieën moeten verder gaan dan afval zoveel mogelijk beperken en grondstoffen efficiënter gebruiken. Er moeten ‘caps’ komen op materialenverbruik in verschillende economische sectoren.

De productie van goederen moet zich richten op het menselijk welzijn in plaats van op luxeconsumptie zoals privéjets⁵³ en overconsumptie als fast fashion. De overconsumptie beperken is vooral aan de orde in hogere-inkomenslanden. Tegelijkertijd is er nood aan andere vormen van eigenaarschap, rechtvaardige verdeling van vermogens en inkomens, en structureel economische hervormingen.

---

⁴⁹ Perera, Mark. “We Can Work It Out: 10 Civil Society Principles for Sovereign Debt Resolution.” *Eurodad*, 17 Sept. 2019, www.eurodad.org/debt-workout. Accessed 7 Dec. 2023.

⁵⁰ El-Kaddouri, Warda. “Volgens Olivia Rutazibwa Moet Het Westen Zijn Schuld Bij Het Zuiden Nu Eindelijk Inlossen.” *De Groene Amsterdammer*, 8 July 2020, www.groene.nl/artikel/als-passagier-in-plaats-van-chauffeur. Accessed 7 Dec. 2023.

⁵¹ Het Structural Adjustment Participatory Review International Network (SAPRIN) 2002

⁵² *Planetary boundaries* - Stockholm Resilience Centre

⁵³ De rijkste 10% van de wereld zijn verantwoordelijk voor 50% van de CO2-emissies. De uitstoot komt met name van het consumptiepatronen o.a. (private) luchtvaart evenals investeringen en aandeelhouderschap in sterk vervuilende sectoren <https://emissions-inequality.org/>

SOCIOLOGE ARPITA BISHT:

“De eerste reden waarom het globale Noorden zijn opwaartse curve moet ombuigen tot een krimpend verbruik, is zijn historische overconsumptie van grondstoffen. Die heeft immers geleid tot een ecologische aderlating, waarbij de hele planeet veel van haar rijkdom verloor. De tweede reden haalde ik hierboven al aan: er is enkel ruimte voor noodzakelijke verdere groei in het Zuiden als het Noorden die creëert door minder te verbruiken. Het globale Zuiden moet intussen dringend werk maken van het herdenken van ontwikkeling en sociaal welzijn, in termen en beelden die losgekoppeld zijn van kapitalistische consumptie. En het globale Noorden moet beseffen dat internationale solidariteit in de toekomst veel meer moet zijn dan hulp: ze moet vertaald worden in een tastbare vermindering van zijn economische voetafdruk.”⁵⁴

Extreme ongelijkheid bestrijden en basisrechten garanderen voor iedereen kan alleen als de machtsverhoudingen in instellingen zoals de Wereldbank, het IMF en de WTO, en bij de vele onderhandelingen over belastings- en handelsakkoorden verschuiven, en de macht van bedrijven aan banden wordt gelegd.

Overheden die hun handelingsruimte hebben laten opvreten door de bedrijfswereld moeten de macht om te reguleren opnieuw claimen, nationaal en via internationale samenwerking. Ook investeren in een sterk middenveld creëert een tegengewicht, dat bedrijven en overheden waar nodig het vuur aan de schenen kan leggen.

Vakbonden, die niet alleen in lage-inkomenslanden vaak letterlijk onder vuur liggen, maar die ook in het globale Noorden naar de marge worden geduwd, moeten de ruimte krijgen om hun unieke rol te spelen voor een gelijkere samenleving. Of is het toeval dat Amazon geen vakbond toelaat? Of dat de koopkracht in de Verenigde Staten ineens tachtig, wanneer de macht van vakbonden er een duik neemt?⁵⁵

---

⁵⁴ Meer delen, minder produceren' (gesprek met Arpita Bisht). In: Els Hertogen, 'Van liefdadig naar rechtvaardig. 11 stemmen over de toekomst van internationale solidariteit'. Tiel, Lannoo Campus, 2021, p. 112-113.

⁵⁵ Paul Goossens, De ongelijkheidsmachine, p. 288

WELKE HEFBOMEN VOOR ECONOMISCHE RECHTVAARDIGHEID?

> *Rechtvaardige handel*

Het handelsbeleid moet transparanter en democratischer worden. Parlementen moeten een grotere rol spelen, er moet meer inspraak zijn. Hoe meer het handelsbeleid zich inlaat met binnenlandse regelgeving, hoe meer het ter verantwoording moet worden geroepen. Lage-inkomenslanden moeten de nodige beleidsruimte behouden en mogen niet gedwongen worden om markten te liberaliseren om aan economische belangen van derde landen en bedrijven te voldoen.

De Europese Unie moet die beleidsruimte respecteren en haar economische macht niet misbruiken om landen te dwingen tot een liberalisering die niet in hun belang is. De EU en haar lidstaten moeten hun handelsbeleid tegen het licht houden: handelsbelangen mogen geen voorrang krijgen op sociale en milieubelangen of het sociaal, milieu- of klimaatbeleid belemmeren. De naleving van mensenrechten-, sociale en milieuconventies moet afdwingbaar worden gemaakt.

Regelingen voor geschillen tussen investeerders en staten die buitenlandse investeerders buitensporige rechten geven in verhouding tot binnenlandse investeerders én de overheid, moeten worden afgeschaft.

> *Regulering van bedrijven/zorgplicht voor bedrijven*

Onze regelgeving beperkt schendingen van fundamentele rechten op ons grondgebied, maar ze laat tegelijkertijd toe dat we hier massaal producten waar schendingen aan kleven, importeren en verkopen. Een zorgplichtwetgeving moet bedrijven verplichten de risico's op het gebied van mensenrechten, klimaat en milieu in hun wereldwijde waardeketens aan te pakken. Slachtoffers van schendingen door internationale bedrijven moeten die bedrijven in hun herkomstland voor de rechter kunnen dagen.

> *Rechtvaardige belastingen*

Het internationale belastingstelsel moet hervormd worden, zodat bedrijven belast worden op de plek waar ze echt geld verdienen. Dit moet een einde maken aan de winstverschuiving door bedrijven tussen hun dochterondernemingen om belastingen te ontwijken. Multinationale bedrijven moeten belast worden als één bedrijf in plaats van het, zoals vandaag, op te splitsen tussen bijvoorbeeld Apple VS en Apple Frankrijk, waarbij de dochterondernemingen als afzonderlijke entiteiten worden beschouwd en belast. Elk land krijgt vervolgens een deel van de globale winst van de multinational toegewezen, op basis waarvan het belastingen kan heffen volgens de eigen nationale belastingen. Op die manier betalen multinationals op dezelfde wijze belastingen als binnenlandse bedrijven en wordt komaf gemaakt met de winstverschuiving tussen dochterondernemingen. Dat systeem moet worden aangevuld met een effectieve minimumbelasting op de winsten van multinationals.

Om te vermijden dat de regels van het internationaal belastingstelsel vooral bepaald worden door rijke landen, met lage-inkomenslanden die zich te schikken hebben, is een mondiaal belastingorgaan nodig. Dit moet voldoende middelen hebben, ondersteund worden door technische expertise en opgericht worden binnen de VN, zodat internationale belastingregels beslist worden met participatie van alle landen.

> *Rechtvaardige financiële architectuur*

Om een uitweg te creëren uit de schuldenspiraal moet er een rechtvaardiger economisch en financieel systeem komen, waarbij lagere-inkomenslanden minder economisch en financieel afhankelijk zijn van rijke landen. Alleen zo worden ze minder afhankelijk van leningen gekoppeld aan voorwaarden die voor hen nadelig zijn. Het is een mogelijk onderdeel van herstel voor historische onrechtvaardigheden.

Het monetaire beleid en het kredietbeleid moeten op een andere leest worden geschoeid. Dat was ook de betrachting van Keynes in 1944 met zijn plan voor een 'International Clearing Union'. Door een dergelijke unie op te richten en Bancor als betaalmiddel in te voeren, hoopte Keynes de kloof tussen het rijke Noorden en het arme Zuiden, die in de koloniale tijd was ontstaan, te dichten. De pogingen sinds 2020 van landen uit het mondiale Zuiden (daarbij ondersteund door middenveldorganisaties) om regelmatig Speciale Trekkingsrechten (SDR – special drawing rights) toegewezen te krijgen, valt ook in die zin te begrijpen: als een poging om de economische druk om te lenen te verminderen en een einde te maken aan een in dollars gedomineerd systeem. Speciale Trekkingsrechten zijn immers een internationale reserve-eenheid die, wanneer ze worden uitgegeven door het IMF, effectief geld creëert voor IMF-lidstaten door hun reserves te verhogen. Helaas worden SDR's verdeeld op basis van de quota aandelen die landen hebben binnen het IMF. Hoge inkomenslanden hebben het grootste aandeel. Bij een SDR-uitgifte krijgen landen met de grootste valutakorten het minste SDR's toegewezen. Naast een regelmatige toewijzing van SDR's zou dus ook het quotasysteem van het IMF gedekoloniseerd moeten worden om echt te kunnen spreken van een rechtvaardiger monetair beleid.

Als lage-inkomenslanden toch vastlopen met schuldaflissingen moet het mogelijk zijn om schulden te herstructureren en te verlichten op een manier die de schuldeisers niet tot rechter en partij maakt. We hebben een permanent, multilateraal kader voor schuldaflissing nodig dat voorziet in eerlijke, tijdige en allesomvattende schuldbehandeling van alle schuldeisers en voor alle landen in overeenstemming met hun behoeften, onder auspiciën van de Verenigde Naties. De VN is momenteel het enige forum waar alle landen evenveel te zeggen hebben en die zelf geen geld leent.

Private schuldeisers mogen niet buiten een regeling blijven. Zolang we op multilateraal vlak niet vooruit geraken, is het hoognodig om op nationaal niveau wetgeving in te voeren die voorkomt dat private kredietverleners incentives hebben om landen in schulden nood aan te klagen. Als voldoende landen dergelijke wetgeving installeren, ondermijnt dit het vrijbuiterschap van private schuldeisers tegenover debiteurlanden, andere schuldeisers, spaarders en belastingbetalers.

> *Investeren in toegankelijke publieke diensten*

Kwalitatieve en toegankelijke basisvoorzieningen zoals gezondheid en onderwijs zijn er voor iedereen. Overheden moeten de ruimte en de middelen hebben om hierin te investeren. Het financieren van deze diensten moet voorrang krijgen op het aflossen van woekerschulden. De organisatie van deze dienstverlening overlaten aan privé-initiatief dreigt voor mensen in een kwetsbare positie de toegang af te snijden. Overheden moeten zelf adequate universele sociale beschermingsstelsels kunnen invoeren om armoede te voorkomen en te bestrijden. Internationale financiële instellingen zoals het IMF en de Wereldbank mogen in hun leningsvoorwaarden of subsidieprogramma's geen besparingsmaatregelen opleggen die nationale overheidsinvesteringen in publieke dienstverlening ondermijnen.

ER IS EN WAS ALTIJD VERZET

De investeerder-staat geschillenregeling (ISDS) en het Energiehandvest Verdrag (ECT): machtige instrumenten voor buitenlandse investeerders die duurzame transitie ondermijnen. Maar na jarenlange inzet van organisaties over de hele wereld wankelt eindelijk het ECT.

Sinds de jaren zestig onderhandelen industrielanden 'bilaterale investeringsakkoorden' of BITs met lage-inkomenslanden, met de bedoeling hun investeringen in die landen te beschermen tegen nationalisaties en onteigeningen zonder compensatie. Het is de tijd van de dekolonisatie en de Koude Oorlog. In die context zorgden BITs ervoor dat 'onze' investeerders maximaal beschermd werden en dat de beleidsruimte van de overheid minimaal werd ingevuld. Sindsdien is het aantal BITs blijven toenemen.

BITs bevatten een 'investeerder-staat geschillenregeling' (Investor-state dispute settlement of ISDS): buitenlandse investeerders krijgen het uitzonderlijke recht om het lokale rechtssysteem links te laten liggen en soevereine staten zelf rechtstreeks aan te klagen bij internationale arbitragepanelen. In BITs stemmen landen er bij voorbaat mee in dat ze zich aan elke arbitrage zullen onderwerpen. Tegen de uitspraak van de panelen is geen beroep mogelijk. De investeerders mogen een tribunaal aanduiden naar keuze en ze mogen de helft van de arbiters benoemen: de investeerder en de staat duiden elk één arbiter aan en deze twee arbiters kiezen een derde die tegelijk voorzitter is. De arbiters zijn privéjuristen die zowel kunnen optreden als advocaat of als arbiter en dus zaken kunnen beoordelen waarbij bedrijven betrokken zijn voor wie ze als advocaat gewerkt hebben of nog kunnen werken. De arbiters worden per uur betaald en hebben er financieel belang bij dat investeerders zoveel mogelijk van ISDS-gebruik maken. En hoe gunstiger ISDS uitvalt voor de bedrijven, hoe meer ze het gebruiken. De onafhankelijkheid van het systeem is dus niet gegarandeerd.

ISDS-geschillen gaan over uiteenlopende maatregelen, zoals het heffen van belastingen, het heronderhandelen van investeringscontracten, het verbieden van schadelijke chemische producten, milieubeperkingen op mijnbouw, het opleggen van een milieueffectenrapport, regels in verband met het vervoeren en opslaan van gevaarlijk afval, regelgeving over ziekteverzekering en maatregelen om het roken te beperken.⁵⁶ VN Rapporteur voor de mensenrechten en milieu, David R. Boyd, schat dat door ISDS-beslissingen staten al meer dan 100 miljard dollar hebben moeten uitkeren aan bedrijven in de steenkool-, olie-, gas- en mijnindustrie.⁵⁷

---

⁵⁶ N.Bernasconi-Osterwalder e.a., Investment treaties & why they matter to sustainable development. Winnipeg, IISD, 2011, https://www.iisd.org/sites/default/files/pdf/2011/investment_treaties_why_they_matter_sd.pdf; P.Eberhardt en C.Olivet, *Profiting from injustice*. Brussel-Amsterdam, 2012: <http://corporateeurope.org/international-trade/2012/11/profitting-injustice>; Seattle to Brussels, *The Energy Charter Treaty will prevent the implementation of Paris Climate Agreement (Januari 2020)*: <https://s2bnetwork.org/energy-charter-treaty-will-prevent-implementation-of-paris-climate-agreement/>.

⁵⁷ Aangehaald in The Lancet, UN investigates impact of investment treaties on human rights (25 september 2023), [https://doi.org/10.1016/S2542-5196\(23\)00214-0](https://doi.org/10.1016/S2542-5196(23)00214-0)

Zo heeft het Zweeds bedrijf Vattenfall een ISDS-klacht gelanceerd tegen de Duitse deelstaat Hamburg omwille van de verstrenging van de milieuvorwaarden voor een kolengestookte energiecentrale. Vattenfall vroeg maar liefst 1,4 miljard schadevergoeding. Om die claim te vermijden, versoepelde Hamburg de milieuregeling (waarvoor het nadien overigens een boete kreeg van de Europese Commissie).⁵⁸ Of het bedrijf Rockhopper dat Italië aanklaagt, omdat het geen olieboringen in het Italiaanse kustgebied meer toelaat. Rockhopper had daar nog een (ongebruikte) vergunning voor en eiste een schadevergoeding. Op basis van het "Energy Charter Treaty" (ECT, zie verder) werd Italië veroordeeld tot een vergoeding van 191 miljoen euro. Pittig detail: Italië was toen al enkele jaren uit het ECT gestapt. Maar ook dan kunnen bedrijven er nog een aantal jaren gebruik van maken via de zogenaamde "overlevingsclausule" ook bekend als de "zombieclausule".

Ondertussen zijn er meerdere ISDS-cases bekend waarin schadevergoeding werd geëist voor klimaatmaatregelen. Het belangrijkste verdrag dat daarvoor wordt ingeroepen is het ECT of "Energie Handvest Verdrag" een multilateraal handels- en investeringsakkoord uit 1994.⁵⁹ Het ECT is het meest gebruikte investeringsakkoord tout court. Het ligt dan ook al jaren onder vuur van klimaatactivisten en verdedigers van duurzame ontwikkeling. De European Coalition for Trade Justice (ECTJ-S2B)⁶⁰, waarvan 11.11.11 van bij de oprichting deel uitmaakt, voert dan ook al jaren campagne tegen het ECT. Dat heeft de Europese Commissie er uiteindelijk toe gebracht om een hervorming van het ECT na te streven. Toen dit geen bevredigend resultaat opleverde, heeft de Europese Commissie in 2023 beslist om het ECT te verlaten, daarin gevolgd door meerdere EU-lidstaten.

Gesterkt door die overwinning bereid de ECTJ, samen met middenveldorganisaties over heel de wereld en met het rapport van VN-Rapporteur Boyd in de hand, een mondiale campagne voor om ISDS voorgoed op te heffen. Investeerders moeten zich net als iedereen houden aan de reguliere rechtspraak.

---

⁵⁸ N.Bernasconi-Osterwalder e.a., 2011 (zie noot 45); P.Eberhardt en C.Olivet, *Profiting from injustice*. Brussel-Amsterdam, 2012: <http://corporateeurope.org/international-trade/2012/11/profitting-injustice> ;

⁵⁹ L.VANDAMME en M.MAES, *Hoe bedrijven klimaatbeleid in de weg staan*, in: *Samenleving & Politiek*, Jg 27, 2020, nr. 1 (januari), p.41-46; P.Eberhardt, F.Flues en C.Olivet, *De mythes rond het Energy Charter Treaty ontkracht*, <https://longreads.tni.org/nl/ontkracht-mythes-rond-het-ect> (8 februari 2021).

⁶⁰ <https://s2bnetwork.org/tag/isds/>

2.3. VAN ECOLOGISCHE DESTRUCTIE NAAR ECOLOGISCHE RECHTVAARDIGHEID

Klimaatopwarming, verlies van biodiversiteit, ontbossing, oceaanverzuring, waterschaarste: het zijn maar enkele – onderling verbonden en elkaar versterkende – rampen in de meervoudige ecologische crisis die vandaag de wereld teistert. Deze fenomenen brengen nu al ernstige schade toe aan de natuur en aan de mens. Maar de gevolgen zijn, net als de oorzaken, ongelijk verdeeld.

De wortels van dit klimaatonrecht liggen in het kolonialisme, dat een historische aanjager is van de klimaatcrisis. De erfenis van structuren van exploitatie en machtsonevenwicht, en de logica van groei ten koste van alles die daaruit gegroeid is, hebben gemeenschappen in het mondiale Zuiden kwetsbaarder gemaakt voor de klimaatcrisis.

Ook de aanpak van de klimaatverandering draagt vaak de vingerafdruk van deze (neo)koloniale logica en dreigt de machtsongelijkheid te reproduceren. Deze logica erkennen en aanpakken is cruciaal. Alleen zo kunnen we effectieve en sociaal rechtvaardige oplossingen uitwerken. Deze crisis vergt een systeemverandering, een globale respons met gedifferentieerde verantwoordelijkheden en garanties voor natuur en mensenrechten.

2.3.1. Meervoudige ecologische crisis, geworteld in kolonisatie, werkt tot op vandaag door

Er loopt een directe lijn van de Europese kolonisatie naar de klimaatcrisis van vandaag. Deze ecologische crisis is immers een gevolg van de energie-intensieve productie en consumptie die hun oorsprong hebben in de industriële ontwikkeling van het Europese continent.⁶¹ Deze industrialisatie stoelt op het exploiteren van grondstoffen.⁶² Bijna driehonderd jaar lang zijn er vele miljoenen tonnen fossiele brandstoffen zoals steenkool en olie doorgejaagd en is er CO₂ uitgestoten, met het broeikas effect, de opwarming van de aarde en de klimaatverandering tot gevolg. Maar ook daarvoor was de impact reeds voelbaar, zoals ontbossing voor plantage-economieën. Deze industriële ontwikkeling is niet los te denken van de Europese kolonisatie.

Ontbossing, vervuiling, vernietiging: kinderen van de kolonisatie

De ongeëvenaarde winsten van de trans-Atlantische slavenhandel en van de gewelddadige koloniale expansie voedden de industriële ontwikkeling door Europese landen spotgoedkope toegang te geven tot grondstoffen zoals mineralen, hout, rubber en landbouwproducten uit de kolonies. Koloniale machten zetten deze grondstoffen in voor hun eigen industrie en economisch gewin. Bij de ontginning werd zelden rekening gehouden met de ecologische gevolgen op lange termijn zoals ontbossing, vervuiling en vernietiging van habitats.

Door (neo)koloniale onteigeningen om – tot op de dag van vandaag – grootschalige plantages aan te leggen, met de vernietiging van wouden voor palmolie bijvoorbeeld, werden gemeenschappen van de grond beroofd waarmee ze in hun levensonderhoud voorzagen. Land werd bovendien onleefbaar door uitputting, verdroging en vervuiling. Traditionele landbouwpraktijken werden vernietigd.⁶³ De Franse kolonisatoren dwongen bijvoorbeeld het Mandja-volk in Frans Equatoriaal Afrika – vandaag Tsjaad,

---

⁶¹ Beinart, William, en Lotte Hughes, *“Environment and Empire”*, (Oxford, 2007), <https://doi.org/10.1093/oso/9780199260317.001.0001>

⁶² zie ook 2. Van economische ongelijkheid naar economische rechtvaardigheid

⁶³ Walter Rodney, *How Europe Underdeveloped Africa* 229-230, 1972; Amitav Ghosh. *The Nutmeg's Curse: Parables for a Planet in Crisis*. Chicago: University of Chicago Press, 2021.

Centraal-Afrikaanse Republiek, Republiek Congo en Gabon – om katoenplantages aan te leggen. Hun manier van landbeheer werd vervangen door cash-crops.⁶⁴

Voor de koloniale mogendheden, en de denkers die de kolonisatie onderbouwden, moest de mens de natuur domineren. Het land werd gezien als iets wat veroverd en geconsumeerd moest worden. Plaatselijke fauna en flora werd vernietigd, of afgeschermd. De manier waarop ze zich de natuur toe-eigenden was vergelijkbaar met de manier waarop ze mensen domineerden. *“Instead of treating the Earth like a precious entity that gives us life, Western colonial legacies operate within a paradigm that assumes they can extract its natural resources as much as they want, and the Earth will regenerate itself,”*⁶⁵ schrijft Hadeel Assali, docent aan het Center for Science and Society van Columbia Climate School.

Klimaatonrecht en klimaatracisme

Deze koloniale patronen werken door tot op vandaag. Ze zijn al die tijd de klimaatcrisis blijven voeden. Bij 11.11.11 spreken we over klimaatonrecht. In deze crisis is het immers glashelder dat de lusten en de lasten onrechtvaardig verdeeld zijn.

Hoewel ze momenteel minder dan 11% van de wereldbevolking uitmaken, zijn de VS, de EU en het VK samen verantwoordelijk voor bijna 60% van de CO₂-uitstoot.⁶⁶ De bulk van de gevolgen is echter voor lagere-inkomenslanden – en de kwetsbaarste groepen in die landen. De voedselzekerheid en het recht op een leefbare omgeving zijn er bedreigd. Ook inkomen is belangrijk. Maar liefst 52% van de wereldwijde koolstofemissies is uitgestoten door de rijkste 10% van de mensheid, die vooral in de industrielanden woont. Terwijl de opbrengst van de economische activiteiten die als een vliegwiel de klimaatcrisis hebben versneld, vooral in de zakken van rijke landen en grote bedrijven is beland, dragen gemeenschappen en mensen in de meest kwetsbare situaties de zwaarste gevolgen. We zitten niet allemaal in dezelfde boot. Toch blijft in het discours uitspraken circuleren waar bevolkingsgroei als aandrijver voor de klimaatcrisis wordt gezien, en waarbij men selectief de historische verantwoordelijkheid, uitstoot per capita of consumptiepatronen negeert.⁶⁷

Dit hangt ook samen met wat ‘*environmental racism*’ of ‘*climate racism*’ wordt genoemd. De wisselwerking tussen klimaatverandering en inkomen, gender, racisme en andere vormen van discriminatie heeft impact op mensen van kleur in het globale Noorden⁶⁸ en gemeenschappen in het globale Zuiden. Tendency Achime, de Hoge VN-Rapporteur voor racisme, haalde in zijn rapport verschillende voorbeelden aan van klimaatracisme, niet alleen tussen landen, maar ook binnen rijke landen.⁶⁹ In het Verenigd Koninkrijk bijvoorbeeld zijn raciaal en etnisch gemarginaliseerde groepen onevenredig zwaar blootgesteld aan ernstige luchtvervuiling in vergelijking met witte Britten. Zwarte vrouwen worden nog harder geraakt. Een intersectionele lens is daarom cruciaal.

---

⁶⁴ Thomas Pakenham Longford (1990), *The Scramble for Africa: White Man's Conquest of the Dark Continent from 1876 to 1912*; Zie ook: Ndobegang M. Mbapndah (1994), *French Colonial Agricultural Policy, African Chiefs, and Coffee Growing in the Cameroun Grassfields, 1920-1960*

⁶⁵ Varanasi Anuradha, How Colonialism spawned and continues to exacerbate the climate crisis, in: Columbia Climate School 21 september 2022 <https://news.climate.columbia.edu/2022/09/21/how-colonialism-spawned-and-continues-to-exacerbate-the-climate-crisis/>

⁶⁶ Zie Carbon Brief (2023), <https://www.carbonbrief.org/revealed-how-colonial-rule-radically-shifts-historical-responsibility-for-climate-change/>

⁶⁷ Majdoub, S. (2021). *Consumeren als konijnen: De mythe van de overbevolking*. ASP.

⁶⁸ <https://www.enar-eu.org/the-climate-crisis-is-a-neocolonial-capitalist-crisis-experiences-responses-and-steps-towards-decolonising-climate-action/>

⁶⁹ <https://www.ohchr.org/en/documents/thematic-reports/a77549-report-special-rapporteur-contemporary-forms-racism-racial>

Economische versterkt ecologische kwetsbaarheid

Klimaatkwetsbare landen hebben door hun zwakke economische positie bovendien minder middelen om zich te wapenen tegen de klimaatverandering. En die positie hebben ze grotendeels te danken aan de kolonisatie. Economische en ecologische kwetsbaarheid versterken elkaar met zware gevolgen voor mens en natuur in die landen.

Ecologische rechtvaardigheid betekent dus dat er ook betaald moet worden. Zoals de filosoof Olúfémi O. Táíwò argumenteert is herstel, van welke aard ook, vaak een compensatie voor de schade uit het verleden. Want ook al zijn de inwoners van het globale Noorden vandaag niet verantwoordelijk voor deze historisch gegroeide structuren, ze profiteren er wel nog steeds van. Daarom koppelt hij daar een positief doel aan: herstel moet vooral gezien worden als de constructie, de opbouw van betere samenlevingen. “Debt justice and enhanced climate finance should help build a platform for countries in the Global South to achieve low-carbon development and robust, resilient infrastructure”. En de kosten voor die heropbouw moeten gedragen worden door de rijkere landen in het globale Noorden die hun rijkdom gebouwd hebben op kolonialisme en slavernij.

De ongelijke verdeling van lusten en lasten wordt erkend. Het principe van de gedifferentieerde verantwoordelijkheid vond zijn weg naar het internationaal milieurecht met de Verklaring van Rio in 1992. Iedereen is mee verantwoordelijk in de strijd tegen de klimaatverandering. Maar sommige landen dragen een zwaardere verantwoordelijkheid voor de crisis dan anderen. Binnen de VN werd daarom afgesproken om lagere-inkomenslanden te ‘ondersteunen’ bij het behalen van de klimaatdoelstellingen. Zowel financieel als technologisch. Die steun is echter grotendeels afhankelijk van de goodwill van staten (– zie deel drie over de internationale klimaatfinanciering). De afspraken hebben bovendien enkel betrekking op staten, en niet op bedrijven. Terwijl volgens sommige berekeningen ‘s werelds grootste fossiele brandstofbedrijven minstens 209 miljard dollar aan jaarlijkse klimaatherstelbetalingen zijn verschuldigd.⁷⁰

Die relatief beperkte financiering gaat voorbij aan de gigantische geldstroom van “Zuid” naar “Noord” door ongelijke handel, belastingregels en de decennialange sociaaleconomische en ecologische kosten van de uitbuitingslogica (zie hoofdstuk ‘Economische rechtvaardigheid’). Het probleem van ontoereikende toegang tot financiering is diepgeworteld, historisch en structureel. Zo schrijft professor Postkoloniale Studies Gurinder K. Bhambra: “Understanding climate change in the context of colonial histories implies more than the payment for loss and damages experienced today as a result of accumulated emissions. It requires instead a broader recognition of how socially and regionally uneven concentrations of wealth, which have resulted in climate-changing emissions, were created in the first place.”⁷¹

Een voorbeeld hiervan is de impact van de voorwaarden van internationale organisaties zoals het Internationaal Monetair Fonds (IMF) en de Wereldbank. Sinds de jaren 90 hebben deze voorwaarden, zoals de eis tot privatisering en liberalisering van openbare diensten, wereldwijd geleid tot een afname van de investeringsmogelijkheden van de staat in openbare diensten. Dit gebrek aan overheidsinvesteringen bemoeilijkt op zijn beurt de financiering van de groene transitie in deze landen nog verder.

---

⁷⁰ Marco Grasso, “Time to pay the piper: Fossil fuel companies’ reparations for climate damages”, 2023, [https://www.cell.com/one-earth/fulltext/S2590-3322\(23\)00198-7](https://www.cell.com/one-earth/fulltext/S2590-3322(23)00198-7)

⁷¹ <https://bristoluniversitypressdigital.com/qsc/view/journals/qscj/aop/article-10.1332-EIEM6688/article-10.1332-EIEM6688.xml>

Valkuilen bij oplossingen

De inactie op vlak van klimaatbeleid in het mondiale Noorden en het blijven investeren in fossiele brandstoffen beschrijft Zuid-Afrikaanse aartsbisschop en Nobelprijswinnaar Desmond Tutu als klimaatapartheid.⁷² Maar ook **klimaatmaatregelen** dreigen ongelijkheid en machtspatronen te reproduceren. Op internationaal niveau blijft de dominante aanpak een van marktgebaseerde instrumenten of technologische fixes, van BECCS (bio-energie gecombineerd met CO₂-afvang en -opslag) en geo-engineering tot biodiversiteit-offsetting en koolstofmarkten. Veel van die technologieën hebben nood aan vele hectaren land, en kunnen leiden tot sociaal en ecologische ongelijkheid, in plaats van deze op een wereldwijd rechtvaardige manier op te lossen. Zo worden bijvoorbeeld in het mondiale Noorden koolstofreducties behaald door meer koolstofintensieve processen uit te besteden naar het mondiale Zuiden, zoals agrobrandstofplantages.⁷³ De gevolgen zijn vervuiling, aantasting van het milieu en sociaal-economische marginalisering binnen bepaalde regio's. Deze stukken land worden daarom ook wel "sacrifice zones" genoemd. Indiase klimaatactivist Ashish Kothari stelt dat het mondiale Zuiden zo opnieuw dreigt 'opgeofferd' te worden, deze keer onder het mom van milieubescherming en transitiedenken.⁷⁴

Neem de **Europese Green Deal** (2019). Met deze reeks beleidsinitiatieven en -strategieën die de Europese Commissie in 2019 heeft geïntroduceerd, wil de EU tegen 2050 klimaatneutraal zijn. Het gaat bijvoorbeeld om het terugdringen van de uitstoot van broeikasgassen, het bevorderen van hernieuwbare energie en het herstellen van de biodiversiteit. De Green Deal is het vlaggenschip van de EU voor een groene en sociale samenleving. Maar we zien hoe Europese multinationals, beleggingsfondsen, buitenlandse regeringen of investeerders landbouwgrond opkopen in het globale Zuiden om ze bijvoorbeeld te gebruiken voor de productie van agrobrandstoffen voor het rijke Noorden (*green grabbing*), waarbij ze volledig voorbijgaan aan de landrechten en aan de sociale en economische belangen van de plaatselijke bevolking.⁷⁵ Verder intensificeert de vraag naar elektrische voertuigen in Europa de mijnbouw van kobalt in Afrika en lithium in Latijns-Amerika. De Europese Unie verkoopt dit als een win-win, maar er zijn duidelijke winnaars en verliezers (zie ook hoofdstuk 'economische rechtvaardigheid').

In Latijns-Amerika gebruiken academici en ngo's de term '**extractivisme**' om te verwijzen naar de sterke afhankelijkheid en steeds verdere verdieping van het economische model van grondstofrijke landen gebaseerd op de grootschalige ontginning van ruwe grondstoffen die vervolgens worden geëxporteerd zonder (of met slechts minimale) verwerking.⁷⁶ Denk aan metalen, aardgas en petroleum, maar ook monoculturen uit de landbouw. Natuur(lijke rijkdommen) wordt (worden) geëxploiteerd - niet om de behoeften van de lokale bevolking op te vangen, maar voor de behoeften van anderen. Rijkere landen als België gebruiken volgens de Verenigde Naties tot dertien keer meer grondstoffen dan lagere-inkomenslanden⁷⁷. Daarbovenop dragen de gemeenschappen de kosten van extractie, waaronder ontbossing, onteigening van land, vervuiling van bodem, water en lucht, schendingen van inheemse rechten en geweld tegen milieuactivisten. Zij kunnen bovendien nauwelijks op bescherming rekenen: vrijwillige zelfregulering van de mijnbouwsector blijft de standaard.

Het Afrikaanse continent is zowel de thuisbasis van 's werelds grootste zonne-energiecentrale - het Noor Ouarzazate complex in Marokko - als van de mensen die niet zijn aangesloten op het elektriciteitsnet. Toch kijken West-Europese landen naar Marokko, Namibië en anderen om zonne-energie of

---

⁷² Tutu, Desmond 2007 "We do not Need Climate Change Apartheid in Adaptation." In *United National Development Programme, Human Development Report 2007/2008*. New York: Palgrave Macmillan.

⁷³ Gilio-Whitaker, D. (2019) *As Long as Grass Grows: The Indigenous Fight for Environmental Justice, from Colonization to Standing Rock*, Boston, MA: Beacon Press.

⁷⁴ <https://undisciplinedenvironments.org/2020/05/26/how-new-is-the-green-new-deal-for-the-global-south/>

⁷⁵ Fian ea. The European Union and the land grab, https://www.tni.org/files/download/european_union_and_the_global_land_grab-a5.pdf

⁷⁶ <https://journals.openedition.org/poldev/5376>

⁷⁷ <https://www.resourcepanel.org/file/1172/download?token=muaePxOQ>

'groene' waterstof te importeren.⁷⁸ Meer dan 3 miljard mensen in lage-inkomenslanden hebben niet eens genoeg energie om een fatsoenlijke levensstandaard te bereiken.⁷⁹ Volgens Algerijnse activist Hamza Hamouchene komt de productie van energie (als exportproduct) niet ten goede aan de plaatselijke bevolking en dreigt stijgende energie-armoede: *"The Sahara is described as a vast empty land, sparsely populated; constituting a golden opportunity to provide Europe with electricity so it can continue its extravagant consumerist lifestyle and profligate energy consumption. This is the same language used by colonial powers to justify their civilizing mission and, as an African myself, I cannot help but be very suspicious of such megaprojects and their 'well-intentioned' motives that are often sugar-coating brutal exploitation and sheer robbery."*⁸⁰

Zijn alle technologieën of marktmechanismen dan onherroepelijk 'neokoloniaal'? Neen. Wel moeten we kritisch kijken naar het doel en de impact ervan, voorbij de Belgische grens. En binnen welke mix van beleid ze passen. Onderzoek stelt dat zulke sacifice zones niet te voorkomen zijn zonder de ongelijke (over)consumptie van energie en natuurlijke rijkdommen (zoals metalen, mineralen, water en land) aan te pakken.⁸¹ Toch blijft dat net buiten schot. Net zoals de gemondialiseerde, kapitalistische en extractieve economie, met de nadruk op groei, winst en consumptie die mee aan de basis hiervan ligt. *"We are following the lessons the standard history of energy-as-progress teaches us, neglecting other maps of the historical trajectory that led us to where we are now"*, zoals On Barak het stelt.⁸²

Democratisch deficit

Klimaatbeleid kampt met een democratisch deficit. In vele landen worden kritische stemmen letterlijk tot zwijgen gebracht. Minstens 1.733 milieuactivisten en landverdedigers zijn de afgelopen tien jaar vermoord omdat ze zich verzetten tegen stuwdammen, illegale houtkap, mijnbouw en andere winningsprojecten die te maken hebben met machtige belangen.⁸³ In de landbouwsector in Argentinië zijn er verschillende basisbewegingen, zoals La Via Campesina, die agro-ecologische praktijken promoten. Ze vragen een ander landbouwbeleid: niet voor export, maar voor voedselsoevereiniteit. De toegang tot land is echter ongelijk verdeeld, en dus ook het beslissingsrecht. Hierdoor wordt het 'ontwikkelingsmodel' gericht op export van landbouwproducten voortgezet door grote producenten en landeigenaren.⁸⁴ Op internationale klimaattoppen worden inheemse volkeren naar de coulissen verwezen.

In de zoektocht naar oplossingen blijft ook westerse kennis centraal staan op alle niveaus (van de globale klimaatonderhandelingen tot lokale klimaatprojecten).⁸⁵ Dat de diversiteit van oplossingen niet wordt erkend, beperkt het vermogen om milieucrisis aan te pakken. Denk aan kennissystemen die de natuur en mens niet als dichotomie beschouwen, maar als deel van één ecosysteem. Het klimaatakkoord van Parijs (2015) en het IPCC (2023) erkennen inheemse en lokale kennis als een deel van de oplossing voor de klimaatcrisis wegens waardevolle praktijken en inzichten in de veranderingen van het ecosysteem en het klimaat op langere termijn.⁸⁶ Maar in de feiten worden alternatieve kennissystemen niet als gelijkwaardig gezien of behandeld. Soms vanuit de expliciete overtuiging dat westerse kennis

---

⁷⁸ <https://e360.yale.edu/features/africa-europe-solar-wind-power>

⁷⁹ Kikstra JS, Mastrucci A, Min J, Riahi K, Rao ND. Decent living gaps and energy needs around the world. *Environ Res Lett* 2021; 16: 095006.

⁸⁰ <https://newint.org/features/2015/03/01/desertec-long/>

⁸¹ <https://www.unep.org/resources/Global-Resource-Outlook-2024>

[https://www.thelancet.com/journals/lanplh/article/PIIS2542-5196\(22\)00092-4/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lanplh/article/PIIS2542-5196(22)00092-4/fulltext)

⁸² On Barak, *Powering empire: how coal made the Middle East and sparked global carbonization* (Oakland, CA: University of California Press, 2020).

⁸³ Frontline Defenders, Global Analysis 2021, <https://www.frontlinedefenders.org/en/resource-publication/global-analysis-2021-0>

⁸⁴ Climate Strategies (2022). "Exploring Just Transitions in the Global South". https://climatestrategies.org/wp-content/uploads/2022/05/Exploring-Just-Transition-in-the-Global-South_FINAL.pdf

⁸⁵ Ferdinand, M. (2022). *Decolonial Ecology: Thinking from the Caribbean World*. (Anthony Paul Smith, Trans.). Polity Press.

⁸⁶ Wilkens en Datchoua-Tirvaudey (2022), "Researching climate justice: a decolonial approach to global climate governance", <https://doi.org/10.1093/ia/iab209>

superieur en universeel is, en dat inheemse kennis geen 'echte' kennis is.⁸⁷ Maar ook omdat de integratie van alternatieve kennis vaak een top-down proces blijft, waarbij de aannames, wereldbeelden en onderzoeksvragen westers gestuurd zijn. Als er pogingen tot "interactie" tussen kennissystemen zijn, richten die zich op specifieke praktijken die aansluiten bij specifieke (economische) agenda's (zoals het integreren van inheemse kennis in carbon-offset projecten).⁸⁸ Dit soort 'erkenning' blijft lokale en inheemse kennissystemen ondergeschikt maken. Kennis gaat namelijk ook over het voorstellen van andere modellen, zoals het voorbeeld van La Via Campesina aantoont, en een bredere systeemkritiek, zoals ecofeministische perspectieven.

Dat dit alles anders kan, toont de organisatie Walhi in Indonesië, in projecten die het beheer van land en natuurlijke rijkdommen hervormen in samenspraak met de lokale bevolking. Dit model geeft plaatselijke en inheemse gemeenschappen een prominente plaats in het ethisch en duurzaam beheer ervan. Land in Indonesië wordt nu vaak beheerd door bedrijven die doen aan overexploitatie en commercialisering van natuurlijke rijkdommen. Bedrijfsbelangen primeren al te vaak op de belangen van de plaatselijke bevolking. Met destructieve gevolgen voor het milieu, de plaatselijke gemeenschappen en het klimaat. Het alternatief landbeheersysteem stelt wijsheid en kennis van plaatselijke gemeenschappen centraal om natuurlijke rijkdommen te beheren. In totaal is nu al 1 miljoen hectare land getransformeerd op basis van dit model. Walhi ontwikkelt specifieke voorstellen, van zeewierproductie op het eiland Pari, tot een koffieplantage in Sind en een ecodorp Rammang Rammang. In alle projecten wordt de duurzame ontwikkeling gegarandeerd.

2.3.2. Ecologische rechtvaardigheid: welke hefboomen?

> *Ecologische rechtvaardigheid: verder kijken dan CO2-reductie*

Ecologische rechtvaardigheid vereist garanties dat beleid de uitbuiting van mens of natuur een halt toeroept, de natuur herstelt en de ongelijkheid fors vermindert, dat ze geen 'sacrifice zones' creëert of greenwashing inhoudt. Alleen zo kan een herhaling van de fouten uit het verleden voorkomen worden. Dit betekent dat we het klimaatbeleid ruimer bekijken dan enkel en alleen CO2-reductie. Een te enge visie heeft in het verleden geleid tot het outsourcen van de mensenrechten- en arbeidsschendingen en milieuschade. Ecologische rechtvaardigheid vergt dat de problemen bij de bron worden aangepakt. Klimaatmaatregelen moeten energie-, transport, voedsel- en economische systemen radicaal omgooien en fossiele brandstoffen uitfasen. Net zoals bij emissiereductiedoelstellingen, is er nood aan een bindend doel op om de materiële voetafdruk te verkleinen. Het beleid moet zich richten op maatregelen die de organisatie van onze economie transformeren, weg van korte termijn denken, overconsumptie en -productie en ongebreidelde groei.

> *Rijke landen: hand aan de ploeg!*

Met erkenning komt verantwoordelijkheid en nood aan reflectie over herstel. Dit vraagt om een globale respons met gedifferentieerde verantwoordelijkheid en dus ook bijdragen aan de klimaat- en biodiversiteitsmaatregelen in andere landen. Mechanismen zoals de internationale klimaatfinanciering en loss en damage op VN-niveau zijn een stap in de richting, maar zijn onvoldoende en moeten worden hervormd (zie verder).

---

⁸⁷ Mbah ea, A Systematic Review of the Deployment of Indigenous Knowledge Systems towards Climate Change Adaptation in Developing World Contexts: Implications for Climate Change Education

<https://www.mdpi.com/2071-1050/13/9/4811>

⁸⁸ Milanez, Menton en de A. Souza (2022), "Epistemological Justice: Decoloniality, Climate Change, and Ecological Conditions for Future Generations", <https://bulletin.ids.ac.uk/index.php/idsbo/article/view/3183/3242#N3>

Binnen dit alles moet een rechtvaardige transitie centraal staan: voor werknemers, boeren, inheemse en plaatselijke gemeenschappen. Een rechtvaardige transitie gaat niet alleen over het compenseren van werknemers in vervuilende sectoren. Belangrijke kwesties zijn ook de verdeling van kosten en baten, racisme en genderongelijkheid en de werknemers in informele sector. Een rechtvaardige transitie is onder meer gericht op het waarborgen van waardig werk, sociale bescherming, arbeidsrechten en het bevorderen van sociale dialoog, naast andere vormen van structurele betrokkenheid. Daarnaast pleiten we voor een transformatieve benadering, waarbij het economische en politieke systeem dat heeft bijgedragen aan de klimaatcrisis wordt omgevormd tot een duurzamer en rechtvaardiger productie- en consumptiemodel waarbij onderling verbonden systemen van onderdrukking worden ontmanteld. Dit betekent kritisch kijken naar de gevestigde belangen, steeds nagaan in welke mate belanghebbenden betrokken worden in het opstellen van een toekomstgericht klimaatbeleid en garanties dat dit tegemoetkomt aan het publieke belang. Zoals door de gemeenschap geleide hernieuwbare energieprojecten of projecten voor agro-ecologie in plaats van grote infrastructuurwerken die vooral private belangen dienen.

➤ ***Ecologische rechtvaardigheid = economische rechtvaardigheid***

In een economisch systeem waarin lagere-inkomenslanden eerlijk delen in de winst die in hun landen wordt gegenereerd, hebben ze meer armslag voor een ecologisch en sociaal beleid dat hun burgers en gemeenschappen uitrust om de klimaatcrisis het hoofd te bieden. Ze moeten toegang hebben tot technologie en tot rechtvaardige economische en financiële regels om een koolstofarme en klimaatbestendige samenleving te kunnen nastreven. Daarnaast moeten de spelregels van het financieel economisch systeem worden omgegooid, want die leidt nu tot ongelijke verdeling van middelen.

➤ ***Shift the power***

Aan de basis van elke effectieve oplossing ligt een herverdeling van de macht in besluitvormingsprocessen. Dit mag niet stoppen bij een zitje aan de tafel. De participatie van landen uit het mondiale Zuiden, en van gemarginaliseerde gemeenschappen in die landen, wordt ook verhinderd door structurele remmen. Machtsdynamieken – zoals tegenover werknemers in de informele economie – moeten aangepakt worden, en er moet bijzondere aandacht zijn voor vrouwen die minder makkelijk toegang hebben tot land, middelen en inspraak. Hierbij is zeggenschap over land en natuurlijke rijkdommen essentieel. Er zijn al aantal evoluties in de goede richting in het internationaal recht, zoals het principe van Free Prior and Informed Consent.⁸⁹ Implementatie ontbreekt echter. Er is sterker optreden nodig tegen landroof en landgerelateerde conflicten. Er is ook nood aan internationale samenwerking en dialoog om landrechtenkwesties aan te pakken en ondersteuning van initiatieven die landteruggave en erkenning van inheemse soevereiniteit bevorderen. Ecologische rechtvaardigheid betekent ook dat kennis moet ontdaan worden van de koloniale muilkorf, en dat alternatieve modellen, kennis en praktijken worden erkend als evenwaardig. Niet alleen inzake lokale projecten, maar ook in beslissingen inzake landbouw, economie, handel en duurzame ontwikkeling.

---

⁸⁹ <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/IPeoples/FreePriorandInformedConsent.pdf>

ER IS EN WAS ALTIJD VERZET.

Democratie stelt grenzen aan exploitatie van grondstoffen

Niet alleen overheden in het mondiale Zuiden tonen zich strijdbaar. Ook burgerbewegingen wereldwijd gaan de strijd aan. Een exemplarisch voorbeeld uit 2023 is het historisch referendum in Ecuador waar de meerderheid van de bevolking stemde tegen nieuwe olie-exploitatie in het Yasuní National Park in het Amazonegebied, een van de meest biodiverse gebieden op de planeet. Daardoor blijven ongeveer 726 miljoen vaten olie onder de grond in het Yasuní National Park, dat de thuisbasis is van de Tagaeri en Taromenane bevolking, twee van 's werelds laatste "oncontacteerde" inheemse gemeenschappen die in vrijwillig isolement leven. In een tijd waarin de klimaatcrisis wereldwijd om zich heen grijpt en het regenwoud in het Amazonegebied snel een onomkeerbaar omslagpunt nadert, is Ecuador een van de eerste landen ter wereld dat door middel van een democratische stemming grenzen stelt aan de winning van grondstoffen. In een tweede referendum stemden de burgers in Quito ook voor het blokkeren van goudwinning in de Chocó Andino, een gevoelige biosfeer in het hoogland in de buurt van de hoofdstad, met een nog grotere marge van ongeveer 68% tegen 31%.⁹⁰

---

⁹⁰ 11.11.11.; Historische overwinning: Ecuadorianen stoppen oliewinning amazone, 21 augustus 2023 <https://11.be/verhalen/historische-overwinning-ecuadorianen-stoppen-oliewinning-amazone>

2.4. VAN ONGELIJKE MOBILITEIT NAAR MIGRATIERECHTVAARDIGHEID

2.4.1. Ongelijke mobiliteit: een koloniale erfenis

Reizen is eenrichtingsverkeer in deze wereld. Terwijl de meeste mensen uit economisch kwetsbare landen niet zomaar naar economisch rijke landen kunnen reizen, omdat ze niet voldoen aan de visumvereisten, kunnen mensen uit het globale Noorden zonder al te veel obstakels de hele wereld rond. Veel landen uit het mondiale Zuiden vragen geen visa van mensen uit economisch rijke landen, of deze reizigers kunnen die vlot verkrijgen tegen betaling. Die ongelijke toegang tot mobiliteit is in grote mate een erfenis van de koloniale periode en haar ongelijke machtsverhoudingen die nog doorwerken.

In de koloniale periode kwamen de huidige **grenzen** tussen **landen** tot stand, veelal op een manier die geen rekening hield met de lokale realiteit. Deze grenzen werden immers bepaald door de belangen van de Europese kolonisatoren en hun onderlinge machtsverhoudingen. De koloniale uitbuiting in de gekoloniseerde landen en de ongelijkheid werden van bij de start doorgetrokken in de toegang tot internationale mobiliteit.

Dat was ook het geval voor België en zijn kolonies. Zo wijst het expertenverslag van de Commissie belast met het onderzoek naar het Belgisch koloniaal verleden op de ‘draconische beperkingen op internationaal verkeer van de koloniale onderdanen die lange tijd de totstandkoming van een echte diasporagemeenschap in België verhinderden’. Het duurde bijvoorbeeld lang voor Congolese studenten mochten studeren aan Belgische universiteiten. België had liever geen intellectuele elite die zich openlijk kritisch zou tonen over het koloniale project.⁹¹

Verschillende onderzoekers hebben de afgelopen jaren de **koloniale grondslagen** van deze ongelijke mobiliteit blootgelegd. De regulering van migratie heeft steeds overwegend ten dienste gestaan van de (economische) belangen van de bevolking van het huidige globale Noorden, zo stellen onderzoekers Karin de Vries en Thomas Spijkerboer. Sinds het eind van de 19de eeuw hebben staten het recht om migratie te controleren en wordt die bevoegdheid gebruikt om de mobiliteit van mensen uit het mondiale Zuiden te beperken. *“Het valt niet te ontkennen dat [zogenaamd] ras historisch steeds in grote mate bepalend is geweest, en nog steeds is, voor het antwoord op de vraag wie zich (relatief) vrij over de wereld kan bewegen, en wie niet.”* Dit heeft ook tot gevolg dat mensen zonder rechtmatig verblijf vooral mensen van kleur zijn.⁹²

Voormalig VN-rapporteur over racisme Achume Tendayi wijst erop dat vanuit Europa in de 19de en 20ste eeuw 62 miljoen mensen naar de kolonies trokken. In de omgekeerde richting was er eerst een beweging van natuurlijke rijkdommen en later van mensen, die vooral Europa en de Europeanen ten goede kwam.⁹³ Of zoals de Indiaas-Amerikaanse denker Suketu Mehta schrijft in zijn ‘Manifest van een immigrant’: *“migranten volgen simpelweg de weg van de rijkdommen die uit hun land zijn gestolen”*.⁹⁴ Het is dan ook geen toeval dat zeker in een eerste beweging, na de Tweede Wereldoorlog en de dekolonisatie, Algerijnen in Frankrijk belandden, of Congolezen in België, of Surinamers in Nederland. Voormalige gekoloniseerden begonnen de omgekeerde beweging te maken, ondanks de obstakels.

De economische ongelijkheid, die het gevolg was van de koloniale overheersing en de ongelijke handelsrelaties en ongelijke fiscale spelregels, ondermijnde de kansen van vele landen om een gelijkaardig welvaartspeil te bereiken als de rijke industrielanden. Deze ongelijkheid was – samen met de honger

⁹¹ Commissie belast met het onderzoek naar het Belgisch koloniaal verleden, Expertenverslag, 2022.

⁹² de Vries ea (2022), Ik zie ik zie wat ik niet zie, https://research.vu.nl/ws/portalfiles/portal/168450778/lk_zie_ik_zie_wat_ik_niet_zie.pdf

⁹³ Tendayi Achime, Migration as Decolonization

https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3330353

⁹⁴ Suketu Mehta, This Land Is Our Land: An Immigrant's Manifesto, 2019.

naar goedkope arbeidskrachten in die rijke landen – de motor van de arbeidsmigratie die in de jaren zestig op gang kwam, eerst vanuit Italië en Spanje, daarna uit Turkije en Marokko. In de verhoudingen tussen deze nieuwkomers en de Noord-Europese landen klonken de echo's van de oude koloniale realiteit. Velen werden uitgebuit. Ze deden zwaar en gevaarlijk werk – zonder enige opleiding – en werden gehuisvest in erbarmelijke omstandigheden.⁹⁵

Ook de grandoorzaken van gedwongen migratie van de afgelopen decennia zijn vaak terug te brengen tot economisch beleid, oneerlijke handels⁹⁶- en visserijakkoorden⁹⁷, interventies en beslissingen van rijke industrielanden, direct of indirect – bijvoorbeeld via wapenleveringen. Daarnaast heeft het destructieve klimaatbeleid een nefaste impact in het mondiale Zuiden. Weergelateerde crisissen hebben het afgelopen decennium volgens de VN-Vluchtelingenorganisatie (UNHCR) dubbel zo veel mensen ontheemd als conflict en geweld.⁹⁸ Ook sluipende milieucrisissen zoals de stijging van de zeespiegel en bodemdegradatie leiden nu al tot ontheemding en migratie. Deze klimaatontheemding is in de eerste plaats een lokaal fenomeen – in eigen land of in de buurlanden – en daarmee vooral een probleem voor de landen die het meest kwetsbaar zijn: lage-inkomenslanden. Mensen daar hebben vier keer meer kans om ontheemd te raken door extreem weer dan mensen in hoge-inkomenslanden.⁹⁹

Geest van het kolonialisme ondermijnt sociale mobiliteit

De kolonisatie leeft tot op vandaag ook voort in de hoofden en de structuren van onze samenleving en ondermijnt de sociale mobiliteit van wie vanuit het mondiale Zuiden naar hier is gekomen, zoals blijkt uit de discriminatie en het racisme tegenover mensen met een migratieachtergrond in België. Onderzoek van Unia wijst op de systematische discriminatie van mensen uit Congo, Rwanda, Burundi en andere landen uit Sub-Sahara-Afrika in België.¹⁰⁰ Hoewel zij gemiddeld hoger opgeleid zijn, zijn ze vier keer vaker werkloos. Meer dan de helft werkt onder hun opleidingsniveau.

Oorzaken zijn onder meer de socio-professionele onderwaardering van mensen met een migratieachtergrond, de discriminatie bij aanwerving en de niet-erkenning van buitenlandse diploma's. Onderzoek van o.a. VUB en UCL bij meer dan achthonderd Congolese, Rwandese en Burundese Belgen toont aan dat 80% van de respondenten ooit het slachtoffer is geweest van discriminatie.¹⁰¹ Ook onderzoek van arbeidseconoom Stijn Baert wijst al vele jaren op de substantiële ongelijke behandeling op basis van etnische achtergrond op de Vlaamse arbeidsmarkt.¹⁰² Dit geldt overigens ook voor de woonmarkt.¹⁰³

Een overkoepelende verklaring voor die systematische achterstelling houdt verband met de stereotypen uit de koloniale propaganda die zich hebben vastgezet in de hoofden van mensen. *“Het stereotiepe beeld van de primitieve zwarte uit het koloniale verleden – die dicht bij de natuur stond, weinig intelligent was en enkel in staat was om manuele en fysieke arbeid uit te voeren – zit in de 21ste eeuw nog steeds verankerd in veel gedachten,”* zo lezen we in het Unia-onderzoek.

---

⁹⁵ Myria, 70 jaar Italiaanse migratie en meer... #5 Myriatics september 2016, https://www.myria.be/files/MYRIATRICS_5_NL.pdf

⁹⁶ Langan M (2021), Migration, development and EU free trade deals: the paradox of Economic Partnership Agreements as a push factor for migration, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/23340460.2021.1969669>

⁹⁷ La Franiere S, *Europe takes Africa's fish and boatloads of Migrants flow in*: The New York Times 14 januari 2008, <https://www.nytimes.com/2008/01/14/world/africa/14fishing.html>

⁹⁸ UNHCR, Data reveals impacts climate emergency displacement, 22 april 2021, <https://www.unhcr.org/us/news/stories/data-reveals-impacts-climate-emergency-displacement>

⁹⁹ UN, Poor and vulnerable bear brunt of climate change 23 februari 2021, <https://news.un.org/en/story/2021/02/1085272>

¹⁰⁰ Unia (2022), Discriminatie van personen van Afrikaanse origine,

[https://www.unia.be/files/Documenten/Publicaties_docs/Discriminatie_van_personen_van_Afrikaanse_origine_\(2022\).pdf](https://www.unia.be/files/Documenten/Publicaties_docs/Discriminatie_van_personen_van_Afrikaanse_origine_(2022).pdf)

¹⁰¹ UL, ULB, VUB. *Burgers met Afrikaanse roots een portret van Congolese, Rwandese en Burundese Belgen.pdf* (unu.edu)

¹⁰² Baert Stijn, Arbeidsmarktdiscriminatie. hoorzitting Vlaams Parlement, UGent, <https://users.ugent.be/~sbaert/ARBEIDSMARKTDISCRIMINATIEPresentatie.pdf>

¹⁰³ Unia, Cijferverslag 2021, https://www.unia.be/files/Documenten/Publicaties_docs/Cijferverslag_2021_Unia_NL_def.pdf

De VN-werkgroep inzake Personen van Afrikaanse afkomst kwam tot de conclusie dat een “*gebrek aan erkenning van de ware omvang van het geweld en de onrechtvaardigheid gedurende de kolonisatie ten grondslag ligt aan deze hedendaagse mensenrechtenschendingen. Geloofwaardige inspanningen om racisme tegen te gaan kunnen niet zonder begrip van de manier waarop de verschillende instanties de kansengelijkheid en de systematische uitsluiting van mensen van Afrikaanse afkomst in het onderwijs en op de arbeidsmarkt in de hand werken.*”¹⁰⁴

2.4.2. Migratiebeleid vandaag: papieren en fysieke grenzen

De Europese landen plaatsten de laatste jaren meer dan duizend kilometer hekken aan de buitengrenzen van de EU om migranten tegen te houden. De eerste grens waar mensen op botsen is echter geen fysieke, maar een papieren grens. EU-lidstaten hanteren namelijk strikte voorwaarden om te bepalen wie recht heeft op een visum en dus toegang krijgt tot hun grondgebied. De controle op de geldigheid van de visa werd in 2001 met een Europese richtlijn gelegd bij de luchtvaartbedrijven. Zij riskeren hoge boetes (‘carrier sanctions’) wanneer ze personen aan boord nemen zonder geldig paspoort en visum.¹⁰⁵ Wie vandaag voor langere tijd naar België of een EU-land wil migreren heeft daarvoor een beperkt aantal toegangswegen verbonden aan strikte voorwaarden.

Gezinshereniging is enkel mogelijk met wettelijke partners en minderjarige kinderen (met een uitzondering voor meerderjarige kinderen met een handicap) van mensen die al wettig in België verblijven. Aanvragers moeten bewijzen dat ze ‘toereikende, stabiele en regelmatige bestaansmiddelen’ hebben en voldoende huisvesting. Vluchtelingenwerk Vlaanderen stelt vast dat de Belgische procedure voor gezinshereniging bezaaid is met juridische en praktische obstakels – zoals een hoge kostprijs. Die zorgen ervoor dat veel vluchtelingen dit recht niet kunnen uitoefenen.¹⁰⁶

Economische migratie is voor niet-EU’ers in de praktijk enkel mogelijk voor hooggeschoolden en functies die overheden vastleggen in een aangepaste knelpuntenlijst die veel beperkter (29 beroepen) is dan de werkelijke knelpuntenlijst (241 beroepen¹⁰⁷). De Vlaamse regering besloot in 2023 om extra controles in te voeren om aanvragen met een zogenaamd ‘migratierisico’ tegen te gaan. Mensen die in België willen studeren moeten naast de inschrijving bij een hogere onderwijsinstelling kunnen bewijzen dat zij voldoende bestaansmiddelen hebben.

Ook mensen die voor korte tijd naar België komen moeten een visum aanvragen én aantonen dat zij de intentie hebben om het land weer te verlaten. De overheid onderzoekt of er geen “vestigingsgevaar” is en gaat na wat de werksituatie (bedrag van het loon, regelmaat van inkomen) is van de aanvrager en of die onroerend goed heeft in het land van herkomst.¹⁰⁸ Voor een aantal landen zijn er soepele voorwaarden. De EU sloot daarvoor specifieke akkoorden, vooral met Oost-Europese landen aan haar buitengrenzen. Die soepelheid is er niet voor Afrikaanse landen of landen uit het Midden-Oosten.¹⁰⁹

Door dit strakke visumbeleid is het voor bepaalde nationaliteiten bijna onmogelijk om op een legale manier te migreren naar Europa. De laatste jaren werd het beleid nog restrictiever. Werkvisa voor

---

¹⁰⁴ OHCHR, Verklaring voor de media door de VN-werkgroep van deskundigen rond mensen van Afrikaanse afkomst, over de afsluiting van het officieel bezoek aan België, 4-11 februari 2019 (officieuze vertaling) https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Racism/WGEAPD/EoM_VisitBelgium_4-11February2019_Dutch.pdf

¹⁰⁵ COUNCIL DIRECTIVE 2001/51/EC of 28 June 2001 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001L0051&from=EN>

¹⁰⁶ Vluchtelingenwerk, Gezinshereniging voor mensen op de vlucht, <https://vluchtelingenwerk.be/sites/default/files/media/documenten/Nota%20-%20Gezinshereniging%20voor%20mensen%20op%20de%20vlucht.pdf>

¹⁰⁷ VRT NWS, 29 januari 2024

¹⁰⁸ Schengenvisum info, <https://schengenvisum.info/schengenvisa-aanvragen/verplichte-documenten-schengenvisum/bewijs-terugkeer-land-herkomst/>

¹⁰⁹ Vreemdelingenrecht en internationaal recht, <https://www.agij.be/thema/verblijfsrecht-uitwijzing-reizen/kort-verblijf/kort-verblijf-als-derdelander/soepele-visumvoorwaarden-voor-bepaalde-landen>

mensen uit Sub-Sahara-Afrika voor de EU vielen van ongeveer 33.000 in 2008 terug tot de helft in 2018.¹¹⁰ Mensen die via andere wegen naar Europa komen botsen op steeds meer grenshekken en illegale, gewelddadige *pushbacks*.

Geen stem, geen keuze

Deze papieren en andere obstakels zijn er niet toevallig. Het migratiebeleid en de wetgeving zijn zo vormgegeven dat het bijna onmogelijk is voor mensen uit bepaalde landen om naar de EU te komen. Voor hen is de enige optie om de oversteek te maken via irreguliere kanalen met alle bijhorende risico's. Vaak komen ze terecht in de informele economie, waar ze zonder de juiste documenten bijzonder kwetsbaar zijn voor uitbuiting, maar wel een belangrijk deel van de economie draaiend houden. Resultaat is een *boomende* mensensmokkeleconomie, mensen die gewond geraken of het leven laten langs gevaarlijke routes in de woestijnen, op boten op zee of op elkaar geduwd in vrachtwagens.

Op de **Middellandse Zee** stierven sinds 2014 meer dan 25.000 mensen. Het gaat daarbij vooral over mensen uit Sub-Sahara-Afrika. Dat velen van hen niet gered werden, is het resultaat van politieke beslissingen. In maart 2019 besliste de EU om de Europese reddingsschepen van zee te halen. De nieuwe Europese maritieme missie in de regio werd precies ontworpen om ver genoeg uit de buurt te blijven van de populaire zeeroutes en dus niet te moeten overgaan tot reddingen.¹¹¹ Ngo's, zoals Artsen zonder Grenzen, die deze leegte opvullen met reddingsoperaties, worden steeds meer gecriminaliseerd en gehinderd in hun werk.

“Actions taken by border guards at sea may be less visible than a police officer kneeling on a person’s neck – and are rarely caught on camera – but they are no less violent.”

Onderzoeker Maurice Stierl over de link tussen Black Lives Matter protest en doden op zee.

Veel Europese politici laten zich in hun beleidskeuzes opjagen door extreemrechts of door de vermeende angst van hun bevolking. Of ze instrumentaliseren die angst voor eigen electoraal gewin. De mensen die in bootjes hun leven wagen om een beter leven te kunnen leiden hier hebben geen enkele macht. Ze hebben geen inspraak, ze zijn immers geen kiezers.

---

¹¹⁰ ISPI, <https://twitter.com/emmevilla/status/1202866904173428736>.

¹¹¹ 11.11.11, Verdrinkingen op de Middellandse zee zijn een politieke beslissing, <https://11.be/verhalen/verdrinkingen-de-middellandse-zee-zijn-een-politieke-beslissing>, 27 april 2021

OEKRAÏNE: EEN MENSELIJK BELEID VOOR WIE WIT IS

Het discriminerende karakter van het Europese grenzen- en asielbeleid kwam duidelijk naar boven toen de oorlog in Oekraïne miljoenen mensen op de vlucht joeg. De activering van de 'Tijdelijke Beschermingsrichtlijn' die Oekraïners automatisch recht geeft op opvang en bescherming in de Europese Unie was zonder meer historisch. Het was de juiste reactie. De respons bewees dat met een menselijk beleid veel leed kan worden vermeden en dat het openen van legale migratiemogelijkheden het beste wapen is tegen mensensmokkel. Het contrast met het beleid ten aanzien van andere vluchtelingen is echter groot. Waarom werd deze richtlijn niet eerder geactiveerd, bijvoorbeeld voor Afghaanse vluchtelingen na de val van Kaboel? De mogelijkheid bestaat al sinds 2001. Veel Oekraïense inwoners uit Sub-Sahara-Afrika, India, Pakistan en het Midden-Oosten stootten bovendien op een racistische behandeling toen ze Oekraïne probeerden te ontvluchten. Hun werd de toegang tot schuilkelders geweigerd, grenswachters beletten mensen om de grens over te steken of ze werden teruggeduwd in rijen voor transport. De VN-Rapporteur over racisme Tendayi Achiume veroordeelde de etnische profilering en discriminerende behandeling. *"De realiteit is dat niet-witte migranten en vluchtelingen die grenzen oversteken botsen op dodelijke discriminatie."*

112

2.4.3. Rechtvaardige migratie: welke hefboomen?

Wat is rechtvaardig, wanneer we het hebben over migratie, die vaak mee een gevolg is van een systeem van (economische) uitbuiting met diepe wortels in het verleden, waar rijke landen een zware verantwoordelijkheid voor dragen? Betekent herstel dat de grenzen open moeten?

Vanuit moreel oogpunt lijkt een migratiebeleid dat komaf maakt met fysieke en papieren grenzen de beste keuze. Ook vanuit het oogpunt van rechtvaardig 'herstel' voor de schade die het koloniale verleden heeft aangericht valt hier een stevig pleidooi voor te houden.

De grenzen volledig openen en dus komaf maken met elke vereiste of voorwaarde voor verblijf en toegangsprocedures lijkt op een nationaal niveau op de korte termijn echter niet realistisch. Een rechtvaardig migratiebeleid moet die rechtvaardigheid ook kunnen waarborgen ná aankomst. Dit betekent dat mensen op de vlucht onmiddellijk toegang moeten krijgen tot kwaliteitsvolle opvang, begeleiding, (aangepast) onderwijs en gezondheidszorg. Ze moeten waardig werk en een betaalbare woning vinden. Toestaan dat hier twee snelheden ontstaan, waarbij de ene groep wel en een andere niet kan genieten van sociale rechten – zoals dat nu al het geval is voor mensen zonder papieren – is niet te verdedigen. Ook met de relatief beperkte migratiecijfers van vandaag slaagt België er niet in om die rechtvaardigheid te garanderen. Het is echter niet het aantal mensen dat nu migreert, dat de oorzaak is van de schaarste in de publieke voorzieningen. Er is nood aan andere beleidskeuzes en meer investeringen in sociaal beleid.

Ook regionale en lokale overheden moeten daarin een grotere rol spelen. De respons op Oekraïne toont aan dat ook burgers hier met succes engagement willen opnemen, als ze aangemoedigd en ondersteund worden door de overheid.¹¹³

¹¹² OHCHR, <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2022/03/ukraine-un-expert-condemns-racist-threats-xenophobia-border>

¹¹³ Slijper, *Gastgezinnen tevreden over opvang Oekraïners blijkt uit onderzoek*, in: De Morgen, 7 september 2022, <https://www.demorgen.be/snelnieuws/gastgezinnen-tevreden-over-opvang-oekraïners-blijkt-uit-onderzoek-we-hadden-andere-resultaten-verwacht~b256c5f9/>

Hefbomen voor rechtvaardige migratie/migratierechtvaardigheid

Met een meer open migratiebeleid kan iedereen – de migranten zelf, de herkomst- en de bestemmingslanden – erop vooruitgaan, als dit goed omkaderd wordt. Een wereld met een meer open migratiebeleid is een wereld met meer gelijkheid, meer rechtvaardigheid, meer economische kansen, minder mensen-smokkel, en minder doden langs gevaarlijke routes. De weg naar een rechtvaardig migratiebeleid bevat verschillende onderdelen.

> Aanpakken grondoorzaken

Een aantal grondoorzaken die maken dat migratie vandaag voor veel mensen geen positieve keuze is, moet worden aangepakt: de plundering van bodemrijksdommen, nog altijd, ten koste van de gemeenschappen en landen aan wie ze toebehoren, de ongelijke machtsverhoudingen in het handelsbeleid, het internationaal financiële systeem dat belastingontwijking stimuleert, en het manke klimaatbeleid.

> Veilige en legale toegangswegen

Er moet werk gemaakt worden van meer veilige en legale toegangswegen zoals:

- Economische migratie die mogelijkheden biedt voor lang-, midden- en praktisch geschoolde mensen
- Ambitieuze doelstellingen voor de hervestiging van mensen op de vlucht
- Een toegankelijke en transparante procedure humanitaire visa
- Toegankelijke gezinshereniging
- Toegankelijke studiemigratie

> Oplossingen voor mensen zonder wettig verblijf

In België is het bovendien hoog tijd om werk te maken van oplossingen voor de situatie van de grote groep mensen die al lange tijd zonder wettig verblijf in ons land zijn.

> Strijd tegen racisme en discriminatie

Daarnaast is het cruciaal om de strijd tegen racisme en discriminatie op te voeren, met onder meer effectieve praktijktesten die discriminatie kunnen detecteren en een harde aanpak voor overtredingen. Het antiracistische middenveld en organisaties van geracialiseerde mensen moeten structureel betrokken worden bij de ontwikkeling, uitvoering, monitoring en evaluatie van elk antiracisme-beleid.

> Harmonisering van de asielsystemen op EU-niveau

Op EU-niveau moet de race naar de bodem – waarbij lidstaten strijden om de titel van minst aantrekkelijke opvangland – beëindigd worden en moet er werk worden gemaakt van een harmonisering van de asielsystemen en afspraken over een evenwichtige verdeling van de asielaanvragen over de verschillende lidstaten. Dat betekent ook een einde aan de pushbacks en ander geweld aan de grenzen, en investeringen in reddingscapaciteit op zee, zolang dat nodig is.

> Global Compacts for Migration and Refugees

Ook op internationaal niveau is die beweging nodig. De Global Compacts for Migration and Refugees van de Verenigde Naties zijn daarin een bescheiden, maar belangrijke eerste stap.

ER IS EN WAS ALTIJD VERZET.

‘Refugees in Libya’

Eén van de donkerste pagina's in het Europese Fort-Europa-beleid is de samenwerking met de Libische autoriteiten. De EU financiert en ondersteunt de Libische kustwacht om mensen die het land proberen te ontvluchten op zee te onderscheppen. Migranten die door de Libiërs onderschept worden komen terecht in vreselijke detentiecentra waar foltering, verkrachting en slavernij de norm zijn. De beheerders van de centra werken nauw samen met de smokkelaars. Mensen komen vast te zitten in een vreselijke spiraal waarbij families onder druk gezet worden om losgeld te betalen voor een nieuwe overtocht. Vervolgens worden velen opnieuw onderschept en begint de cyclus opnieuw.

In verzet tegen de vreselijke omstandigheden die ze moesten ondergaan ontstond in 2021 ‘Refugees In Libya’. Het begon met een sit-in voor het kantoor van de VN-Vluchtelingenorganisatie om hun rechten te claimen en evacuatie te eisen. Honderden mensen sloten zich aan. Via sociale media konden ze internationale aandacht vestigen op de situatie.

Vandaag is ‘Refugees In Libya’ een belangrijke speler die haar plaats opeist op het internationale toneel. De organisatie ijvert voor respect voor de rechten van migranten, evacuatie uit Libië en een stopzetting van de Europese steun aan de Libische kustwacht. Woordvoerder David Yambio sprak het Europees Parlement toe en werd in november 2023 ontvangen door de paus. De beweging groeit en is nu ook actief in andere landen waar migranten op gelijkaardige problemen botsen, zoals in Tunesië en Egypte.

‘Refugees In Libya’ laat zien dat er zelf in de meest onrechtvaardige situaties lichtpunten van hoop zijn waar mensen in verzet komen en hun rechten opeisen.

2.5. Van superioriteitsdenken naar universele rechtvaardigheid

Van oudsher zien Europa, en later ook de Verenigde Staten, in hun economische, politieke, culturele en militaire dominantie het bewijs dat westerse ideeën en modellen superieur zijn. Ze ontkennen de koloniale wortels van dit superioriteitsdenken en van de ongelijke economische en machtsrelaties die ze buiten beeld houden. De strijd tegen superioriteitsdenken en racisme zit daarom in het hart van de dekoloniseringsbeweging.

2.5.1. Koloniale superioriteit leeft tot vandaag door

De kolonisatie ging van in het begin samen met ideeën van Europese superioriteit en racisme. Al in de 16de eeuw waren Europeanen overtuigd van hun eigen grootheid en van die van hun godsdienst. De plaatselijke bevolking in gekoloniseerde gebieden werd gedwongen zich te bekeren, slavernij voor economische doeleinden werd gelegitimeerd met de bijbel in de hand. In de 19de eeuw namen pseudowetenschappelijke disciplines de rol van de Kerk over om dit racisme te 'staven'.

Het bewijs voor hun superioriteit zagen Europa en later de Verenigde Staten bevestigd door hun wereldwijde economische, politieke, militaire en culturele dominantie in de eeuwen die volgden op de eerste 'ontdekkingsreizen'. Dat ze die plek bovenaan de ladder bereikt hadden door anderen te vertrappen, en mens en natuur elders in de wereld en in eigen land uit te buiten, bleef ongezegd en ongezien.

Integendeel, het westers model werd beschouwd als het na te volgen voorbeeld. Alleen door economie, politiek, cultuur en samenleving op dezelfde manier in te richten, kon een land zijn bevolking voorspoed en geluk brengen. Tijdens de Koude Oorlog speelde nog een hevige concurrentiestrijd tussen dit westers, kapitalistisch model en het communisme. Na de val van de Sovjet-Unie verklaarde de Amerikaanse politicoloog Francis Fukuyama de geschiedenis voorbij, nu alleen het liberalisme nog overeind stond.

De superioriteitslogica zie je ook binnen de zogenaamde 'ontwikkelingssamenwerking', ontstaan in de nadagen van de Tweede Wereldoorlog en gezien als een financiële injectie om landen te duwen in de richting van het westers model en de kloof tussen 'niet-ontwikkeld' en 'ontwikkeld' te dichten. Dat armoede en ongelijkheid niet uit de lucht kwamen gevallen, werd al te vaak vakkundig weggeknipt uit het narratief.

Omdat taal het denken volgt, kregen landen in het mondiale Zuiden het etiket 'ontwikkelingsland' mee. Wie onderaan de BNP-rangschikking bungelde, werd vergast op de term 'minst ontwikkeld land'. Woorden die duiden op de noodzaak van lagere-inkomenslanden om op alle vlakken het 'lichtend voorbeeld' van de hoge-inkomenslanden – de 'ontwikkelde landen' – te volgen.

Mensenrechten: universeel versus selectief

Wie zich superieur acht, denkt dat alle goeds uit de eigen koker komt. Dat is ook zo voor de manier waarop in het Westen gedacht wordt over mensenrechten. Ze worden gezien als een 'westerse' uitvinding, die nog maar eens zou bewijzen dat dit deel van de wereld de rest ver vooruit is. Tegelijk noemen ook autoritaire regimes de mensenrechten graag een Westerse agenda, net als argument om ze te verwerpen.

De geschiedenis heeft haar rechten. De Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (UVRM) is opgetekend in Europa na de Tweede Wereldoorlog – zij het in een tijd dat het kolonialisme nog wijdverspreid was – en de ideeën over deze rechten vinden hun oorsprong deels in de Verlichting.

Tot daar het goede nieuws voor superioriteitsdenkers. Want veel rechten die zijn opgenomen in de UVRM hebben veel universele wortels dan ze willen denken. De kernideeën zijn terug te vinden in

verschillende culturele en religieuze tradities. De bescherming van het menselijke leven, en in het bijzonder personen in kwetsbare situaties, wordt verkondigd in verschillende religies, zoals het Hindoeïsme, de Islam en het Christendom. Omgekeerd werd vastgesteld dat de oudste wettelijke kaders, zoals de Code van Hammurabi uit de 18de eeuw v.Chr., latere religies hebben geïnspireerd.¹¹⁴ Dit is niet verrassend als je vertrekt vanuit onze gedeelde menselijkheid. Mensen zijn van nature sociale wezens die geneigd zijn tot samenwerking en hiervoor gezamenlijke afspraken creëren. De nood aan basisbehoeften en menselijke waardigheid bindt ons allemaal. De confrontatie met een gebrek hieraan, het gevoel van onrechtvaardigheid, is geen enkel volk onbekend.¹¹⁵ Een logisch gevolg is dan ook dat verschillende samenlevingen, culturen, religies... overal en te allen tijde, sociale afspraken maken die we gereflecteerd zien in het huidige mensenrechtenkader.

Er zijn tal van voorbeelden. Zo kwam in 1236 in een gebied tussen het huidige Guinée en Mali, het 'Handvest van de Mandén' tot stand, een verklaring voor de rechten van de mens *avant la lettre*.¹¹⁶ In dit handvest wordt gepleit voor sociale vrede in verscheidenheid, onschendbaarheid van het menselijke leven, onderwijs, voedselzekerheid, de afschaffing van de slavernij.¹¹⁷ De tekst maakt een begin met vrouwenrechten¹¹⁸ en schenkt aandacht aan conflictpreventie en participatie. Ook interessant in deze tijden van klimaatcrisis, is dat het natuurbehoud naast mensenrechten plaatst. Het dertiende-eeuwse handvest vormt vandaag nog steeds een belangrijke bron van waarden en identiteit van de betrokken bevolkingsgroepen.

Volgens de politicoloog Koen Bogaert hebben we onze vanzelfsprekendheid over onze democratische waarden en normen, universele mensenrechten, vrijheid en gelijkheid tussen alle mensen in grote mate te danken aan Haïtiaanse revolutionairen en intellectuelen die de algemene opvattingen over de moderne wereld op het einde van de 18de eeuw op hun kop zetten. Het was niet het Europese humanisme dat een einde maakte aan de onmenselijke praktijk van slavernij. De Haïtiaanse Revolutie leidde de Haïtiaanse in 1805 tot een nieuwe grondwet die slavernij en raciale discriminatie expliciet verbood.¹¹⁹ (zie ook kader p. 12).

De mensenrechten die zijn vastgelegd na de Tweede Wereldoorlog, en hun voorlopers na de Franse en Amerikaanse Revolutie, waren nogal selectief. Europa en de VS gaven prioriteit aan individuele politieke en burgerrechten, en het eigendomsrecht. Sociale en culturele rechten werden in de jaren en decennia die volgden meer uitgewerkt en verzekerd. Zeker wat betreft collectieve rechten voor minderheden en zelfbeschikking. Deze rechten kennen een opmars in de jaren '60 en '70, vooral dankzij de strijd van landen uit het mondiale Zuiden.¹²⁰

In 1955 op de conferentie van Bandung, een opmerkelijke bijeenkomst van 29 afgevaardigden van Afrikaanse en Aziatische ex-kolonies, verzetten leiders zich tegen de individualistische en politieke invulling van het toenmalige mensenrechtenkader. Paul Goossens beschrijft in "de Ongelijkheidsmachine"¹²¹ een sprekende tussenkomst van de Egyptische president: "*Voor Gamal Abdel Nasser, de tweede president van onafhankelijk Egypte en zeer aanwezig in Bandung, was democratie niet meteen een prioriteit. Daar*

---

¹¹⁴ Willem Fourie, 2018, University of Pretoria: Religion and Limitations to the Protection of Human Life, p16

¹¹⁵ <https://theglobalobservatory.org/2018/10/are-human-rights-a-western-concept/>

¹¹⁶ Voorbeeld op basis van input van Paco Sanogo. Charte du Mandén: <https://ich.unesco.org/fr/RL/la-charte-du-manden-proclamee-a-kouroukan-fouga-00290> <https://www.albin-michel.fr/youssef-tata-cisse>

¹¹⁷ voorbeeld uit het Handvest van de Mandén: (Artikel 20) '*Mishandel slaven niet, geef ze één dag per week vrij en zorg dat ze op redelijke uren stoppen met werken. Jij bent de meester van de slaaf en niet van de zak die hij draagt*'.

¹¹⁸ Voorbeelden uit het Handvest van de Mandén: (Artikel 14) Beledig nooit vrouwen, onze moeders; (Artikel 16) Vrouwen moeten, naast hun dagelijkse bezigheden, betrokken worden bij al onze regeringen.

¹¹⁹ Koen Bogaert, *Napoleon en het spook van Haïti* | De Standaard

¹²⁰ Kanade, M. (2020) The Right to Development and the 2030 Agenda for Sustainable Development, [Chapter-3-Mihir-Kanade-RTD-and-the-SDGs.pdf \(upeace.org\)](#)

¹²¹ Paul Goossens, 2023, De Ongelijkheidsmachine

had hij een uitleg voor. "Vrijheid", zei hij, "is meer dan vrije meningsuiting. Het is de vrijheid om een volle maag te hebben, een goede woonst, gezondheid, werk en een onbezorgde oude dag te hebben." De campagne van de ex-kolonies voor internationale erkenning voor collectieve en sociale rechten was al volop gaande. In 1965 zal zich dit vertalen in de goedkeuring van het Internationaal Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten. Pas in 2007 neemt de Verenigde Naties de Verklaring over de Rechten van Inheemse Volkeren, die o.a. landrechten erkent, aan.

De mens in mensenrechten bleek in de praktijk vooral de witte bemiddelde man (en kolonisator) te zijn, en niet de gekoloniseerde, de zwarte, de vrouw. Het heeft veel bloed, zweet, tranen en heel veel strijd gekost voor gekoloniseerden, inheemse bevolkingsgroepen, vrouwen, jongeren, ouderen, arbeiders, mensen van kleur, LGBTQI+ en hun bondgenoten, om een universele toepassing af te dwingen.

Gendergelijkheid: strijd tegen selectiviteit is nog niet voorbij

De strijd voor mensenrechten is nog steeds niet gestreden. De kolonisatie creëerde of versterkte hiërarchieën met haar sociale constructies van ras, geslacht, seksualiteit, bekwaamheid, uiterlijk en assimilatie. Deze hiërarchieën zijn nog steeds ingebed in samenlevingen en bepalen mee de omgang tussen mensen vandaag.

Dit gold zeker voor de plaats van de vrouw. Het koloniale systeem trof zwarte vrouwen onevenredig zwaar, door een juridisch en politiek kader te scheppen dat de onterving en de rechteloosheid van vrouwen, meer dan van mannen, mogelijk maakte. Volgens de Nigeriaanse genderwetenschapper en auteur van het boek *'The Invention of Women'*, Oyèrónké Oyěwùmí, is het schadelijkste resultaat van de kolonisatie dat de vrouw ondergeschikt werd gemaakt aan de man. De man had plots als enige zeggenschap over onderwijs, werk en land.

Verschillende gekoloniseerde landen hadden voor de kolonisatie een matrilineair of matriarchaal georganiseerde samenleving of een samenleving waarbij gender geen rol speelde in de sociale organisatie. Een voorbeeld is Ghana waarbij de Britten expliciet een nationaal symbool van eenheid - de Golden Stool - van de Koning-moeder opeisten om zo de samenleving te ontwrichten. In het huidige Ghana hebben mannen het politieke leven overgenomen en worstelen ook daar vrouwen om een plek te krijgen in de formele politiek.

Het is verleidelijk om te veel te verwijzen naar voorbeelden uit het verleden en zelfs gevaarlijk om dit te romantiseren. Niet iedereen was vrouwvriendelijk of vóór gendergelijkheid. Vaak was er geen of onvoldoende wetgeving. Zelfs zonder kolonisatie betekent dit niet automatisch dat de huidige samenleving volledig inclusief zou zijn. Wel kunnen we stellen dat het evident is dat kolonisatie een substantiële invloed heeft gehad op de perceptie van de wereld omtrent man-vrouw verhoudingen, seksualiteit en genderdiversiteit.

De binaire genderrollen werden verankerd in het kennissysteem dat overal dominant geworden is, met een aanzienlijke impact hiervan en implementatie in wetgeving. Veel homofobe en transfobe wetten die vandaag nog steeds bestaan in neokoloniale landen, werden bijvoorbeeld ingevoerd door koloniale regimes. Naast expliciete wetgeving bestaat er ook impliciete wetgeving, zoals moraliteitswetten. Personen die 'de openbare zedelijkheid schenden', worden gestraft of gediscrimineerd op grond van deze wetten, een situatie die niet alleen tijdens de kolonisatie, maar ook tot op de dag van vandaag voortduurt.

Historisch gegroeide onevenwichten worden nog steeds gebruikt om machtsongelijkheid in stand te houden. Zo zien we nog steeds hardnekkige culturele praktijken en stereotyperingen die de positie van

vrouwen – en van andere achtergestelde groepen – in de samenleving ondermijnen. In verschillende landen wordt traditie – al dan niet geworteld in het koloniaal verleden – aangehaald om de rechten van vrouwen te beperken, in het bijzonder op het vlak van huwelijk of eigendomsrechten.

Cultuur wordt hierbij soms voorgesteld als een statisch of onveranderlijk concept, om zo discriminatie en gewelddadige praktijken te rechtvaardigen. Actoren die een anti-genderdiscours hanteren, zetten zich af tegen rechten die cruciaal zijn voor emancipatie en de toegang tot het universele recht om een gezond en gewelddoos leven te leiden. Het recht op abortus, seksuele en relationele vorming in het onderwijs, geassisteerde voortplanting, de rechten van LGBTQI+ personen, het homohuwelijk, ongehuwd samenwonen, echtscheidingen en het gebruik van anticonceptie, zijn allemaal elementen die in vraag gesteld worden. Ze beschouwen 'gender' en het streven naar gendergelijkheid en non-discriminatie als een ideologie die een bedreiging zou vormen voor het traditionele kerngezin en zogenaamde traditionele of klassieke waarden, maar ook voor bestaande machtsverhoudingen. Het anti-genderdiscours maakt een opmars over de hele wereld, zowel in heel Europa en de VS, en van Oeganda tot Rusland. Tegelijk zien we in diezelfde landen ook vrouwenrechtenorganisaties en organisaties die pleiten voor gendergelijkheid zich inzetten om ongelijkheden aan te kaarten en tradities ter discussie te stellen en hierover in dialoog te gaan om geleidelijk normen te veranderen. Ook op wettelijk vlak wordt deze selectiviteit van de toepassing van rechten aangekaart. Zo erkent het Protocol van Maputo, het protocol over de rechten van de vrouw in Afrika (2005) bij het Afrikaans Handvest over mensen- en volkenrechten, expliciet dat culturele en traditionele praktijken moeten evolueren wanneer ze leiden tot discriminatie en geweld tegen vrouwen.

De gevolgen van kolonisatie en de voortdurende invloed van westers beleid op bevolkingen in het mondiale Zuiden leiden er vaak toe dat programma's voor internationale solidariteit en beleid worden gezien als een vorm van neokolonialisme. Debatten over seksuele en reproductieve gezondheid en rechten raken in het bijzonder vaak verstrikt in deze discussies. Programma's gericht op gezinsplanning, abortus, gendergerelateerd geweld of LGBTQI+-rechten leiden tot levendige debatten en creëren dilemma's wanneer rekening wordt gehouden met lokale culturele of religieuze referentiekaders. Verschillende stakeholders en internationale partners hebben daarom participatieve projecten ontwikkeld, interculturele en intersectionele benaderingen en onderzoeksvoorstellen aangenomen om aan te sluiten bij beslissingen van plaatselijke gemeenschappen en om inheemse praktijken en gebruiken te herwaarderen. Contextuele factoren zoals plaatselijke normen, tradities en sociale attitudes met betrekking tot genderrollen blijven hierbij belangrijk, zonder afbreuk te doen aan het garanderen van de fundamentele rechten en vrijheden van personen.

Racisme: het reproduceren van ongelijkheid

Het verleden is niet voorbij. Dat geldt des te meer voor de racistische denkbeelden en theorieën die gebruikt werden om het kolonisatieproject te legitimeren. Deze uitzaaiingen van het westerse superioriteitsdenken woekeren nog steeds in de dominante structuren en opvattingen in onze samenleving. Ze zijn een motor van structureel en dagelijks racisme.

Het meest herkenbaar zijn de expliciete en grove vormen van racisme, waarvan een deel in België bij wet verboden is (discriminatie, racistisch geweld, aanzetten tot haat of geweld). Maar racisme toont zich ook op subtielere manieren in de omgang tussen mensen, waarbij ideeën over meer- of minderwaardigheid een perfide rol spelen. Op structureel niveau zien we dat maatschappelijke instellingen zoals onderwijs, media, politiek, gerecht en politie of maatschappelijke domeinen zoals huisvesting en arbeidsmarkt de facto geracialiseerde ongelijkheid reproduceren. Ook in de ex-kolonies zitten deze structuren en denkpatronen ingebed in taal, cultuur, politiek, economie. Veel mensen in de DR Congo en

andere Afrikaanse landen beschouwen een wittere huid als een statussymbool en schoonheidsideaal.¹²²

Zichtbare en onzichtbare mechanismen van uitsluiting resulteren in een gebrek aan representatie en inclusie. Ook de sector van de 'ontwikkelingssamenwerking' of de bredere sociale sector zijn niet vrij van racisme, met nog te vaak scheve machtsverhoudingen binnen organisaties en in internationale samenwerkingen. Racisme is ook zichtbaar in het negeren van de stem van mensen van kleur hier of elders, door niet te luisteren, hen niet ernstig te nemen of hen zelfs verdacht of monddood te proberen maken via intimidatie.

Deze uitsluiting is bovendien vervlochten met uitsluitingspatronen die te maken hebben met geslacht en gender, scholing, inkomen. Deze verschillende identiteiten staan met elkaar in verbinding of "kruisen" elkaar, net zoals de daarmee samenhangende systemen en structuren van uitsluiting. Dit principe wordt intersectionaliteit genoemd¹²³. Het betekent dat mensen meer of anders gediscrimineerd, uitgesloten of onderworpen worden op basis van een combinatie van kenmerken. Het is dus belangrijk ongelijkheden altijd in hun samenhang te benaderen.

Geopolitiek: geen geloofwaardigheid zonder universaliteit

Selectiviteit in de toepassing van rechten vinden we terug in de manier waarop rijke en machtige landen op het internationale toneel de mensenrechten al dan niet naleven. Vaak is er sprake van twee maten en twee gewichten. Het rijke Noorden spelt de rest van de wereld graag de les wanneer het gaat over mensenrechten. Maar het is niet consequent.

Economische en geopolitieke belangen bepalen vaak de contouren van de westerse bezorgdheid om de mensenrechten. Geopolitieke bondgenoten blijven buiten schot. Zo kan het dat Israël al 75 jaar het internationaal recht schendt, onder meer met de bouw van illegale nederzettingen en het gebruik van disproportioneel geweld tegen Palestijnse burgers. Eigen schendingen door Europa, zoals de illegale pushbacks van migranten aan de EU-buitengrenzen worden geminimaliseerd. Voor de mensenrechtenschendingen in derde landen waar eigen bedrijven van profiteren, bijvoorbeeld bij de exploitatie van natuurlijke rijkdommen, blijft het beleid achterophinken.

Dit alles ondergraaft niet alleen de geloofwaardigheid van het 'Westen' en door het Westen gedomineerde internationale instellingen, maar helaas ook het mensenrechtenkader zelf. De machtsverhoudingen binnen instanties die gezien worden als de poortwachters van het mensenrechtenkader, zoals de Verenigde Naties of het Internationaal Strafhof in Den Haag, worden bovendien nog steeds sterk gedomineerd door westerse landen. Zo zijn Europese en hoge-inkomenslanden disproportioneel vertegenwoordigd in de VN-Veiligheidsraad. Het Internationaal Strafhof ligt geregeld onder vuur wegens zijn focus op de vervolging van Afrikaanse leiders en het uitblijven van doortastende actie tegen oorlogsmisdaden en misdaden tegen de menselijkheid in Palestina.

2.5.2. Universele rechtvaardigheid: welke hefbomen?

Menselijke waardigheid is geen luxe. Rechten moeten toegankelijk zijn en gelden voor iedereen. Door in dialoog te gaan over normen en waarden en door gezamenlijk standaarden te zetten kunnen we ervoor zorgen dat we niemand achterlaten. Dit vergt een erkenning van internationaal onrecht en

---

¹²² Mendi Emilie (2022) podcast "Sauvez sa peau" "[Sauver sa peau](#)" : briser le tabou du colorisme - Podcast Magazine

¹²³ De intersectionele aanpak werd ontwikkeld door de juriste Kimberlé Crenshaw in haar artikel uit 1989 "Demarginalizing the Intersection of Race and Sex", waarin zij intersectionaliteit definieert als een situatie waarin een persoon "raciale, sociale, seksuele en spirituele eigenschappen heeft waardoor hij of zij verschillende sociale handicaps combineert". De benadering ontstond in de Amerikaanse context van zwarte en Latijns-Amerikaanse sociale bewegingen, en was gebaseerd op de postkoloniale studies die destijds al sterk ontwikkeld waren in de Verenigde Staten.

scheefgegroeide machtsrelaties en een traject richting herverdeling. Rechtvaardigheid is dan ook geen statisch gegeven, maar een voortdurend en inclusief debat.

De strijd tegen superioriteitsdenken en racisme zit in het hart van het dekoloniserende denken, en is voor de dekoloniseringsbeweging het vertrekpunt van de strijd voor een meer rechtvaardige wereldorde. Dekoloniseren gaat immers over veel meer dan de historische schuldvraag, het verwijst vooral naar een veel bredere en complexere transformatie om recht te trekken wat in deze wereld scheef zit en zo te zorgen voor herstel.

Hefbomen voor universele rechtvaardigheid

> Mensenrechten versterken door ze beter toe te passen

Moeten mensenrechten op de schop omdat ze een westerse uitvinding zouden zijn en vaak misbruikt of slechts selectief beleden worden? Nee, we moeten mensenrechten net versterken, méér en béter. We kunnen dit doen zonder in de val van het eurocentrisme te trappen. De mensenrechten zijn gegroeid vanuit verschillende tradities en visies. Ze moeten dan ook vanuit al die referentiekaders versterkt worden.

We moeten de selectieve toepassing van de mensenrechten en het gedogen van schendingen blijven aanklagen. Mensenrechten werken alleen als ze consequent worden toegepast. Daarom is het essentieel om de geloofwaardigheid van het mensenrechtenkader te herstellen, te vrijwaren én te versterken. Wereldwijd zetten mensen en bewegingen zich in voor een beter leven. Voor hen is het mensenrechtenkader een belangrijke hefboom voor wat ze willen bereiken. De civiele ruimte – de ruimte die ze hebben om hun werk te doen – staat echter enorm onder druk. Middenveldactoren krijgen te maken met stigmatisering, geweld en instrumentalisering. Ze verdienen alle steun om in veiligheid en onafhankelijkheid te kunnen opereren.

> Versterken van mensenrechten door toepassingsgebied uit te breiden

We moeten het toepassingsgebied van de mensenrechten uitbreiden en nieuwe rechten erkennen. Mensenrechten zijn niet in steen gebeiteld, ze moeten evolueren wanneer samenlevingen geconfronteerd worden met nieuwe inzichten en uitdagingen zoals vergrijzing of klimaatonthemding. Zo groeit de behoefte aan een duidelijker rechtenkader in de context van ecologische crises. Alternatieve paradigma's komen hier vooral van bewegingen uit het mondiale Zuiden, zoals het pleidooi voor de rechten van de natuur, als erkenning van onze afhankelijkheid van onze omgeving en de samenhang tussen mens en ecosysteem. Het blijft bovendien niet enkel een discours, gezien het ondertussen ook verankerd is in de grondwet van Ecuador.

> Gendergelijkheid versterken

Machtsrelaties en dominantie moet worden blootgelegd en in vraag gesteld. De aanhoudende en structurele gevolgen van kolonialisme aankaarten is hierbij een belangrijk onderdeel. Dit geldt ook voor gendergelijkheid. We moeten stereotypen en schadelijke normen en waarden in een samenleving blijven uitdagen. Zo moeten we solidair zijn met vrouwenrechtenorganisaties en organisaties die pleiten voor gendergelijkheid, én optreden als actieve bondgenoot in de strijd voor vrouwenrechten en non-discriminatie. Actief ingaan tegen discriminaties en rechten automatisch toekennen zorgt voor sociale rechtvaardigheid.

> **Racisme effectiever aanpakken**

Ook in België is een structurele aanpak van racisme noodzakelijk. Hier moet zowel preventief gewerkt worden aan inclusie, onder meer in belangrijke sectoren zoals onderwijs, werk, wonen, gezondheid en welzijn, politie en justitie, als ingezet worden op effectieve handhaving bij overtreding van de wetgeving. Betrek het antiracistische middenveld en organisaties van geracialiseerde mensen structureel bij de ontwikkeling, uitvoering, monitoring en evaluatie van elk antiracisme-beleid en beleid dat gevolgen heeft voor de positie van geracialiseerde personen in de samenleving.

> **Macht in multilaterale instellingen herverdelen**

De vraag voor hervormingen in de multilaterale instellingen klinkt steeds luider. De oorlogen in Oekraïne en Gaza werd legden opnieuw pijnlijk het probleem van het vetorecht bij enkelingen binnen de VN-veiligheidsraad bloot. Tal van multilaterale instellingen en fora, gaande van de Wereldbank, de Wereldhandelsorganisatie (WHO) tot de klimaatonderhandelingen en het VN-Vluchtelingenagentschap (UNCHR) worden bekritiseerd omdat de besluitvormingsprocessen het voordeel geven aan de agenda van rijke landen of multinationale bedrijven. Deze grote politieke bijeenkomsten zijn bovendien berucht voor het weren van middenveldactoren voor een betekenisvolle participatie.. De herverdeling van macht in deze instellingen tussen landen, maar ook met het middenveld waaronder organisaties van vrouwen, inheemse gemeenschappen en mensen van kleur is cruciaal. In de realiteit van vandaag met een veranderde geopolitieke realiteit is dit simpelweg geen luxe meer. Of zoals een diplomaat zei over de uitdagingen van de WHO: “it’s reform or die”.

ER IS EN WAS ALTIJD VERZET.

Vrouwen uit Noord-Kivu eisen inspraak in vredesonderhandelingen¹²⁴

In november van 2022 ondernamen verschillende vrouwen van de beweging “Rien sans les femmes” uit Noord-Kivu op eigen initiatief een reis naar Nairobi. Daar vonden de onderhandelingen plaats met de Congolese overheid, Oost-Afrikaanse landen, VN en vertegenwoordigers van gewapende groepen actief in Oost-Congo. Het gebrekkige engagement van de deelnemende partijen voor participatie van vrouwen in deze dialoog vonden ze onaanvaardbaar. Nelly Kyeya van Rien sans les femmes zei daar het volgende over: “We hebben besloten om op eigen kosten te komen. Niet omdat we rijk zijn, maar omdat we ons bewust zijn van het belang van deze bijeenkomst in Nairobi voor ons land en voor de komende jaren. Als voorvechters voor de participatie van vrouwen aan het vredes- en veiligheidsproces, konden we het ons niet veroorloven om toe te kijken op de massale afwezigheid van vrouwen in deze beslissingen, waarvan wij de grootste impact voelen. Ons doel is en blijft te zorgen voor kwantitatieve en kwalitatieve deelname aan alle betrokken processen.”

Met verschillende vreedzame acties wisten de vrouwen zichtbaarheid te creëren voor hun pleidooi. Ze kregen uiteindelijk ter plaatse een accreditatie en hielden de VN verantwoordelijk voor een betere toepassing van de VN-resolutie 1325 ten voordele van de politieke participatie van vrouwen.

---

¹²⁴ Rien Sans les Femmes post, 30 november 2023: [Rien Sans les Femmes | Facebook](#)

3. GEDEKOLONISEERDE INTERNATIONALE SOLIDARITEIT: EEN AANZET

In het vorige deel bespraken we hoe de koloniale logica vandaag doorleeft en schetsten we een bouwplan voor een meer rechtvaardige wereld. Die wereld creëren betekent herstel voor historische en huidige onrechtvaardigheden. Het vraagt om systeemverandering waarin macht en middelen herverdeeld worden.

Hoe pakken we die verbouwing nu aan? Voor 11.11.11 gebeurt dit door in te zetten op internationale solidariteit. Dit betekent verantwoordelijkheid nemen, al is deze gedifferentieerd. Niet alle schouders moeten en kunnen dezelfde lasten dragen. Maar iedereen heeft wél een verantwoordelijkheid.

Deze verantwoordelijkheid wordt niet uitsluitend, maar wel medebepaald door de historische verantwoordelijkheid. Het gaat niet om een persoonlijke schuldvraag, wél over het feit dat we allemaal leven in een wereld vol koloniale erfenissen.

3.1. WIE MOET VERANTWOORDELIJKHEID NEMEN OM HET SYSTEEM TE VERANDEREN?

Kort gezegd, iedereen. Bedrijven, overheden, maar ook maatschappelijke organisaties zoals ngo's en milieuorganisaties, universiteiten en burgers. Van wie een geprivilegieerde positie heeft, wordt verwacht dat die méér verantwoordelijkheid neemt om de ongelijkheid in macht en middelen recht te trekken.

Overheden hebben echter de belangrijkste hefboomen voor verandering in handen. Ze kunnen maatregelen nemen om tot de systeemverandering te komen die we in het vorige hoofdstuk hebben geschetst. Het is aan overheden om te reguleren, stimuleren, herverdelen en samen te werken.

Omdat er een direct verband is tussen de uitdagingen vandaag en de koloniale periode, zoals we dat beschreven hebben in deel 2 van deze paper, hebben hogere-inkomenslanden een grote verantwoordelijkheid voor de creatie van een meer rechtvaardige wereld. Daarbij komt dat zij vandaag ook de meeste mogelijkheden hebben om die verantwoordelijkheid te nemen.

Maar ook burgers en middenveld kunnen een verantwoordelijkheid nemen. Door zich te organiseren en mensen samen te brengen, brengen ze verandering in de praktijk. Bijvoorbeeld via initiatieven die rechten realiseren en garanderen, of door economische alternatieven zoals coöperaties, op te richten. Samen kunnen burgers en middenveld ook de bestaande macht uitdagen, door onrecht aan te klagen, hun stem te laten horen en te mobiliseren. Zo zetten ze druk op overheden, maar ook op bedrijven, om ten gronde én rechtvaardige maatregelen te nemen. Eens overheden maatregelen genomen hebben om dit structureel aan te pakken heeft het middenveld ook de taak te waken over implementatie, monitoring en evaluatie.

3.2. HOE MOET DAT GEBEUREN?

3.2.1. Shift the power: ga voor gelijkwaardige internationale samenwerking

Velen, inclusief de Europese Unie, hebben er de mond van vol: gelijkwaardige partnerschappen. Afstappen dus van het idee dat Europa of het Westen de leiding moet nemen, dat wat wij aanpakken beter geregeld is, dat wij een monopolie hebben op kennis en de te bewandelen weg. Maar al te vaak blijft de praktijk uit. Europa zet bijvoorbeeld de bedrijfswereld aan het stuur en laat de belangen van westerse bedrijven voorgaan op die van bevolkingen elders in de wereld. Multinationals die de regels naar hun hand weten te zetten en grote vermogens die hun faire fiscale bijdrage weten te ontlopen, verstoren de koers naar een rechtvaardige wereld. In het huidige politiek systeem geldt al te vaak het recht van de sterkste, zeker op internationaal niveau. Hoge-inkomenslanden hebben bijvoorbeeld een onevenredige invloed op regels van internationale handel en financiën. Ze bepalen die regels vooral op manieren

die hun eigen economische belangen dienen, vaak ten koste van alle anderen. Zo hebben de G7 en de EU ruim de helft van de stemmen in het IMF en de Wereldbank. Dit terwijl midden- en lage-inkomenslanden een minderheidsaandeel hebben, ook al maken ze samen 85% van de wereldbevolking uit.¹²⁵

Toch is gelijkwaardige internationale samenwerking de enige sleutel voor de toekomst in het streven naar een meer rechtvaardige wereld. De globale uitdagingen waar we voor staan, vragen bovendien om meer samenwerking, niet minder. Het bipolaire schema waarin geldt dat wie niet met ons, tegen ons is, is achterhaald. Het Westen moet openstaan voor het ontstaan van een post-Westerse wereld die ruimte creëert voor verschil, wederzijds eigenbelang en gelijkere (handels)relaties. Een evidente oefening is dit niet, in een wereld waar autoritaire tendensen overal ter wereld lijken te versterken. Toch is het nodig om de huidige wereld, met 'andere' opkomende machtscentra niet enkel als een bedreiging te zien, maar ook als kansen om globale uitdagingen aan te pakken. Dit betekent voor het Westen minder moral high ground als het gaat over anderen de les spellen en meer moral high ground als het gaat over het respect voor internationaal recht en mensenrechten.¹²⁶ Dit betekent verantwoordelijkheid nemen in wat hoge-inkomenslanden zelf kunnen doen: meer bescheidenheid aan de dag leggen en vooral focussen op zaken die hoge-inkomenslanden zelf kunnen doen: het kwijtschelden van schulden, nadenken over herstelbetalingen, responsabilisering van bedrijven voor mensenrechtenschendingen of het democratiseren van de Wereldbank.

Maar ook het mondiale Zuiden blijft niet netjes zitten op de door het Westen toegewezen plek. Integendeel. Vele landen, maar ook organisaties en bevolkingsgroepen in dat mondiale Zuiden, zijn vandaag strijdbaar dan ooit. Ze vragen terecht respect voor hun agendapunten, zoals klimaatverandering of internationale fiscaliteit. Ze hebben niets te verliezen. Een antwoord op hun vragen, die ook onze vragen zijn, kan alleen binnen een multipolaire wereld, waarin gezocht wordt naar (wisselende) allianties en waarin macht verdeeld en gedemocratiseerd wordt. Niet alleen tussen landen, maar ook tussen gemeenschappen, met aandacht voor vrouwen, minderheidsgroepen, inheemse gemeenschappen en andere bevolkingsgroepen die (historisch) gemarginaliseerd of ondervertegenwoordigd zijn.

“De sleutel die de blijvende dominantie van het Westen verklaart is het geheel aan instellingen en praktijken dat door het Westen stapsgewijs, maar met vaste hand, opgezet werd tijdens de periode van zijn dominantie. (...) Die mix van instellingen, regimes, regelgeving en inzichten vormt een zodanig complex web dat het een bovenmenselijke taak wordt om er alternatieven voor te creëren. Nochtans zal dat, naarmate de mondiale herverdeling van macht verdergaat, onvermijdelijk gebeuren.”

Indiase minister van Buitenlandse Zaken Subrahmanyam Jaishankar in 2020¹²⁷

En ja, dat gaat óók over onze sector, de sector van de internationale solidariteit. Een sterkere samenwerking op gelijke voet is niet alleen een zaak van landen, maar ook van het middenveld, waar het debat gevoerd wordt over welke vorm de samenleving en de wereld aannemen. We kunnen de omslag naar een rechtvaardige wereld niet maken met organisaties die baden in witte onschuld en zich bedienen van discriminerende recepten die de bezorgdheden van mensen van kleur over het hoofd zien.

¹²⁵ Hickel Jason, It is time to decolonise the world bank and the imf, <https://www.aljazeera.com/opinions/2020/11/26/it-is-time-to-decolonise-the-world-bank-and-the-imf>

¹²⁶ GORIS GIE, *We laveren naar een wereld met vele machtscentra*, in De Standaard 5 juni 2023, https://www.standaard.be/cnt/dmf20230604_96285442

¹²⁷ GORIS Gie, *Wordt India in 2023 een echte wereldmacht*, in MO* 21 februari 2023, <https://www.mo.be/analyse/wordt-india-wereldmacht-2023>

De ongelijkheid in macht en middelen volledig opheffen is een moeilijk proces, maar organisaties moeten er in elk geval bewust en kritisch mee omgaan. Dergelijke systeemverandering die nodig is om de macht te verschuiven is een doelbewust, gezamenlijk en moeizaam proces, dat verschillende interventies vereist om de cultuur en mentaliteit te hervormen en dit aan beide kanten.

Macht herverdelen kan door de kennis van anderen naar waarde te schatten, door meer lokaal eigenaarschap, door de internationale agenda samen te bepalen en druk uit te oefenen, door samen na te denken over financiële onafhankelijkheid en alternatieve financieringsvormen. Dit alles vraagt vertrouwen. Pas dan kunnen we evenwaardige partners zijn, en samen een effectieve tegenmacht opbouwen tegen de internationaal georganiseerde ongelijkheid.

Zonder deze verbondenheid, maar ook zonder intersectionaliteit¹²⁸, waarbij erkend wordt dat de verschillende vormen van uitbuiting gezichten zijn van dezelfde machtsongelijkheid, is internationale solidariteit gedoemd te mislukken. Het middenveld kan daar een rol spelen door ideeën samen te brengen en te laten botsen, door te kiezen voor een integrale strijd, wars van de hokjes tussen verschillende bewegingen zoals de milieubeweging, de arbeidersbeweging, de vredesbeweging en de antiracisembeweging. Door met elkaar te werken in plaats van naast elkaar of over de hoofden van anderen heen.

Het is daarbij essentieel dat we onze eigen overheden ter verantwoording roepen en aansporen tot een rechtvaardig beleid.

3.2.2. Herverdeel de middelen

Een rechtvaardiger economisch systeem is cruciaal voor de noodzakelijke systeemverandering. Want vandaag stromen er meer financiële middelen van het mondiale Zuiden naar het mondiale Noorden dan omgekeerd. Volgens de economische antropoloog Jason Hickel keert voor elke dollar aan 'officiële ontwikkelingssamenwerking' (ODA) 24 dollar terug.¹²⁹ Die omgekeerde stromen blijven bovendien vaak onzichtbaar, bijvoorbeeld omdat ze frauduleus of onrechtmatig zijn, via landroof, oneerlijke handelsrelaties, belastingontwijking of oneerlijk fiscaal beleid. Zonder deze – historische – scheefftrekking te rechtten komen we niet tot een rechtvaardige wereld, zoals we beschreven in deel 2.

Maar dit volstaat niet. Structurele veranderingen vragen langdurige processen en de tijd dringt. Daarom moet ook gezorgd worden voor aanvullende herverdelende en toekomstgerichte publieke investeringen en compensaties.¹³⁰ Dit is een verantwoordelijkheid van overheden. Om te garanderen dat iedereen toegang heeft tot universele gezondheidszorg en sociale bescherming of om de strijd tegen de klimaatverandering te kunnen voeren.

---

¹²⁸ Zie ook deel "Van superioriteitsdenken naar universele rechtvaardigheid".

¹²⁹ Hertogen Els (2021), Van liefdadig naar rechtvaardig.

¹³⁰ We gaven in een eerder deel aan dat herstel voor ons meer is dan enkel een financiële compensatie.

Wij zien vijf principes waarop een aanvullende financiering gebaseerd moet zijn om rechtvaardig te zijn. Ze vertrekken vanuit het idee van collectieve en gedeelde belangen in een gezamenlijke aanpak van mondiale uitdagingen.

- (1) Het principe van **gedifferentieerde verantwoordelijkheid** waarbij iedereen bijdraagt, maar de sterkste schouders de zwaarste lasten dragen.
- (2) Het principe van **bindende verantwoordelijkheid** waarbij het een plicht is om mondiale uitdagingen te helpen aanpakken.
- (3) Het principe van het **belang van publieke middelen** in de vorm van giften, bij het garanderen van basisrechten, waardoor schulden niet verder aangroeien.
- (4) Het principe van **democratic governance** waarbij het herverdelen van middelen gepaard gaat met het democratiseren van de macht en plaatselijke gemeenschappen in de driver's seat gaan.
- (5) Het **principe van compensatie voor geleden verliezen** waarbij historische verantwoordelijkheid centraal staat, maar de discussie niet beperkt wordt tot het financiële.

Vandaag zijn er al verschillende vormen van internationale publieke financiering die zich beroepen op een of meerdere van deze principes. In wat volgt houden we de belangrijkste kritisch tegen het licht.

Eén ding is duidelijk: er is meer nodig, niet minder. Daarom moeten we ons hoeden voor het al te snel schrappen van bestaande financiering. Wel is er nood aan debat en hervorming van bestaande mechanismes, terwijl er wordt nagedacht over nieuwe.

ODA – de officiële ontwikkelingssamenwerking

De zogenaamde 'ontwikkelingssamenwerking', ontstaan in de nadagen van de Tweede Wereldoorlog, heeft haar wortels in het kolonialisme. Ongelijkheid in macht en middelen, uitbuiting en superioriteitsdenken maken er deel van uit. Het idee was om de ongelijke wereld recht te trekken door geld toe te stoppen. Maar er werd voorbijgegaan aan het waarom van die ongelijke wereld.

De onderliggende intenties blijken bijvoorbeeld uit de inauguratiespeech van de toenmalige Amerikaanse president Harry S. Truman (1949): "More than half the people of the world are living in conditions approaching misery. Their food is inadequate. They are victims of disease. Their economic life is primitive and stagnant. Their poverty is a handicap and a threat both to them and to more prosperous areas. [...]in cooperation with other nations, we should foster capital investment in areas needing development."¹³¹

Truman breidde voort op de beschavingsidee waarmee het kolonialisme werd gelegitimeerd. Een paternalistisch discours en dito beeldtaal van weerloze hulpbehoevendheid zijn de sector van de 'ontwikkelingssamenwerking' blijven voeden, tot op vandaag. Het is een van de meest frappante en tastbare vormen van koloniaal erfgoed in de sector.¹³² Politicologe Nadia Nsayi brengt in herinnering hoe in ons

¹³¹ <https://www.trumanlibrary.gov/library/public-papers/19/inaugural-address>

¹³² VAN ACKER, WILLEMS (2020) Implicaties van dekolonisering voor de Vlaamse sector van Ontwikkelingssamenwerking. Een aanzet tot reflectie en actie In opdracht van ngo-federatie en 11.11.11.

land het huidige federale departement 'Ontwikkelingssamenwerking' zijn wortels heeft in het voormalige ministerie van Koloniën.¹³³

De financieringsstroom die gepaard gaat met deze 'ontwikkelingssamenwerking' is de Official Development Aid (ODA). In 1970 werd het engagement genomen om 0,7% van het BNI van hoge-inkomenslanden af te staan aan lagere-inkomenslanden. De 0,7%-lat ontstond vanuit het idee dat – naar analogie met het Marshallplan voor Europa na de Tweede Wereldoorlog – met een financiële injectie alle landen tot een gelijkere economische 'ontwikkeling' zouden komen. Vandaag halen we wereldwijd amper de helft (0,35% van het BNI) van het meer dan vijftig jaar oude engagement. Oxfam berekende dat lagere-inkomenslanden hierdoor al meer dan 5,3 triljoen dollar misliepen.

De beloftes worden niet nagekomen juist, omdat het om een volkomen vrijwillige bijdrage gaat. Ze gaat van het mondiale Noorden naar het mondiale Zuiden, waarbij de geldschietster tegelijkertijd de poortwachter is die bepaalt of, wanneer en naar waar de middelen gaan. Vaak gestuurd vanuit (eigen)belangen. Het is bovendien een club van diezelfde rijke westerse landen, het ontwikkelingscomité van de OESO (Development Assistance Committee, oftewel DAC), die bepaalt wat ODA is en wat niet. Partnerlanden hebben hier geen zeg over. Ondoorzichtige onderhandelingen zijn troef.

Exemplarisch is bijvoorbeeld dat hoge-inkomenslanden zelf de grootste ontvanger zijn geworden van hun eigen ODA, omdat ze de uitgaven voor de opvang van mensen op de vlucht in rijke landen meetellen.¹³⁴ Dat is nooit de bedoeling van ODA geweest. De schaarse ODA wordt bovendien steeds meer ingeschakeld om private financiering los te weken, ten nadele van publieke investeringen in onderwijs of sociale bescherming. Het is overigens een utopie gebleken dat private financiering de triljoenen zou opleveren die nodig zijn om globale uitdagingen te financieren.¹³⁵

ODA zegt vandaag dus steeds minder over de werkelijke internationale solidariteit van hogere-inkomenslanden. Het vertrekt te weinig of zelfs niet vanuit onze vijf principes voor rechtvaardige financiering.

Tabula rasa dan maar? Toch niet.

Zeker op de kortere termijn blijft ODA volgens 11.11.11 een belangrijk instrument van aanvullende financiering met publieke middelen in de strijd tegen globale armoede en ongelijkheden. Er is zelfs meer nodig, niet minder. Zeker zolang er geen globale rechtvaardige en geloofwaardige herverdelingsmechanismen bestaan. Want ODA heeft, ondanks alle tekortkomingen, al bewezen bij te dragen aan collectieve verantwoordelijkheid voor globale uitdagingen, zoals de strijd tegen polio of een betere toegang tot basisonderwijs. Als we het goed aanpakken, kan ODA een waardevolle investering met publieke middelen zijn in de strijd tegen armoede en ongelijkheid die verstrekende en langdurige effecten kan hebben en rechten kan helpen garanderen. Dit instrument schrappen zou miljoenen mensen afsnijden van hun basisrechten.

ODA afschaffen verandert bovendien niets aan de koloniale erfenis van ongelijke machtsrelaties. Wie na een tabula rasa iets volledig nieuws wil opbouwen, blijft dan geconfronteerd met die context en botst

¹³³ Nadia Nsai, *Dochter van de dekolonisatie* (EPO, 2020).

¹³⁴ Caur C., *The elephant in the room: in door refugee costs*, <https://oecd-development-matters.org/2023/05/11/the-elephant-in-the-room-in-donor-refugee-costs/>

¹³⁵ Counter Balance, *Flaws of the billions to trillions approach*, <https://counter-balance.org/news/flaws-of-the-billions-to-trillions-approach>

mogelijk op dezelfde valkuilen en uitdagingen. Want de tekortkomingen van ODA zijn wellicht meer een symptoom van een onrechtvaardig systeem dan de oorzaak ervan.

Dit betekent niet dat ODA van ons carte blanche krijgt. Het verdedigen van ODA betekent voor 11.11.11 ook dat ODA kritisch tegen het licht moet worden gehouden. Het volledig opheffen van ongelijkheid van middelen en macht via ODA is wellicht onmogelijk. Een meer systemische aanpak dringt zich op via een rechtvaardig internationaal fiscaal beleid (zie deel 2). Maar ODA moet wél dringend vooruitgang boeken op het vlak van de vijf principes.

Dit betekent voor ons land dat België zijn 0,7%-engagement moet nakomen door een juridisch bindend groeipad tegen 2030 uit te werken om met publieke financiering de strijd tegen wereldwijde armoede en ongelijkheid aan te gaan. Dat wat basisrechten elders in de wereld niet helpt te garanderen, zoals de opvang van mensen op de vlucht in eigen land, niet wordt meegeteld als ODA. Dat ons land dit debat aangaat over hoe over ODA op een meer transparante en democratische manier beslissingen kunnen worden genomen, mét inspraak van de partnerlanden en hun bevolking. Dat lokale overheden en bevolkingsgroepen het eigenaarschap krijgen over de te bewandelen weg. Dat landen uit het mondiale Zuiden hun plek krijgen rond de tafel waar voor miljarden beslissingen worden genomen die voor hen een grote impact hebben zoals de Wereldbank of het IMF. Dat vermeden wordt dat publieke middelen voor publieke dienstverlening wegvloeien naar bedrijven en aandeelhouders in het globale noorden. En dat ook andere bijdragen dan louter financiële engagementen, naar waarde worden geschat, zoals de inzet van lokale kennis en expertise.

ODA biedt ook geen antwoord op de historische verantwoordelijkheid die economisch rijkere landen dragen. Daarvoor zijn discussies over compensatie en herstel nodig (zie verder).

Het is duidelijk dat, naast overheden, ook internationale organisaties en ngo's niet ontsnappen aan dit debat. Het betekent ook kritisch durven te kijken naar wat wij hebben bereikt. Als we ODA als instrument voor internationale solidariteit willen inzetten in de strijd voor meer rechtvaardigheid, wat doen we dan wel nog, en wat niet?

Voor 11.11.11 staan de kracht van onderuit en een krachtig middenveld dat een tegenstem laat horen, centraal. We gaan met onze partners in dialoog over gelijkwaardig partnerschap. We erkennen dat onze antwoorden al te vaak eurocentrisch zijn, en kiezen om lokale kennis, expertise en eigenaarschap evenwaardig in te zetten.

Klimaatfinanciering

Een ander instrument voor herverdeling in het licht van de ongelijke ecologische uitdagingen is de internationale klimaatfinanciering. In de VN werd afgesproken dat rijke landen met een grote historische CO₂-uitstoot middelen moeten vrijmaken voor de klimaatuitdagingen van lagere-inkomenslanden, zowel voor mitigatie (maatregelen die de opwarming beperken, zoals hernieuwbare energie) als voor adaptatie (maatregelen om de gevolgen van de opwarming op te vangen, zoals wateropslag verbeteren tegen droogte).

In 2008 beloofden de rijke landen tegen 2020 100 miljard dollar aan 'nieuwe en additionele' middelen via publiek en privaat geld. Dat wil zeggen: extra middelen voor klimaatdoelstellingen, boven op het

beloofde ODA-budget. Net als bij ODA vertrekt internationale klimaatfinanciering vanuit het idee dat sterke schouders zwaardere lasten moeten dragen. Maar dit is een engagement, geen verplichting. En dat blijkt uit de cijfers. Niet alleen is er meer geld nodig dan in 2009 was afgesproken, de beloofde som ligt er ook niet. Landen maken bovendien gebruik van boekhoudkundige trucs om het bedrag op te drijven (zoals het meetellen van exportkredieten). Dat deze doelstelling niet gehaald wordt, veroorzaakt sinds jaar en dag frustratie en vertraging op het internationale toneel. Het maakt het voor klimaatkwetsbare landen bijzonder moeilijk om de klimaatomslag in te zetten.

De klimaatfinanciering moet niet alleen hoog genoeg zijn, ze moet ook juist besteed worden zodat ze tegemoetkomt aan de behoeften van lagere-inkomenslanden. Momenteel vloeit het grootste deel van de financiering wereldwijd naar mitigatieprojecten. Het tekort aan financiering voor adaptatie is problematisch, aangezien voor klimaatkwetsbare landen aanpassing aan de gevolgen van de klimaatverandering een groot knelpunt is. Volgens de OESO ging in 2021 amper 27% van de voorziene financiering (privaat en publiek) naar adaptatie.¹³⁶ Dat onevenwicht zit vooral in de private financieringsstromen. In 2021 steeg de klimaatfinanciering, maar het aandeel van de door overheidsinterventies gemobiliseerde private financiering bleef vrij stabiel. De gemobiliseerde private klimaatfinanciering bedroeg in 2021 USD 14,4 miljard, of 16% van het totaal. De meeste gemobiliseerde private financiering ging naar energieprojecten, vooral in Azië en in middeninkomenslanden. Dit is geen verrassing: mitigatie-inspanningen renderen financieel meer, terwijl investeringen in klimaatadaptatie, zoals waterbeheer, dat niet doen. Om dezelfde reden gaat een groot deel van de klimaatfinanciering naar zogeheten middeninkomenslanden en niet naar lage-inkomenslanden, omdat in die eerste meer winst te rapen zou zijn.

Nog een probleem: het overgrote deel van de klimaatfinanciering neemt de vorm van leningen aan. Volgens de OESO werd in 2021 68% van de publieke klimaatfinanciering verstrekt als lening. In 2019-20 was 90% van alle klimaatfinanciering door multilaterale ontwikkelingsbanken, zoals de Wereldbank, in de vorm van leningen. Deze aanpak creëert ongelijkheid tussen landen, omdat leningen de schuldenlast verhogen en de terugbetaling ervan de budgettaire ruimte voor nieuwe investeringen in publieke dienstverlening beperkt. Dit ondermijnt het vermogen om te investeren in veerkracht en hernieuwbare energie. Een vicieuze cirkel is ingezet, die landen nog afhankelijker maakt van internationale klimaatfinanciering.

De huidige architectuur van de klimaatfinanciering is bovendien bijzonder complex en kampt met problemen inzake toegang. Zo is het voor de laagste-inkomenslanden vaak moeilijker om gebruik te maken van de middelen uit de multilaterale klimaatfondsen. Slechts 5,37% van de klimaatfinanciering aan het Green Climate Fund gaat naar de tien meest klimaatgevoelige landen, waaronder Niger en Tsjaad. In totaal gaat slechts 13,1% van het geld van de klimaatfondsen naar lage-inkomenslanden.¹³⁷

Problematisch is ook dat private actoren in de rijke industrielanden zelf klimaatfinanciering op zak steken. Dit verhoogt het aandeel van mitigatie in de projecten nog verder, en verschuift de focus naar de eigen economische belangen. Dat is niet de doelstelling van klimaatfinanciering en kan negatieve sociaaleconomische gevolgen hebben voor de lokale markt.¹³⁸ De schaarse publieke middelen moeten in klimaatkwetsbare landen zelf ingezet worden. Het ondergraaft ook het principe van eigenaarschap. Zo

---

¹³⁶ Zie OESO cijfers (2023): <https://www.oecd.org/climate-change/finance-usd-100-billion-goal/>

¹³⁷ <https://www.cgdev.org/sites/default/files/concessional-climate-finance-mdb-architecture-working.pdf>

¹³⁸ <https://www.developmentresearch.eu/?p=1535>

dreigt een situatie waar kennis en technologie in 'donorlanden' wordt gecreëerd, zonder lokale waarde creatie en met afhankelijkheid van buitenlands kapitaal. Publieke en private actoren bepalen voor een groot deel gewoon zelf waar zij investeren en onder welke voorwaarden.

Klimaatfinanciering blijft een sleutelement: zowel voor het financieren van klimaatmaatregelen als erkenning van gedifferentieerde verantwoordelijkheden in het kader van de globale klimaataanpak. Zonder deze financiering kunnen lagere-inkomenslanden een groot deel van de klimaatplannen plannen niet uitvoeren. Net als bij ODA zijn ook voor internationale klimaatfinanciering de oplossingen niet eenduidig. Wel helder is dat de ongelijke machtsverhoudingen in de bredere architectuur van de klimaatfinanciering moeten worden aangepakt, opdat ze haar doel niet voorbijschiet.

Loss & damage financiering

Een ander debat dat gevoerd wordt binnen de klimaatonderhandelingen is dat over compensatie, de zogenaamde loss & damage. Meer dan 30 jaar lang weigerden rijke landen om extra middelen te voorzien voor landen geteisterd door klimaatrampen, zoals de catastrofale overstromingen in Pakistan in 2022 die een derde van het land onder water zetten. Onder druk van middenveldorganisaties en lagere-inkomenslanden besloot de klimaatconferentie in Sharm-El-Sheikh in 2022 (COP27) tot de oprichting van een verlies- en schadefonds om die landen financieel te ondersteunen bij verlies en schade als gevolg van de klimaatverandering.

Het is belangrijk op te merken dat deze beslissing aansprakelijkheid of compensatie voor schade uit het verleden uitsluit en alleen verwijst naar betalingen voor huidige onvermijdelijke klimaateffecten. Er is nog geen overeenstemming over wat telt als "verlies en schade" bij klimaatrampen - wat alles kan omvatten van beschadigde infrastructuur tot de vernietiging van culturele bezittingen zoals monumenten.

Het grootste probleem: het fonds werkt met vrijwillige bijdragen en vele landen weigeren vooralsnog om substantiële sommen neer te leggen. Dit leidt tot druk op andere budgetten. Het aantal verzoeken voor humanitaire ondersteuning na extreme weersomstandigheden is de afgelopen 20 jaar verachtvoudigd.¹³⁹ Dit voert de druk op een reeds overbelast humanitair systeem flink op. Oproepen voor andere crises zoals Somalië leren ons dat die financiering meestal rampzalig achterblijft.

Bovendien werd het verlies- en schadefonds (tijdelijk) bij de Wereldbank ondergebracht. Dit is niet neutraal, gezien de rijke landen daar de touwtjes in handen hebben. In 2024 staat het fonds nog in haar kinderschoenen. De eerste centen moeten nog vloeien. Net als de ervaring met internationale klimaatfinanciering zien we alvast dat rijke industrielanden zich het liefst zo ver mogelijk houden van hun historische verantwoordelijkheid voor de klimaatverandering – hun zogeheten klimaatschuld.

Herstelbetalingen

---

¹³⁹ Oxfam (2022), 'Footnote the Bill: Fair Finance for loss and damage'. [Footnote the Bill: Fair finance for loss and damage in an era of escalating climate impacts \(openrepository.com\)](https://openrepository.com)

Er is ook een maatschappelijk en politiek debat over herstelbetalingen. Het gaat gepaard met ethische, juridische en politieke uitdagingen. Dit blijkt uit de zogenaamde herstelbetalingen van Duitsland aan Namibië, zonder dat ‘slachtoffers’ betrokken werden.¹⁴⁰ Maar ook uit de discussie in ons land naar aanleiding van de Congocommissie in de Kamer.¹⁴¹ Er zijn dan ook heel wat spanningsvelden.¹⁴² Is dit wat “slachtoffers” wensen? Kom je dan niet weer in een ‘donor-ontvanger’-relatie vast te zitten? Hoe bereken je ze? Kan een (fenomenaal) bedrag dit leed herstellen? Wie moet betalen? De belastingbetaler? Rijke families en Belgische bedrijven? En wie krijgt dit geld? Ondemocratische regimes?

Toch is 11.11.11 voorstander om vanuit gedifferentieerde verantwoordelijkheid ook het debat rond financieel herstel te voeren in een inclusieve dialoog met alle betrokkenen. Het kan een instrument zijn om te streven naar rechtvaardigheid, verzoening en het opbouwen van een inclusievere samenleving. Het is echter niet aan ons om te bepalen hoe herstel moet ingevuld worden. Herstel kan verschillende doelen hebben en verschillende invullingen krijgen. Daartoe behoort het herstellen van materiële verliezen, maar ook het bieden van erkenning en excuses voor onrechtvaardigheden, het bevorderen van verzoening en het opbouwen van een rechtvaardigere samenleving, waarheidsvinding ondersteunen via verder onderzoek, het principe dat dergelijk onrecht niet herhaald wordt, de restitutie van erfgoed, kunst en menselijke resten, het erkennen dat kolonialisme een wreedaardig systeem was van uitbuiting, discriminatie, paternalisme en racisme en dat dit systeem tot op vandaag doorwerkt, etc. Ook de VN benadrukt het ondersteunen van verschillende componenten van herstel¹⁴³ en ook deze kunnen een mogelijke inzet zijn van dialoog. Alle opties moeten een vorm van discussie en dialoog met de betrokkenen kunnen zijn, want dit bredere debat over herstel wordt vandaag te weinig gevoerd.

Eén ding staat wel vast: de huidige ODA is an sich geen herstel, omdat het daar niet voor ontworpen is. ODA is een actuele vorm van herverdeling om basisrechten te garanderen. Althans, dat zou het moeten zijn. We zien echter dat ODA vandaag al te vaak ingezet wordt als een instrument van het bredere buitenlandbeleid van hogere-inkomenslanden dat zelfs de vormen kan aannemen van kortzichtig eigenbelang. Asymmetrische machtsrelaties worden nog te vaak bestendigd. Het beslissingsrecht rond ODA ligt nog te vaak bij de oude koloniserende landen. Dit kunnen we moeilijk herstel noemen. Daarenboven is de zogenaamde ‘ontwikkelingssamenwerking’ zelf een kind van de nadagen van het kolonialisme. Het Ministerie van Koloniën werd later omgevormd tot het ministerie van Ontwikkelingssamenwerking.¹⁴⁴ Hier was van een filosofie van herstel en verzoening geen sprake.

We zien dit ook in de discussies tussen Duitsland en Namibië over verzoening en herstel. Onder koloniaal bewind heeft Duitsland eind negentiende en begin 20ste eeuw twee gemeenschappen, de Herero en de Nama, quasi volledig uitgeroeid. Duitsland heeft ondertussen erkend dat het om een genocide

¹⁴⁰ Connolly, *Un representatives criticise Germany over reparations for colonial crimes in Namibië*, in: *The Guardian* 28 april 2023 <https://www.theguardian.com/global-development/2023/apr/28/un-representatives-criticise-germany-over-reparations-for-colonial-crimes-in-namibia>

¹⁴¹ Levevre ea, *Geen excuses of herstelbetalingen voor Congo*, in VRT News 28 december 2022, <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2022/12/28/geen-excuses-voor-congo-aanbevelingen-congocommissie-als-resolu/>

¹⁴² Spanningsvelden aangehaald door onder meer Nadia Nsavi (Dochter van de kolonisatie) en Achille Mbemba (https://www.lemonde.fr/idees/article/2021/06/13/achille-mbemba-les-relations-entre-l-africain-et-la-france-arrivent-a-la-fin-d-un-cycle_6083969_3232.html)

¹⁴³ <https://www.ohchr.org/en/transitional-justice/reparations> De VN erkent volgende componenten: (restitutie, rehabilitatie, financiële compensatie, symbolisch herstel, garanties van niet herhaling.

¹⁴⁴ BIBO TANSIA Tracy, *Waarom ontwikkelingssamenwerking geen herstel is*, in MO* 18 Februari 2022 <https://www.mo.be/de-ontwikkelaars/waarom-ontwikkelingssamenwerking-geen-herstel-is>

gaat. Generaties later voelen plaatselijke bevolkingsgroepen nog steeds de nadelige gevolgen van deze periode, onder meer in landkwesties, waarbij afstammelingen van de kolonisator nog steeds over land beschikken die eigenlijk aan de plaatselijke bevolkingsgroepen toekomt. In de discussie over verzoening en herstel zijn plaatselijke bevolkingsgroepen en middenveld echter niet naar behoren gehoord. Dit is nochtans een vereiste om te kunnen spreken van een waardig herstel. Dit werd ook aangeklaagd door een aantal VN-rapporteurs.¹⁴⁵ Duitsland voorziet in compensatie in de vorm van "ontwikkelingssamenwerking". Voor velen betekent dit geen vorm van herstel gezien het wederom de zogenaamde geldschiet is die de contouren van compensatie bepaalt. Op die manier kan je moeilijk spreken van gerechtigheid of gelijkwaardig partnerschap. Ondanks excuses, hoe belangrijk ook, worden machtsrelaties in stand gehouden. Dergelijke vormen van compensatie riskeren een economisch en politiek systeem dat gebaseerd is op koloniale hiërarchieën van onderwerping te versterken en te bestendigen, luidt de kritiek van onder meer de leiders van plaatselijke gemeenschappen. Bovendien hebben plaatselijke bevolkingsgroepen ook weinig vertrouwen in de huidige machthebbers in Namibië, onder meer door corruptie. Plaatselijke leiders geven daarnaast ook aan dat herstel om veel meer gaat dan enkel het financiële aspect. Het gaat om erkenning en erkenning kan alleen maar door met ons aan tafel te zitten, klinkt het. Deze case legt bloot welke uitdagingen er zijn bij het rechtzetten van historisch onrecht op een manier die aanvaardbaar is voor en inclusief met de mensen en nabestaanden van zij die onrecht zijn aangedaan.¹⁴⁶

Gezien ODA niet ontworpen is vanuit een filosofie van herstel, sluiten we ons aan bij het idee dat het hier niet mee kan gelijkgesteld worden. Zoals we eerder hebben beschreven is ODA voor ons wel een concrete vertaling van de huidige verantwoordelijkheden en daarom ook belangrijk, zeker zolang er nog geen globale rechtvaardige en geloofwaardige herverdelingsmechanismen bestaan. Historische verantwoordelijkheid is voor 11.11.11 dan weer wél een extra argument om de engagementen als die van ODA na te komen.

3.2.3. Naar een globaal beheer van globale uitdagingen en de rechtvaardige financiering ervan

Middelen en macht herverdelen is noodzakelijk om tot een rechtvaardige wereld te komen. We zijn er als 11.11.11 van overtuigd dat op de langere termijn nood is aan solidariteitsmechanismen waarbij deze twee uitgangspunten samenkomen. Waarbij middelen en macht herverdeeld worden vanuit een gedifferentieerde verantwoordelijkheid voor globale uitdagingen.

Het idee is dat iedereen verplicht bijdraagt naar eigen vermogen en trekt volgens de noden. Belangrijk is dat dit niet enkel gebeurt wanneer de nood hoog is, maar op een permanente basis. Het proces is inclusief en de beslissingen worden genomen door alle landen. Op deze manier worden de huidige machtsmechanismen doorbroken. Zowel economisch rijke als arme landen gebruiken dan hun deel van de fondsen om internationaal overeengekomen programma's in het algemeen belang te ondersteunen.

Het gaat niet meer om 'donoren' en 'ontvangers'.

¹⁴⁵ <https://spcommreports.ohchr.org/TMResultsBase/DownloadPublicCommunicationFile?gld=27875>

¹⁴⁶ <https://www.aljazeera.com/features/2023/12/23/how-to-pay-for-genocide-the-cost-of-germanys-colonial-crimes-in-namibia>

Het nadenken over een dergelijke global public investment grijpen we niet uit de lucht, die oefening is volop bezig op internationaal niveau.¹⁴⁷ Zo heeft een land als Zambia in 2019 proportioneel per capita meer geïnvesteerd in het Global Fund against Aids and Malaria dan België, vanuit het besef dat het hier zelf bij te winnen heeft.

Het gaat om een systeem waarin iedereen het eens is om aspecten te financieren die een rechtvaardige wereld nodig heeft. Gezondheidszorg, onderwijs of vrede: allemaal gemeenschappelijk goed waar iedereen recht op heeft en waar alle landen de plicht hebben om daarin te voorzien. Het betekent dat economische rijkere landen veel van hun macht over (financierings)beslissingen opgeven, maar in ruil daarvoor krijgen ze een beter gefinancierd systeem waarin ook anderen bijdragen en ze veel directer dan voorheen voordeel kunnen halen uit multilaterale inspanningen. Van landen met een middeninkomen wordt verwacht dat ze hun bijdragen sterk zullen verhogen. Maar zij zullen ook veel meer voordeel halen uit een systeem dat hen niet langer uitsluit. Van de armste landen, waar vandaag een groot deel van de huidige ODA naartoe gaat, zou een zeer kleine bijdrage worden gevraagd. Voor hen zou het voordeel een systeem zijn dat hen niet alleen van middelen voorziet, maar ook van zeggenschap. Ze zouden niet langer de kneusjes zijn voor wie internationale uitgaven "bedoeld" zijn, maar ze zouden, net als alle andere landen, bijdragen, begunstigden en beslissers zijn.¹⁴⁸

Dit is een politieke beslissing. Is ze haalbaar? De COVID-19 crisis heeft ons er net als de bankencrisis tien jaar eerder aan herinnerd dat wanneer regeringen grote sommen geld willen vinden, ze dat meestal ook kunnen. Zo zien we dat er vandaag nagedacht wordt over een wereldwijd fonds voor sociale bescherming. Ook Europa heeft via haar regionale ontwikkelingsfondsen laten zien dat samenwerking grensoverschrijdend kan werken. Met meer internationale onderlinge afhankelijkheid door de economische, ecologische en politieke realiteit, met meer systemen, diensten en infrastructuur die hiervoor internationaal nodig zijn, komt er alleen maar meer druk voor een dergelijke internationale samenwerking.

---

¹⁴⁷ <https://globalpublicinvestment.org/>

¹⁴⁸ Global Solidarity Report <https://globalnation.world/wp-content/uploads/2023/09/Global-Solidarity-Report-2023.pdf>

4. SAMENVATTEND: DEKOLONISEREN, EEN OPROEP TOT HERSTEL EN SYSTEEMVERANDERING

De sporen van de kolonisatie werpen nog steeds hun schaduw over onze wereld. De gevolgen van uitbuiting en onderdrukking zijn nog altijd voelbaar, onder meer economisch, ecologisch, op het vlak van migratie en inzake mensenrechten. Kolonisatie was wereldwijd, en het proces van dekolonisering moet dat ook zijn. Voor 11.11.11 betekent dekoloniseren daarom:

- **Erkennen en Veroordelen:** Laten we beginnen met het erkennen en veroordelen van de historische uitbuiting van mens en natuur, geworteld in de machtsstructuren van de Europese kolonisatie.
- **Ontmantelen en Herstellen van Ongelijkheden:** We moeten de hedendaagse structuren van ongelijkheid aanpakken, die mede een erfenis zijn van het koloniale verleden (neokolonialisme). Dekoloniseren is niet passief; het vereist actief herstel.
- **Internationale Rechtvaardigheid en Solidariteit:** Herstel gaat verder dan het repareren van een systeem; het vraagt om systeemverandering. Dat betekent economische en ecologische rechtvaardigheid, universele toepassing van mensenrechten en een rechtvaardig migratiebeleid. Het vergt wereldwijde samenwerking en solidariteit, met oog voor de historische verantwoordelijkheden. Het is nodig om middelen en macht te herverdelen en bewust om te gaan met hoe kolonisatie onze kennis heeft beïnvloed.
- **Belang van Verzet en Verbeelding via Alternatieven:** We moeten erkennen dat verzet tegen kolonialisme altijd heeft bestaan. Er is ook vandaag actief verzet tegen neokolonialisme, met verschillende denkrichtingen die bestaande Westerse denkkaders uitdagen en inspireren in het werken aan systeemverandering.

Erkennen en Veroordelen

De erkenning en veroordeling van het koloniale verleden zijn cruciaal. Tijdens de Europese kolonisatie werden mensen economisch, politiek en cultureel uitgebuit en onderdrukt, zelfs letterlijk tot slaaf gemaakt. Die uitbuiting gold ook voor de natuur, met maximale winst als doel, bijvoorbeeld via monoculturen zoals plantages. Dit voortdurende streven naar groei en winstmaximalisatie, het kapitalisme, werd mogelijk gemaakt door kolonialisme en verspreidde zich vanuit Europa als het dominante model over de hele wereld. Het Europese superioriteitsgevoel rechtvaardigde deze daden, waarbij lokale kennis en tradities werden uitgewist. De beschavings- en bekeringsmissie verhulde zich in een vlag van liefdadigheid, waarbij ook ontwikkelingssamenwerking vaak ongelijkheid tussen het 'ontwikkelde Noorden' en het 'onderontwikkelde Zuiden' mee reproduceerde.

Ontmantelen en Herstellen van Ongelijkheden

Het huidige economisch systeem, waarvan de blauwdruk eeuwen geleden is getekend, soupeer nog altijd te veel natuurlijke rijkdommen op dan goed is voor onze planeet, vernietigt het klimaat en teert op goedkope arbeid en land. Mens en natuur, overal ter wereld, zijn de dupe. De ongelijke verdeling van middelen en macht blijft bestaan, bijvoorbeeld in handelsrelaties en in het internationaal belastingsstelsel. Net als in de koloniale periode is het mondiale Zuiden een plek waar de geïndustrialiseerde wereld

goedkope grondstoffen haalt, zijn geproduceerde goederen dumpst en verouderde technologieën en goedkope assemblageproductie uitbesteedt onder het mom van ontwikkeling en samenwerking. Het mondiale Zuiden ontvangt aanzienlijk minder geld in de vorm van publieke en private financiering dan wat er terugvloeit naar het Noorden via schuldaflossing, belastingontduiking en illegale kapitaalstromen. Vandaag betalen veel lagere inkomenslanden meer af aan schulden dan dat ze kunnen investeren in klimaatadaptatie of gezondheidszorg.

Het **klimaatonrecht** van vandaag toont voortdurende koloniale patronen. Eeuwenlang ontbossing, vervuiling en uitstoot van fossiele brandstoffen resulteert onder meer in verlies van biodiversiteit, waterschaarste en de klimaatcrisis. De opbrengsten van de industrialisatie gingen en gaan vooral naar welvarende landen en bedrijven, terwijl kwetsbare gemeenschappen, zowel in het mondiale Zuiden als het Noorden, de zwaarste lasten dragen. Vaak beschikken deze gemeenschappen over beperkte macht en middelen om zich te beschermen tegen klimaatverandering, een situatie die ook grotendeels voortkomt uit de kolonisatie. Vandaag blijft systematische uitbuiting bestaan onder het mom van klimaatmaatregelen, zoals landroof voor de productie van agrobrandstoffen. De energie-intensieve productie- en consumptiepatronen blijven echter gehandhaafd, waardoor ongelijke structuren in stand worden gehouden.

De schaduw van het koloniale verleden is ook duidelijk zichtbaar in de **wereldwijde mobiliteit** van mensen. Niet alleen zijn veel grenzen in bijvoorbeeld Afrika het resultaat van koloniale overheersing, maar ook migratiepatronen worden sterk beïnvloed door historische koloniale machtsdynamieken en de hedendaagse economische en ecologische ongelijkheid. Ook vandaag blijft het recht op vrij verkeer onevenredig verdeeld tussen mensen uit welvarende en kwetsbare landen. Voor de laatste groep betekent dit vaak de confrontatie met dodelijke grenzen en mensenrechtenschendingen.

Ook **het internationale mensenrechtenkader en de invulling hiervan is verbonden met het koloniale verleden**. Sommigen minimaliseren mensenrechten – en specifiek bijvoorbeeld ook vrouwenrechten en gendergelijkheid – als een puur westerse conceptie, terwijl anderen ze juist gebruiken als bewijs van vermeende westerse superioriteit. Deze geluiden verwaarlozen echter de mondiale wortels van mensenrechten zoals we ze vandaag kennen en hun universele erkenning. Desondanks blijft de koloniale erfenis invloed uitoefenen op hoe mensenrechten worden toegepast, vaak resulterend in dubbele standaarden. Het rijke Noorden spelt de rest van de wereld graag de les wanneer het gaat over mensenrechten. Maar het is hierin niet consequent. Zo kijkt Europa de andere kant op wanneer bondgenoten (zoals Israël) op grote schaal mensenrechten schenden en maakt het zich in haar migratiebeleid medeplichtig aan mensenrechtenschendingen zoals illegale pushbacks of dubieuze deals met derde landen. Bovenstaande vormen van hedendaagse ongelijkheid met overduidelijk wortels in het verleden, noemen we neokolonialisme. Er is bovendien een nauwe wisselwerking tussen de verschillende vormen ervan. Ze hebben allemaal te maken met wie de **macht** heeft, tussen en binnen landen, en met welke **kennis** en denkpatronen erkend worden. Om een meer rechtvaardige wereld te realiseren moeten we deze historische en hedendaagse onrechtvaardigheden aanpakken, om plaats te maken voor een inclusieve toekomst. Deze onrechtvaardigheden vragen om **herstel**.

Internationale Rechtvaardigheid en Solidariteit

Herstel betekent de nood aan **systeemverandering** om een meer rechtvaardige wereld te garanderen vanuit een historisch besef. Om oneerlijke verdeling van rijkdom te stoppen, moeten we het hele economische systeem veranderen, dat afhankelijk is van voortdurende groei en alleen economische parameters als vooruitgang ziet. Het betekent nadenken over productie, consumptie en bijvoorbeeld via circulaire economieën het grondstoffenverbruik van rijke landen terugschroeven. Het betekent een actieve aanpak van racisme en nadenken over een opener migratiebeleid met meer rechtvaardigheid, meer gelijkheid, meer economische kansen, minder mensensmokkel en minder doden langs gevaarlijke routes. Deze globale aanpak moet garanties bevatten voor universele mensenrechten én natuur. Hierbij zijn veranderingen nodig in de machtsverdeling die dit systeem ondersteunen. Dit betekent ook het herwaarderen van lokale kennis en een voortdurend inclusief debat.

Hoe gaan we dit aanpakken? Voor 11.11.11 is **internationale solidariteit** de sleutel tot deze transformatie. Het betekent van verantwoordelijkheid nemen om middelen en macht te herverdelen. Maar deze is **gedifferentieerd**. Niet alle schouders kunnen en moeten hetzelfde gewicht dragen, maar eenieder heeft wel degelijk een verantwoordelijkheid. Het gaat om bedrijven, overheden, alsook maatschappelijke organisaties zoals ngo's, milieuorganisaties, universiteiten en burgers. Voor 11.11.11 liggen de meest krachtige instrumenten voor verandering in handen van democratische overheden, want het is aan hen om te reguleren, te stimuleren, te herverdelen en samen te werken. Zij kunnen maatregelen nemen om de voorgestelde systeemverandering te realiseren. Vanwege het directe verband tussen hedendaagse problemen en het koloniale verleden, dragen hogere inkomenslanden een aanzienlijke verantwoordelijkheid om een rechtvaardigere wereld te creëren. Bovendien hebben zij momenteel de meeste capaciteit om deze verantwoordelijkheid op te nemen. We willen dat ze macht verdelen, bijvoorbeeld in internationale organisaties. Naast **rechtvaardige fiscaliteit** moeten ze zorgen voor extra **aanvullende middelen** met publiek geld om wereldwijde problemen aan te pakken. Denk hierbij aan zaken zoals ODA (Official Development Aid) en internationale klimaatfinanciering.

Belang van Verzet en Alternatieven

Het **erkennen van voortdurend verzet** tegen kolonialisme is cruciaal: van oorspronkelijke bewoners in 'ontdekte' gebieden tot 20ste-eeuwse onafhankelijkheidsstrijders, van tot slaaf gemaakte mensen tot uitgebuite arbeiders. Er is vandaag de dag nog steeds verzet tegen neokolonialisme, met verschillende denkrichtingen die kritische analyses bieden van het traditionele 'ontwikkelingsdenken'. Voorbeelden zijn het meervoudig concept 'buen vivir', verankerd in de grondwetten van Ecuador en Bolivia. Het concept 'rechten van de natuur' in de Ecuadoraanse grondwet daagt ons uit de natuur niet als bezit te beschouwen, maar haar eigen rechten te erkennen. 'Ubuntu' uit Zuid-Afrika staat voor menselijkheid en benadrukt onze verbondenheid niet alleen als mensen, maar ook deel uitmakend van een groter geheel. 11.11.11 omarmt deze paradigma's omdat ze ons perspectief verrijken.

En wat met ontwikkelingssamenwerking?

De koloniale erfenis blijft verweven in de 'ontwikkelingssamenwerking'. Het was oorspronkelijk bedoeld om landen richting het westerse model te leiden. Het draagt vandaag nog steeds de last van ongelijkheid, uitbuiting en superioriteitsdenken. De belangrijkste vorm van financiering hiervoor is ODA (Official Development Aid), maar beloftes worden zelden nagekomen en er vloeit veel meer geld terug uit

economisch armere landen dan ze ontvangen. Dit vraagt om herstel, met een rechtvaardig internationaal economisch systeem en transparantere, democratische besluitvorming.

Desondanks blijft ODA volgens 11.11.11 op korte termijn belangrijk in de strijd tegen armoede en ongelijkheid. Zeker zolang er nog geen wereldwijde, rechtvaardige herverdelingsmechanismen bestaan. ODA heeft bewezen bij te dragen aan collectieve verantwoordelijkheid voor mondiale uitdagingen, zoals de bestrijding van polio en het bevorderen van toegang tot basisonderwijs. Het afschaffen van ODA verandert niets aan de diepgewortelde koloniale erfenis en de tekortkomingen ervan lijken eerder symptomen van een onrechtvaardig systeem dan de oorzaak. Kritische toetsing van ODA aan principes voor rechtvaardige financiering is echter noodzakelijk, zoals gedifferentieerde en bindende verantwoordelijkheid, het belang van publieke middelen en democratisch bestuur. ODA biedt geen afdoend antwoord op de historische verantwoordelijkheid van economisch rijkere landen, wat discussies over compensatie en herstel rechtvaardigt. Internationale solidariteit en samenwerking moet actief neokoloniale structuren bestrijden, ook al is dit een uitdaging. Maar dit mag ons niet ontmoedigen om samen te werken. Vooral nu, in de wereld van vandaag en in ons streven naar herstel, hebben we meer en betere internationale samenwerking nodig, niet minder.

Bronnen

11.11.11 en NGO-federatie (2021), Woordenlijst met termen over dekoloniseren, <https://11.be/sites/default/files/2021-06/210628-Lexicon-Inspiratiegids.pdf>

11.11.11. en NGO-federatie (2021), Dekoloniseren nu!, <https://11.be/sites/default/files/2021-11/20210915-NL-inspiratiegids-dekoloniseren-nu.pdf>

11.11.11.; Historische overwinning: Ecuadorianen stoppen oliewinning amazone, 21 augustus 2023 <https://11.be/verhalen/historische-overwinning-ecuadorianen-stoppen-oliewinning-amazone>

11.11.11, Verdrinkingen op de Middellandse zee zijn een politieke beslissing, <https://11.be/verhalen/verdrinkingen-de-middellandse-zee-zijn-een-politieke-beslissing>, 27 april 2021

Aarup, *Reform or die? If the US gets its way, the WTO might do both*, in: Politico 9 mei 2023, <https://www.politico.eu/article/reform-die-usa-washington-world-trade-organization-wto-ngozi-okonjo-iweala-joe-biden/>

African Union (au.int) Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights on the Rights of Women in Africa

African gender studies, Decolonizing Feminism compressed

Akiwumi Paul, *How to beat the lack of data on illicit outflows draining Africa of capital and tax*, 29 september 2020, <https://unctad.org/fr/isar/news/how-beat-lack-data-illicit-outflows-draining-africa-capital-and-tax>

Ashish Kothari, Ariel Salleh, Arturo Escobar, Federico Demaria, and Alberto Acosta (2019), *Pluriverse. A post-development dictionary*, Colombia University Press

Baert Stijn, Arbeidsmarktdiscriminatie. hoorzitting Vlaams Parlement, UGent, <https://users.ugent.be/~sbaert/AR-BEIDSMARKTDISCRIMINATIEPresentatie.pdf>

Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers (2021), BIJZONDERE COMMISSIE BELAST MET HET ONDERZOEK OVER CONGO-VRIJSTAAT (1885-1908) EN HET BELGISCH KOLONIAAL VERLEDEN IN CONGO (1908-1960), RWANDA EN BURUNDI (1919-1962), DE IMPACT HIERVAN EN DE GEVOLGEN DIE HIERAAN DIENEN GEGEVEN TE WORDEN 26 oktober 2021, <https://www.dekamer.be/FLWB/PDF/55/1462/55K1462003.pdf>

Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers (2022), VERSLAG BIJZONDERE COMMISSIE BELAST MET HET ONDERZOEK OVER CONGO-VRIJSTAAT (1885-1908) EN HET BELGISCH KOLONIAAL VERLEDEN IN CONGO (1908-1960), RWANDA EN BURUNDI (1919-1962), DE IMPACT HIERVAN EN DE GEVOLGEN DIE HIERAAN DIENEN GEGEVEN TE WORDEN van maandag 20 juni 2022, https://www.dekamer.be/kvvc/pdf_sections/pri/congo/2022%2006%2020_rol%20ondernemingen.pdf

Bernasconi-Osterwalder Nathalie e.a., *Investment treaties & why they matter to sustainable development*. Winnipeg, IISD, 2011, https://www.iisd.org/sites/default/files/pdf/2011/investment_treaties_why_they_matter_sd.pdf

Biba Tansia Tracy, *Waarom ontwikkelingssamenwerking geen herstel is*, in MO* 18 Februari 2022 <https://www.mo.be/de-ontwikkelaars/waarom-ontwikkelingssamenwerking-geen-herstel-is>

Bogaert Koen (2023), *In het spoor van Fanon. Orde, wanorde, dekolonisering*, 240 p.

Bogaert Koen (ea), *Justice not aid for the Global South*, <https://www.gicnetwork.be/thinking-post-development-justice-not-aid-for-the-global-south/>

Bouamama S, *L'espace mental colonial comme matrice du racisme contemporain*, <https://reperes-antiracistes.fr/article-dossier-algerie-l-espace-mental-colonial-comme-matrice-du-racisme-contemporain-said-bouamama-113044765.html>

Bhumika , Muchhala , and María José Romero. "The Grand Narrative of Private Finance: Over-Reliance on Attracting Investment Is Undermining Change at World Bank." *Inter Press Service*, 6 July 2023, www.ipsnews.net/2023/07/grand-narrative-private-finance-reliance-attracting-investment-undermining-change-world-bank/. Accessed 7 Dec. 2023.

Caur C., *The elephant in the room: in door refugee costs*, <https://oecd-development-matters.org/2023/05/11/the-elephant-in-the-room-in-donor-refugee-costs/>

Claeys Martha, *Ik durf het bijna niet te zeggen maar ik ben een expert in trots*, in De Standaard 1 april 2023 https://www.standaard.be/cnt/dmf20230330_96117450

Concord, 2022, <https://concordeurope.org/2022/02/14/joint-african-european-civil-society-statement-to-all-heads-of-states-and-government-dignitaries-attending-the-6th-eu-au-summit/>

Connolly, *Un representatives criticise Germany over reparations for colonial crimes in Nambië*, in: *The Guardian* 28 april 2023 <https://www.theguardian.com/global-development/2023/apr/28/un-representatives-criticise-germany-over-reparations-for-colonial-crimes-in-namibia>

COUNCIL DIRECTIVE 2001/51/EC of 28 June 2001 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001L0051&from=EN>

Counter Balance, *Flaws of the billions to trillions approach*, <https://counter-balance.org/news/flaws-of-the-billions-to-trillions-approach>

Crenshaw Kimberlé (1989), "Demarginalising the intersection of race and gender"

de Vries ea (2022), *Ik zie ik zie wat ik niet zie*, https://research.vu.nl/ws/portafiles/porta/168450778/ik_zie_ik_zie_wat_ik_niet_zie.pdf

Debt Justice (2022) *Colonialism and Debt*. <https://debtjustice.org.uk/wp-content/uploads/2022/08/Colonialism-and-Debt-briefing.pdf>

Delbaere en Dierynck, *Dekoloniseren gaat niet over woke zijn, maar over hoe je mensen kunt beschermen*, in MO* 27 mei 2021, <https://www.mo.be/analyse/tijd-om-ontwikkelingssamenwerking-te-dekoloniseren-we-moeten-de-hand-eigen-boezem-durven>

DGAP, 2023, *Reforming the WTO Through Inclusive and Development friendly Approaches*

Duthie, S. R. (2011). *The curse of Berlin: Africa after the cold war*. University of Cape Town.

Eberhardt Pia en Olivet Cecilia, *Profiting from injustice*. Brussel-Amsterdam, 2012, <http://corporateeurope.org/international-trade/2012/11/profitting-injustice>.

Eberhardt Pia, Flues Fabian en Olivet Cecilia, *De mythes rond het Energy Charter Treaty ontkracht*, <https://longreads.tni.org/nl/ontkracht-mythes-rond-het-ect> (8 februari 2021).

El-Kaddouri, Warda. "Volgens Olivia Rutazibwa Moet Het Westen Zijn Schuld Bij Het Zuiden Nu Eindelijk Inlossen." *De Groene Amsterdammer*, 8 July 2020, www.groene.nl/artikel/als-passagier-in-plaats-van-chauffeur. Accessed 7 Dec. 2023.

Fatah Black Karwan, *Het dominante verhaal over slavernij is nog pijnlijk koloniaal – terwijl een eerlijker verhaal allang voor het oprapen ligt*, in: *De Correspondent* 2 december 2021, <https://decorrespondent.nl/12932/het-dominante-verhaal-over-slavernij-is-nog-pijnlijk-koloniaal-terwijl-een-eerlijker-verhaal-allang-voor-het-oprapen-ligt/4bd8c41c-9f00-0e67-1b5d-b47734ce7f33>

Fian ea. *The European Union and the land grab*, https://www.tni.org/files/download/european_union_and_the_global_land_grab-a5.pdf

Ferdinand Malcom (2022), *Decolonial ecology*, 300p.

Fondation Africavenir International (2024), *Etude pour une implémentation du colonial dans le secteur de la solidarité internationale*, Burkina Faso <https://broederlijkdelen.be/nl/over-ons/broederlijk-delen-dekoloniseert>

Fourie (2018) *Religion and Limitations to the Protection of Human Life*, University of Pretoria, p16

Francis Fukuyama (2016), *De geschiedenis voorbij*.

Frontline Defenders, *Global Analysis 2021*, <https://www.frontlinedefenders.org/en/resource-publication/global-analysis-2021-0>

Global investment <https://globalpublicinvestment.org/>

Global Solidarity Report <https://globalnation.world/wp-content/uploads/2023/09/Global-Solidarity-Report-2023.pdf>

Goris G, *India in vijf regels*, in: MO* 1 oktober 2013, <https://www.mo.be/artikel/india-vijf-regels> en G. Goris, *Als het imperium een onderneming is, vecht het leger voor de aandeelhouders*, in: MO* 9 april 2020, <https://www.mo.be/recensie/als-het-imperium-een-onderneming-vecht-het-leger-voor-de-aandeelhouders>

GORIS G, *We laveren naar een wereld met vele machtscentra*, in De Standaard 5 juni 2023, https://www.standaard.be/cnt/dmf20230604_96285442

GORIS G, "Wordt India in 2023 een echte wereldmacht", in MO* 21 februari 2023, <https://www.mo.be/analyse/wordt-india-wereldmacht-2023>

Goossens P (2023), *De ongelijkheidsmachine*, EPO.

Gouzer Malka, Achille Mbembe "Verser le sang d'un noir est un acte banal", in: Geneva Solutions 7 augustus 2020, <https://genevasolutions.news/global-news/achille-mbembe-verser-le-sang-d-un-noir-est-un-acte-banal>

Heath, E. (2010). Berlin Conference of 1884–1885 Meeting at which the major European powers negotiated and formalized claims to territory in Africa; also called the Berlin West Africa Conference. *Gates, Jr. HL & Appiah, KA (Ed.)*.

Hertogen Els (2021), *Van liefdadig naar rechtvaardig*, uitgeverij Lannoo.

Hickel Jason, The case for reparations, <https://www.jasonhickel.org/blog/2018/10/13/the-case-for-reparations>

Hickel, Jason. "Aid in Reverse: How Poor Countries Develop Rich Countries | Jason Hickel." The Guardian, 6 Oct. 2017, www.theguardian.com/global-development-professionals-network/2017/jan/14/aid-in-reverse-how-poor-countries-develop-rich-countries.

Hickel Jason, <https://www.theguardian.com/global-development-professionals-network/2015/nov/27/enough-of-aid-lets-talk-reparations>

Hickel Jason, *Let's talk reparations*, in: The Gardian 27 november 2015, <https://www.theguardian.com/global-development-professionals-network/2015/nov/27/enough-of-aid-lets-talk-reparations>

Hickel Jason (2018), *The divide*.

Hickel Jason, It is time to decolonise the world bank and the imf, in: Al Jazeera, 26 november 2020, <https://www.aljazeera.com/opinions/2020/11/26/it-is-time>

Hughes, Madelyn (2022). "International Tax Law and the Legacy of Colonialism." *Michigan Journal of Race & Law*, 17 Feb. 2022, mjlrl.org/2022/02/17/international-tax-law-and-the-legacy-of-colonialism/. <https://mjlrl.org/2022/02/17/international-tax-law-and-the-legacy-of-colonialism/>

Hull, W. (1993). The Scramble for Africa: White Man's Conquest of the Dark Continent from 1876-1912. *The Historian*, 55(4), 809-811.

ILO, https://www.ilo.org/brussels/information-resources/news/WCMS_855415/lang--nl/index.htm%20%20https://www.unicef.nl/ons-werk/kinderarbeid#:~:text=Toelichting%20op%20de%20cijfers,en%20hun%20recht%20op%20scholing

Iyer, M. (2020) Towards a Just International Tax Order: Giving Content to Article 28 of the Universal Declaration of Human Rights through the Global Tax System, in: *Tax Justice and Global Inequality. Practical Solutions to Protect Developing Country Revenues*, pp. 278-298.

Kaboub, Fadhel. "Decolonising the Global Economic Architecture: The Prerequisite for a Just Transition." Bretton Woods Project, 13 Dec. 2023, www.brettonwoodsproject.org/2023/12/decolonising-the-global-economic-architecture-the-prerequisite-for-a-just-transition/. Accessed 14 Dec. 2023.

Kane, Achille Mbembe, *les relations entre l'Afrique et la France arrivent à la fin d'un cycle*, in: Le monde 13 juni 2021, https://www.lemonde.fr/idees/article/2021/06/13/achille-mbembe-les-relations-entre-l-afrique-et-la-france-arrivent-a-la-fin-d-un-cycle_6083969_3232.html

Kanobana Sibo Rugwiza (2024) *Witte orde. Over ras, klasse en witheid*, 224p.

La Franiere S, *Europe takes Africa's fish and boatloads of Migrants flow in*: The New York Times 14 januari 2008, <https://www.nytimes.com/2008/01/14/world/africa/14fishing.html>

Lauro Amendine, Geschiedschrijving vermag veel, maar kan niet alles, in Knack 30 juni 2019, <https://www.knack.be/nieuws/geschiedschrijving-vermag-veel-maar-kan-niet-alles-10-misvattingen-over-de-belgische-kolonisatie/>

Langan M (2021), Migration, development and EU free trade deals: the paradox of Economic Partnership Agreements as a push factor for migration, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/23340460.2021.1969669>

Levevre ea, *Geen excuses of herstelbetalingen voor Congo*, in VRT News 28 december 2022, <https://www.vrt.be/vrt-nws/nl/2022/12/28/geen-excuses-voor-congo-aanbevelingen-congocommissie-als-resolu/>

Mbah ea, A Systematic Review of the Deployment of Indigenous Knowledge Systems towards Climate Change Adaptation in Developing World Contexts: Implications for Climate Change Education <https://www.mdpi.com/2071-1050/13/9/4811>

Mendy Emilie (2022) podcast « Sauvez sa peau » **“Sauver sa peau” : briser le tabou du colorisme - Podcast Magazine**

Michalopoulos, S., & Papaioannou, E. (2016). The long-run effects of the scramble for Africa. *American Economic Review*, 106(7), 1802-1848.

Myria, 70 jaar Italiaanse migratie en meer... #5 Myriatics september 2016, https://www.myria.be/files/MYRIATRICS_5_NL.pdf

Nijmeijer J., Inheemse volkeren kunnen ons leren onszelf opnieuw met de natuur te verbinden, in MO* 9 augustus 2021, <https://www.mo.be/wereldblog/het-onterechte-stigma-van-de-cocaplan/>

Nsaiy Nadia (2020) *Dochter van de dekolonisatie*, 220p.

Ogle, Vanessa (2023). “Tax Havens: Legal Recoding of Colonial Plunder.” *LPE Project*, 10 Nov. 2020, lpeproject.org/blog/tax-havens-legal-recoding-of-colonial-plunder/. Accessed 7 Dec. 2023.

OECD DAC (2022), <https://www.oecd.org/climate-change/finance-usd-100-billion-goal/>

OHCHR, Verklaring voor de media door de VN-werkgroep van deskundigen rond mensen van Afrikaanse afkomst, over de afsluiting van het officieel bezoek aan België, 4-11 februari 2019 (officieuze vertaling) https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Racism/WGEAPD/EoM_VisitBelgium_4-11February2019_Dutch.pdf

OHCHR, <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2022/03/ukraine-un-expert-condemns-racist-threats-xenophobia-border>

OXFAM. *Survival of the Richest How We Must Tax the Super-Rich Now to Fight Inequality International*. 2023. <https://oxfamlibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/621477/bp-survival-of-the-richest-160123-en.pdf;jsessionid=87219120A109CCECE1AF21EBEC928746?sequence=7>

Oxfam (2020), 50 years of broken promises, <https://policy-practice.oxfam.org/resources/50-years-of-broken-promises-the-57-trillion-debt-owed-to-the-poorest-people-621080/>

Oyèrónké Oyèwùmí, *‘The Invention of Women’*.

Peace direct (ea) (2021), Time to decolonise aid, https://peaceinsight.s3.amazonaws.com/media/documents/PD-Decolonising_Aid_Report_Second_Edition.pdf

Perera, Mark. “We Can Work It Out: 10 Civil Society Principles for Sovereign Debt Resolution.” *Eurodad*, 17 Sept. 2019, www.eurodad.org/debtworkout. Accessed 7 Dec. 2023.

RoSa vzw, Feministische stromingen

Reitz, F. (2023) “Revenue Effects of the OECD Corporate Tax Reform - An Updated Impact Assessment of Pillar Two”, IFF-HSG Working Paper No. 2023-17, July 2023, p. 39. Available from <https://ile.unisg.ch/wp-content/uploads/2023/07/17-WPReitz.pdf>.

Rutazibwa Olivia, *Als passagier in plaats van chauffeur*, in: De Groene Amsterdammer 8 juli 2020, <https://www.groene.nl/artikel/als-passagier-in-plaats-van-chauffeur>

Rutazibwa Olivia, Racisme dient een doel, in Zwijgen is geen optie 2023, <https://zwijgenisgeenoptie.be/olivia-rutazibwa/>

RUTAZIWA Olivia (2018), Understanding epistemic diversity. Decoloniality as research strategy, <https://oliviarutazibwa.wordpress.com/2018/07/04/understanding-epistemic-diversity-decoloniality-as-research-strategy/>
Shaheed A, *Is human rights a Western concept* in: IPI oktober 2018, <https://theglobalobservatory.org/2018/10/are-human-rights-a-western-concept/>

Saidi (2020), Women in precolonial Africa, <https://oxfordre.com/africanhistory/display/10.1093/acrefore/9780190277734.001.0001/acrefore-9780190277734-e-259>

Safaan S, *Egypt COP27 climate summit activists concerned voices will be curtailed*, in: Reuters, 24 oktober 2022, <https://www.reuters.com/business/environment/egypt-cop27-climate-summit-activists-concerned-voices-will-be-curtailed-2022-10-24/>

Schengenvisum info, <https://schengenvisum.info/schengenvisa-aanvragen/verplichte-documenten-schengenvisum/bewijs-terugkeer-land-herkomst/>

Seattle to Brussels -ETJC, *The Energy Charter Treaty will prevent the implementation of Paris Climate Agreement (Januari 2020)*, <https://s2bnetwork.org/energy-charter-treaty-will-prevent-implementation-of-paris-climate-agreement/>

Sikitele-Gize Charles, the revolt, Part 1, <https://www.humanactivities.org/en/balot-videos/>

Sikitele-Gize Charles, La révolte Pende (mai septembre 1931)?
https://books.google.cd/books/about/La_r%C3%A9volte_Pende_mai_septembre_1931.html?id=qxLiGwAACAAJ&redir_esc=y

Slijper, *Gastgezinnen tevreden over opvang Oekrainers blijkt uit onderzoek*, in: De Morgen, 7 september 2022, <https://www.demorgen.be/snelnieuws/gastgezinnen-tevreden-over-opvang-oekrainers-blijkt-uit-onderzoek-we-hadden-andere-resultaten-verwacht-b256c5f9/>

Structural Adjustment Participatory Review International Network (SAPRIN) 2002

Suketu Mehta, *This Land Is Our Land: An Immigrant's Manifesto*, 2019.

Tamasala & Kasiama, <https://news.artnet.com/opinion/decolonizing-museums-plantation-workers-congo-nfts-2129550>

Tamale, Nona. "Adding Fuel to Fire: How IMF Demands for Austerity Will Drive up Inequality Worldwide." *Oxfam Policy & Practice*, 7 Aug. 2020, policy-practice.oxfam.org/resources/adding-fuel-to-fire-how-imf-demands-for-austerity-will-drive-up-inequality-world-621210/#:~:text=The%20findings%20in%20this%20briefing. Accessed 7 Dec. 2023.

Ta-Nehisi Coates (2014), *The case for reparations*

Tendayi Achiume, Migration as Decolonization
https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3330353

Tracé Brussel, Discriminatie van Belgen met Afrikaanse roots, <https://trace.brussels/nieuws/discriminatie-van-belgen-met-afrikaanse-roots>

UN Department of Economic and Social Affairs. World Social Report 2020: INEQUALITY in a RAPIDLY CHANGING WORLD. United Nations, 2020, <https://desapublications.un.org/file/558/download>

UN GLOBAL CRISIS RESPONSE GROUP. *A World of Debt*. July 2023.
https://unctad.org/system/files/official-document/osgmisc_2023d4_en.pdf

UN, Poor and vulnerable bear brunt of climate change 23 februari 2021, <https://news.un.org/en/story/2021/02/1085272>

UN Women, (2016), *Typology for training on gender equality*

UNHCR, Data reveals impacts climate emergency displacement, 22 april 2021, <https://www.unhcr.org/us/news/stories/data-reveals-impacts-climate-emergency-displacement>

Unia, Cijferslag 2021, https://www.unia.be/files/Documenten/Publicaties_docs/Cijferslag_2021_Unia_NL_def.pdf

Unia (2022), Discriminatie van personen van Afrikaanse origine, [https://www.unia.be/files/Documenten/Publicaties_docs/Discriminatie_van_personen_van_Afrikaanse_origine_\(2022\).pdf](https://www.unia.be/files/Documenten/Publicaties_docs/Discriminatie_van_personen_van_Afrikaanse_origine_(2022).pdf)

Olúfẹ̀mí O. Táíwò, *Reconsidering Reparations* (New York: Oxford University Press, 2022).

Vandaele, John. “Leidt “Onrechtvaardige” Geldwereld Opnieuw Tot Schuldencrisis van Lage Inkomenslanden?” *MO**, 13 July 2022, www.mo.be/commentaar/leidt-onrechtvaardige-geldwereld-opnieuw-tot-schuldencrisis-van-lage-inkomenslanden. Accessed 7 Dec. 2023.

Vanderstraeten, Louis-François, *La répression de la révolte des Pende du Kwango en 1931*

Varanasi Anuradha, How Colonialism spawned and continues to exacerbate the climate crisis, in: Columbia Climate School 21 september 2022 <https://news.climate.columbia.edu/2022/09/21/how-colonialism-spawned-and-continues-to-exacerbate-the-climate-crisis/>

Vluchtelingenwerk, Gezinshereniging voor mensen op de vlucht, <https://vluchtelingenwerk.be/sites/default/files/media/documenten/Nota%20-%20Gezinshereniging%20voor%20mensen%20op%20de%20vlucht.pdf>

Vreemdelingenrecht en internationaal recht, <https://www.agii.be/thema/verblijfsrecht-uitwijzing-reizen/kort-verblijf/kort-verblijf-als-derdelander/soepele-visumvoorwaarden-voor-bepaalde-landen>

WID.world, The world inequality report 2022, <https://wir2022.wid.world/executive-summary/>

VAN ACKER, WILLEMS (2020) Implicaties van dekolonisering voor de Vlaamse sector van Ontwikkelingssamenwerking. Een aanzet tot reflectie en actie In opdracht van ngo-federatie en 11.11.11.

VANDAMME, Lien en MAES, Marc, *Hoe bedrijven klimaatbeleid in de weg staan*, in: *Samenleving & Politiek*, Jg 27, 2020, nr. 1 (januari), p.41-46;

Wilkens J Datchoua-Tivaudey A, Researching climate justice: a decolonial approach to global climate governance <https://academic.oup.com/ia/article/98/1/125/6484828?login=false>

Woodman, ‘*The imperial boomerang : how colonial methods of repression migrate back to the metropolis*’, in : V Verso blog post 9 juni 2020, <https://www.versobooks.com/en-gb/blogs/news/4383-the-imperial-boomerang-how-colonial-methods-of-repression-migrate-back-to-the-metropolis>

<https://www.ohchr.org/en/transitional-justice/reparations>

<https://pdba.georgetown.edu/Constitutions/Ecuador/english08.html>

contact

GRIET YSEWYN

Beleidsmedewerker
Internationale Solidariteit
Griet.Ysewyn@11.be
+32 2 536 11 45

